

Μελέτη / Έρευνα με τίτλο:

**«Προσεγγίσεις και Προτάσεις για Αποτελεσματική
Παρέμβαση και Αλλαγή Στάσης Ανδρών-Δραστών
Ενδοοικογενειακής Βίας»**

ΣΥΝΟΨΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

**Η Μελέτη/Έρευνα εκπονήθηκε από ερευνητική ομάδα
με υπεύθυνο-επιβλέποντα τον Κυριάκο Μπαμπασίδη (Μ.Α.-Ph.D),
Διδάκτορα Εγκληματολογίας
στο Πανεπιστήμιο Hull του Ηνωμένου Βασιλείου**

ΑΘΗΝΑ

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2021

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΣΥΝΟΨΗΣ

	Σελίδα
I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
II. ΣΥΝΟΨΗ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΗΣ ΕΜΦΥΛΗΣ ΚΑΙ ΕΝΔΟΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ ΒΙΑΣ ΣΕ ΔΙΕΘΝΕΣ, ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	6
III. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ: Θεωρητικές προσεγγίσεις και μέθοδοι αντιμετώπισης της ενδοοικογενειακής βίας. Κυριότερες Διεθνείς και Ευρωπαϊκές Τάσεις Παρέμβασης σε Άνδρες-Δράστες Ενδοοικογενειακής Βίας - Ελάχιστες προδιαγραφές για θεραπευτικά προγράμματα δραστών, σύμφωνα με την Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης	13
A. Θεωρητικές προσεγγίσεις των παρεμβάσεων για άνδρες δράστες ενδοοικογενειακής βίας	13
B. Κυριότερα θεωρητικά μοντέλα παρέμβασης για την αλλαγή συμπεριφοράς σε άνδρες δράστες σε διεθνές και ευρωπαϊκό	15
Γ. Ελάχιστες προδιαγραφές για τα θεραπευτικά προγράμματα δραστών σύμφωνα με τη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης	28
IV. ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΤΕΛΙΚΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΝΔΙΑΜΕΣΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΚΥΡΙΑΡΧΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΣΤΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΔΡΑΣΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ, ΓΙΑ ΤΑ ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΔΡΑΣΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΟΝ ΕΝΤΟΠΙΣΜΟ ΤΩΝ ΚΕΝΩΝ ΚΑΙ ΕΛΛΕΙΨΕΩΝ	31
A. Εισαγωγή	31
B. Παρουσίαση – ερμηνεία – σχολιασμός των κυριότερων αποτελεσμάτων της έρευνας	32
Γ. Θεραπευτικά προγράμματα για δράστες ενδοοικογενειακής βίας στην Ελλάδα	38
Δ. Εντοπισμός και διατύπωση κενών, ελλείψεων και δυσκολιών	43
Ε. Τελικά συμπεράσματα για τα θεραπευτικά προγράμματα ανδρών-δραστών & Προτάσεις πολιτικής	49
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΠΗΓΕΣ	55

ΣΥΝΟΨΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΜΕ ΤΙΤΛΟ:

«Προσεγγίσεις και Προτάσεις για Αποτελεσματική Παρέμβαση και Αλλαγή Στάσης Ανδρών-Δραστών Ενδοοικογενειακής Βίας»

Ι. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο Ανάδοχος ανέλαβε για λογαριασμό του Κέντρου Ερευνών για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ), που εποπτεύεται από την Υφυπουργό Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, αρμόδια για θέματα Δημογραφικής Πολιτικής και Οικογένειας, το Έργο με τίτλο: «Προσεγγίσεις και Προτάσεις για Αποτελεσματική Παρέμβαση και Αλλαγή Στάσης Ανδρών-Δραστών Ενδοοικογενειακής Βίας», σύμφωνα με σχετική Σύμβαση Ανάθεσης Έργου.

Το παρόν κείμενο αποτελεί μια σύνοψη των κυριότερων κεφαλαίων και αποτελεσμάτων της Μελέτης.

Αρχικά πρέπει να σημειωθεί ότι, ενώ στη Μελέτη αναγνωρίζεται, ότι η ενδοοικογενειακή βία συνιστά πολυπαραγοντικό φαινόμενο και καμία θεωρία από μόνη της δεν μπορεί να το ερμηνεύσει συνολικά και με πληρότητα, το αντικείμενό της εστιάζεται στην προσέγγιση του φαινομένου, αναδεικνύοντας την έμφυλη διάστασή του, **σύμφωνα με τις φεμινιστικές θεωρίες και στις αποτελεσματικές παρεμβάσεις στους άνδρες-δράστες, με ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου**, ώστε να μειωθεί ο κίνδυνος υποτροπής τους και επανάληψης της βίας στη σύντροφο – θύμα ή σε άλλη γυναίκα.

Υπό το ανωτέρω πρίσμα, ειδικότεροι στόχοι της μελέτης αποτέλεσαν:

- α)** η διερεύνηση και η καταγραφή των επικρατέστερων θεωρητικών αντιλήψεων για την έμφυλη και την ενδοοικογενειακή βία, σύμφωνα με τη διεθνή και ευρωπαϊκή βιβλιογραφία,
- β)** η διερεύνηση και η καταγραφή των κυριότερων διεθνών, ευρωπαϊκών και εθνικών νομικών κειμένων και νομοθετημάτων με αντικείμενο την έμφυλη και την ενδοοικογενειακή βία,
- γ)** η καταγραφή των μέτρων και των καλών πρακτικών που εφαρμόζονται σε άλλα κράτη για την αποτελεσματική παρέμβαση αλλαγής συμπεριφοράς των ανδρών δραστών και για την επιπρόσθετη ασφάλεια των γυναικών θυμάτων βίας,
- δ)** η διεξαγωγή έρευνας για τον σκοπό, τη δομή, τα χαρακτηριστικά και την αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων για άνδρες δράστες ενδοοικογενειακής βίας, στο εξωτερικό και στην χώρα μας.

Με βάση τα βιβλιογραφικά και ερευνητικά δεδομένα, η μελέτη ανέδειξε, συμπεράσματα σχετικά με τις σύγχρονες διεθνείς και ευρωπαϊκές τάσεις στην διαμόρφωση του νομικού και θεσμικού πλαισίου λειτουργίας των θεραπευτικών προγραμμάτων για τους δράστες, εντόπισε κενά και ελλείψεις του ελληνικού νομοθετικού και θεσμικού πλαισίου και κατέγραψε προτάσεις πολιτικής για την αναδιάρθρωση και βελτίωση των παρεμβάσεων για άνδρες-δράστες ενδοοικογενειακής βίας, με ενσωμάτωση στο περιεχόμενο αυτών της έμφυλης διάστασης.

Για τους ανωτέρω σκοπούς, η μελέτη διεξήχθη σε δύο επίπεδα:

1) Πραγματοποιήθηκε βιβλιογραφική επισκόπηση, στο πλαίσιο της οποίας αναζητήθηκαν στην υπάρχουσα διεθνή, ευρωπαϊκή και ελληνική βιβλιογραφία σχετικές αναφορές για το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής βίας και των καλών πρακτικών για παρεμβάσεις-προγράμματα αλλαγής συμπεριφοράς για άνδρες-δράστες και για επιπρόσθετα μέτρα ασφάλειας των θυμάτων.

2) Πραγματοποιήθηκε έρευνα πεδίου, με τη μορφή ερωτηματολογίου και συνεντεύξεων, που διανεμήθηκε σε φορείς θεραπευτικών προγραμμάτων για δράστες, στην Ελλάδα και το εξωτερικό.

Στο πλαίσιο της μελέτης εκπονήθηκαν **τέσσερα (4) Παραδοτέα**, με τις εξής ενότητες:

Στο Κεφάλαιο/Παραδοτέο Α: έγινε αναφορά στις θεωρητικές προσεγγίσεις του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας, με εστίαση στις φεμινιστικές θεωρίες, οι οποίες και αποτέλεσαν τη θεμέλιο λίθο αυτής. Ακολούθως παρουσιάστηκαν τα κύρια μεθοδολογικά μοντέλα, που χρησιμοποιούνται για τη θεραπεία δραστών, με έμφαση στο μοντέλο Duluth, καθώς και αξιολογημένα προγράμματα σε χώρες του εξωτερικού, που έχουν αναγνωριστεί ως παράδειγμα καλής πρακτικής για τη μείωση της υποτροπής ανδρών-δραστών. Τέλος, στο πλαίσιο της νομικής επισκόπησης, καταγράφηκαν τα κυριότερα νομικά κείμενα σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο, αναφορικά με τα επιπρόσθετα μέτρα προστασίας γυναικών- θυμάτων ενδοοικογενειακής βίας, την πρόληψη και την καταπολέμηση του φαινομένου, καθώς και τα πρότυπα, που τίθενται από το Συμβούλιο της Ευρώπης για τα θεραπευτικά προγράμματα δραστών.

Στο Κεφάλαιο/Παραδοτέο Β: έγινε αναφορά στους φορείς, στις εξειδικευμένες υπηρεσίες και τις δομές προστασίας για τις γυναίκες-θύματα ενδοοικογενειακής βίας στην Ελλάδα και στο εξωτερικό και παρουσιάστηκαν οι σύγχρονες τάσεις παρεμβάσεων για τη θεραπεία ανδρών-δραστών. Η μελέτη επικεντρώθηκε κυρίως στην παρουσίαση εκείνων των προγραμμάτων, που στηρίζονται στη φεμινιστική προσέγγιση της ενδοοικογενειακής βίας, που λαμβάνει υπόψη την έμφυλη διάσταση και στη

μεθοδολογική προσέγγιση του μοντέλου Duluth, έστω και αν συνδυάζεται με στοιχεία και άλλων μεθόδων.

Στο Κεφάλαιο/Παραδοτέο Γ: εξηγήθηκε το μεθοδολογικό πλαίσιο της έρευνας και παρουσιάστηκαν τα ερευνητικά εργαλεία της. Αναλύθηκαν οι ερευνητικές υποθέσεις, ο σχεδιασμός του ερωτηματολογίου, ο προσδιορισμός του δείγματος, οι τρόποι δειγματοληψίας, οι οδηγοί των ημιδομημένων συνεντεύξεων, οι ανοιχτές ερωτήσεις, τα προβλήματα, οι καθυστερήσεις και οι εκτροπές που παρουσιάστηκαν κατά τη διάρκεια της έρευνας, οι ατομικές συνεντεύξεις που διενεργήθηκαν με τους/τις επαγγελματίες στα θεραπευτικά προγράμματα ανδρών-δραστών ενδοοικογενειακής βίας για την ανάδειξη της θεωρητικής προσέγγισης και των πρακτικών εφαρμογών των παρεμβάσεων των προγραμμάτων για την αλλαγή συμπεριφοράς των δραστών ενδοοικογενειακής βίας. Επιπρόσθετα, έγινε λεπτομερής ανάλυση και σχολιασμός των αποτελεσμάτων της έρευνας και του ερευνητικού υλικού.

Στο Κεφάλαιο/Παραδοτέο Δ: έγινε επισκόπηση των συμπερασμάτων που προέκυψαν από τη βιβλιογραφική και εμπειρική έρευνα σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο, παρουσιάστηκαν τα αποτελέσματα της ενδιάμεσης έρευνας, εντοπίστηκαν κενά και δυσκολίες στη χώρα μας και καταγράφηκαν προτάσεις πολιτικής για τη βελτίωση του νομικού και θεσμικού πλαισίου υλοποίησης των θεραπευτικών προγραμμάτων ανδρών-δραστών ενδοοικογενειακής βίας.

Ο ορισμός της ενδοοικογενειακής βίας και των διαφόρων μορφών της, η καταγραφή μεθοδολογικών μοντέλων και θεραπευτικών προγραμμάτων, ως παραδείγματα καλής πρακτικής και ο σχολιασμός περί της αποτελεσματικότητάς τους έγινε υπό το πρίσμα των αρχών της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης, που περιέχει σαφή ορισμό των συναφών εννοιών και, μεταξύ άλλων, προσδιορίζει τα προγράμματα για δράστες ως ένα από τα μέσα για την προστασία των θυμάτων, με την αλλαγή της συμπεριφοράς του δράστη και της ανάληψης της ευθύνης του, αλλά και ως τμήμα ενός ευρύτερου μηχανισμού, που υποχρεούται το κράτος να διαθέτει για την ολοκληρωμένη και ολιστική αντιμετώπιση του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας.

Επομένως, στο πλαίσιο της μελέτης, η παράμετρος που εξετάζεται για την αναφορά ενός προγράμματος, ως καλή πρακτική είναι το κατά πόσον ευθυγραμμίζεται με τις αρχές της Σύμβασης και η παράμετρος, που εξετάζεται για την αποτελεσματικότητα του προγράμματος είναι εάν και πόσο συμβάλλει στην προστασία του θύματος, σε συνεργασία με τις εξειδικευμένες υπηρεσίες για την υποστήριξή του, εξετάζεται δηλαδή, πρωτίστως ο θυματοκεντρικός χαρακτήρας του.

II. ΣΥΝΟΨΗ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΗΣ ΕΜΦΥΛΗΣ ΚΑΙ ΕΝΔΟΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ ΒΙΑΣ ΣΕ ΔΙΕΘΝΕΣ, ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ.

Η έμφυλη και η ενδοοικογενειακή βία αποτελεί μορφή παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και δη του δικαιώματος στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια, του δικαιώματος στην ακεραιότητα του προσώπου, της αρχής της απαγόρευσης των διακρίσεων, του δικαιώματος στην ισότητα των φύλων, της απαγόρευσης των βασανιστηρίων, και του δικαιώματος στη ζωή.

Σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο η απαγόρευση της έμφυλης και ενδοοικογενειακής βίας κατοχυρώνεται νομικά υπό το πρίσμα της αρχής της ισότητας των φύλων και της απαγόρευσης διακρίσεων και υπό το πρίσμα της παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Σε διεθνές επίπεδο και στο πλαίσιο του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) ορόσημο στο πεδίο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των δικαιωμάτων των γυναικών αποτελούν ο Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών και η Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Οι αρχές της Οικουμενικής Διακήρυξης αποτέλεσαν τη βάση για την υιοθέτηση, μεταξύ άλλων Συνθηκών, και της Διεθνούς Σύμβασης για την Εξάλειψη Όλων των Μορφών Διακρίσεων σε Βάρος των Γυναικών (CEDAW), που αποτελεί το πρώτο εξειδικευμένο νομικό κείμενο για τις Διακρίσεις σε βάρος των Γυναικών. Υιοθετήθηκε στις 18 Δεκεμβρίου 1979 από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ (United Nations 1979, Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW)). Η καινοτομία της Σύμβασης είναι ότι προβλέπει ολοκληρωμένο μηχανισμό προστασίας και εφαρμογής των δικαιωμάτων των γυναικών σε οικουμενικό επίπεδο, δεδομένου ότι καθιερώνει την υποχρέωση των κρατών μελών να υποβάλουν κάθε τέσσερα χρόνια Εθνική Έκθεση στην αρμόδια Επιτροπή του ΟΗΕ (CEDAW) για την εξάλειψη κάθε μορφής διάκρισης κατά των γυναικών. Στη Σύμβαση, όμως, δεν περιλαμβάνεται η έννοια της βίας κατά των γυναικών, ούτε και προβλέπεται υποχρέωση των μελών για ποινικοποίηση της έμφυλης βίας (European Parliament, Study requested by the FEMM committee “Violence against Women- Psychological violence and coercive control”, April 2020, σελ. 10). Παρόλα αυτά, η Επιτροπή για την Εξάλειψη των Διακρίσεων κατά των Γυναικών (CEDAW) κατά την ερμηνεία των διατάξεων της Σύμβασης καθιέρωσε τη θέση της, ότι η έμφυλη βία αποτελεί μορφή διάκρισης, που απαγορεύεται από τη Σύμβαση και ως εκ τούτου τα κράτη υποχρεούνται να λαμβάνουν μέτρα για την προστασία των γυναικών από την έμφυλη βία. Σύμφωνα, λοιπόν, με την ερμηνεία της Επιτροπής, η CEDAW στοχεύει στον περιορισμό της βίας κατά των γυναικών (European Parliament, Study requested by the FEMM committee “Violence against Women- Psychological violence and coercive control”, April 2020, σελ. 10).

Η Ελλάδα επικύρωσε τη Σύμβαση με το ν. 1342/1983.

Εν συνεχεία ακολούθησε, το έτος 1993, η Διακήρυξη για τον Περιορισμό όλων των Μορφών Βίας κατά των Γυναικών (1993 UN Declaration) από τη Γενική Συνέλευση των Η.Ε. Αποτελεί το πρώτο διεθνές κείμενο που αφορά ξεκάθαρα και αποκλειστικά στη βία κατά των γυναικών, όχι όμως με την καθιέρωση δεσμευτικών υποχρεώσεων. Δίδεται ορισμός της βίας κατά των γυναικών και μάλιστα η ψυχολογική βία αναγνωρίζεται ως μορφή έμφυλης βίας, για την αντιμετώπιση της οποίας συστήνεται στα κράτη να λάβουν νομοθετικά και άλλα μέτρα. Καθώς δεν έχει υποχρεωτική ισχύ, η Διακήρυξη συστήνει στα κράτη να βελτιώσουν την εθνική νομοθεσία τους προς την κατεύθυνση εξάλειψης των αιτιών της βίας κατά των γυναικών.

Το 1995 υιοθετήθηκε η Διακήρυξη του Πεκίνου και η Πλατφόρμα Δράσης του Πεκίνου η οποία αναγνώρισε την εξάλειψη της βίας κατά των γυναικών ως έναν από τους στρατηγικούς στόχους, που αφορούν στην ισότητα των φύλων, καθώς και στις δράσεις που πρέπει να υλοποιηθούν για να αρθούν τα εμπόδια στην προώθηση της ισότητας των φύλων. Περιέχει έναν πλήρη πολιτικό ορισμό της βίας κατά των γυναικών, δηλαδή ορισμό όχι στενά νομικό, αλλά θεμελιωμένο και σε κείμενα ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι μορφές βίας κατά των γυναικών ορίζονται ως εγκλήματα λόγω φύλου (σωματική, σεξουαλική, ψυχολογική βία / ενδοοικογενειακή βία, βιασμός, επιβλαβείς πολιτισμικές και θρησκευτικές πρακτικές, εμπορία γυναικών, πορνογραφία, εγκλήματα τιμής).

Στην ευρωπαϊκή νομοθεσία, η προστασία από τη βία κατά των γυναικών κατοχυρώνεται νομικά μέσω της απαγόρευσης των διακρίσεων και της προώθησης της ισότητας των φύλων, που αποτελούν ισχυρά κατοχυρωμένες και αναπόσπαστες αρχές του κοινοτικού κεκτημένου.

Η ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών αποτελεί θεμελιώδη αξία και στόχο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) που αναγνωρίζεται από τις συνθήκες (άρθρα 2 και 3 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση – ΣΕΕ–, άρθρο 8 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης – ΣΛΕΕ– και από τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (άρθρο 23).

Περαιτέρω σε επίπεδο δευτερογενούς νομοθεσίας της ΕΕ, έχουν μεν υιοθετηθεί μια σειρά Οδηγιών για την αντιμετώπιση των διακρίσεων κατά των γυναικών στην απασχόληση, στην πρόσβαση σε υπηρεσίες και αγαθά, στην μητρότητα, αλλά όχι ειδικά για την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών.

Η μόνη Οδηγία που αναφέρεται στην προστασία θυμάτων εγκληματικών πράξεων είναι η Οδηγία 2012/29/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 25^{ης} Οκτωβρίου 2012 για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων της εγκληματικότητας και για την αντικατάσταση της απόφασης-πλαϊσίου 2021/220/ΔΕΥ του Συμβουλίου. Στο πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας εμπίπτουν τα θύματα όλων των μορφών βίας, αλλά γίνεται και

ρητή αναφορά στα θύματα βίας λόγω φύλου, στα θύματα σεξουαλικής βίας και στα θύματα βίας στο πλαίσιο στενών σχέσεων, η οποία μπορεί να εκδηλώνεται με τη μορφή σωματικής, ψυχολογικής, σεξουαλικής ή οικονομικής βίας. Σκοπός της είναι η κατοχύρωση του δικαιώματος αυτών των θυμάτων για προσφυγή σε εύκολα προσβάσιμους διοικητικούς και δικαστικούς μηχανισμούς αναφοράς και καταγγελίας.

Επί του παρόντος, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, επεξεργάζεται Πρόταση για έκδοση Οδηγίας για την αντιμετώπιση της έμφυλης και ενδοοικογενειακής βίας (ενόψει και των διαστάσεων που έλαβε το φαινόμενο κατά τη διάρκεια της πανδημίας).

Τον Ιούνιο του 2020, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρουσίασε την πρώτη στρατηγική της ΕΕ για τα δικαιώματα των θυμάτων (2020-2025), που έχει ως σκοπό τη διασφάλιση ότι όλα τα θύματα εγκληματικών πράξεων θα μπορούν να ασκούν πλήρως τα δικαιώματά τους. Η στρατηγική καθορίζει μία σειρά πρωτοβουλιών για την επόμενη πενταετία, με διπλή στόχευση: πρώτον, να μπορούν τα θύματα να καταγγέλλουν τα εγκλήματα, να διεκδικούν αποζημίωση και, τελικά, να ανακάμπτουν από τις συνέπειες του εγκλήματος και δεύτερον, να αναπτυχθεί συνεργασία με όλους τους αρμόδιους φορείς για τα δικαιώματα των θυμάτων.

ΣΥΜΒΑΣΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ (v. 4531/2018)

Η πιο ολοκληρωμένη Διεθνής Συνθήκη για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας είναι η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας κατά των Γυναικών, γνωστή και ως Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης (2011). Πρόκειται για το πρώτο νομικά δεσμευτικό κείμενο στην Ευρώπη, που αντιμετωπίζει συνεκτικά και ολιστικά όλες τις μορφές βίας κατά των γυναικών, τοποθετώντας το φαινόμενο αυτό στο ευρύτερο πλαίσιο της έμφυλης βίας, εξαιτίας της ανισότητας των φύλων και της έλλειψης σεβασμού προς τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη γυναικεία αξιοπρέπεια.

Η σημασία της Σύμβασης έγκειται στο ότι τίθενται κοινές κατευθυντήριες γραμμές και ελάχιστες προϋποθέσεις για την πρόληψη και καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της έμφυλης βίας.

Η Σύμβαση τοποθετεί το θέμα της βίας κατά των γυναικών στο ευρύτερο θεωρητικό πλαίσιο της ανισότητας των φύλων και της έλλειψης σεβασμού προς τα ανθρώπινα δικαιώματα και την αξιοπρέπεια των γυναικών. Ως εκ τούτου, στο προστατευτικό πεδίο της εμπίπτουν όλες οι μορφές βίας. Οι διατάξεις της είναι υποχρεωτικές για τα κράτη μέλη, τα οποία δεσμεύονται να ακολουθήσουν τα πρότυπα που θέτει με την χάραξη κοινής πολιτικής για τα θύματα έμφυλης και ενδοοικογενειακής βίας.

Είναι το πρώτο διεθνές κείμενο που δίδεται ορισμός για την ενδοοικογενειακή βία. Η βία κατά των γυναικών συνιστά τόσο διακριτική μεταχείριση σε βάρος των γυναικών

όσο και παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Εξειδικεύει την προστασία για τα θύματα ενδοοικογενειακής βίας και προβλέπει συγκεκριμένα μέτρα, σε νομοθετικό και θεσμικό επίπεδο, για την πρόληψη, την προστασία, την ενημέρωση, την ευαισθητοποίηση και σε αυτό διαφέρει και υπερτερεί έναντι της CEDAW.

Θεμελιώνεται η υποχρέωση των κρατών μελών να λάβουν όλα τα κατάλληλα - νομοθετικά και μη- μέτρα για να διασφαλίσουν ότι οι γυναίκες προστατεύονται από τις μορφές βίας που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της Σύμβασης και την ενδοοικογενειακή βία (υποχρέωση δέουσας επιμέλειας – άρθρο 5). Η Σύμβαση στηρίζεται σε τέσσερις πυλώνες: πρόληψη - προστασία - δίωξη - ολοκληρωμένες πολιτικές, όσον αφορά στη βία κατά των γυναικών και στην ενδοοικογενειακή βία (Council of Europe, Istanbul Convention: Action against violence against women and domestic violence. “The Convention in Brief”, www.coe.int/en/web/istanbul-convention/the-convention-in-brief).

Σύμφωνα με τις επιταγές της Σύμβασης, τα κράτη υποχρεούνται να υιοθετήσουν ένα ολοκληρωμένο νομοθετικό πλαίσιο για την προστασία των γυναικών και των κοριτσιών από όλες τις μορφές βίας και για την πρόληψη, τη δίωξη και την εξάλειψη της βίας, εναντίον τους, συμπεριλαμβανομένης της ενδοοικογενειακής βίας. Η Σύμβαση καλύπτει ευρύ φάσμα μέτρων από τη συλλογή δεδομένων και την αύξηση ευαισθητοποίησης έως νομικά μέτρα για την ποινικοποίηση διαφόρων μορφών βίας εις βάρος των γυναικών. Περιλαμβάνει μέτρα για την προστασία των θυμάτων και την παροχή υπηρεσιών υποστήριξης και θίγει τη διάσταση της βίας με βάση το φύλο στον τομέα του ασύλου και της μετανάστευσης, καθώς και διασυννοριακά στοιχεία. Η Σύμβαση καθιερώνει ειδικό μηχανισμό παρακολούθησης προκειμένου να διασφαλιστεί η αποτελεσματική εφαρμογή των διατάξεών της από τα Μέρη.

Η Σύμβαση ορίζει τις κυριότερες έννοιες που χρησιμοποιούνται σε όλο το κείμενο. Διευρύνει τον ορισμό των γυναικών ώστε να περιλαμβάνει κορίτσια ηλικίας κάτω των 18 ετών. Τα Μέρη υποχρεούνται να καταδικάσουν κάθε μορφή διακρίσεων διασφαλίζοντας ότι εφαρμόζεται η αρχή της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών στις έννομες τάξεις τους, καθίσταται δε σαφές ότι επιτρέπεται να αναληφθεί θετική δράση.

Με το άρθρο 16 της Σύμβασης, αναγνωρίζεται ότι σημαντικό εργαλείο για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών αποτελούν και τα προγράμματα για τη θεραπεία των δραστών, τα οποία πρέπει να αποτελούν συστατικό στοιχείο της πολιτικής ή της στρατηγικής κάθε κράτους μέλους.

Κατά την έννοια της Σύμβασης, με τον όρο «δράστης» νοείται οποιοσδήποτε διαπράττει πράξη βίας ή παρενόχλησης σε βάρος συντρόφου ή πρώην συντρόφου, ανεξάρτητα από τυχόν καταγγελία του, ποινική δίωξη ή καταδίκη του. Για αυτό και τα κράτη μέλη πρέπει να καταρτίσουν προγράμματα θεραπείας για δράστες, που θα μπορούν να συμμετέχουν είτε σε εθελούσια βάση, είτε υποχρεωτικά, μέσω παραπομπής από αρμόδιες δικαστικές/εισαγγελικές αρχές, τόσο για δράστες που δεν έχουν διωχθεί ή

καταδικαστεί όσο και για δράστες που έχουν διωχθεί ή καταδικαστεί. Η εργασία με άνδρες-δράστες ενδοοικογενειακής βίας και σεξουαλικών εγκλημάτων συμβάλλει στην εξάλειψη των έμφυλων στερεοτύπων και των έμφυλων διακρίσεων και κατ' επέκταση σε μια ευρύτερη αλλαγή της κοινωνικής, πολιτιστικής και πολιτικής κουλτούρας (Work with Perpetrators of Domestic Violence in Europe-Daphne II Project 2006-2008 at www.work-with-perpetrators.eu).

Στην Επεξηγηματική Έκθεση της Σύμβασης, διευκρινίζεται ότι τα προγράμματα πρέπει να βασίζονται στις καλές πρακτικές που ακολουθούν κάποια κράτη και σε τεκμηριωμένα αποτελέσματα ερευνών σε σχέση με τις τεχνικές που εφαρμόζονται για τη θεραπεία των δραστών.

Όπως τονίζει και η Greivio σε σχέση με τα θεραπευτικά προγράμματα των δραστών, καθοριστικό στοιχείο για την αποτελεσματικότητά τους είναι η υλοποίησή τους σε συνεργασία με τις αρμόδιες υπηρεσίες προστασίας των γυναικών-θυμάτων, με τις δικαστικές αρχές, με τις αστυνομικές αρχές και με τις υπηρεσίες παιδικής προστασίας και πρόνοιας.

Η Σύμβαση αφήνει περιθώρια στα κράτη μέλη ως προς το μοντέλο και τις προσεγγίσεις που θα ακολουθούν για τα προγράμματα, όμως ο τελικός στόχος θα πρέπει να είναι η αποτροπή της εκ νέου διάπραξης και η επανένταξη των δραστών στην κοινωνία.

Στο εθνικό μας δίκαιο, η ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών αποτελεί θεμελιώδη αρχή του Συντάγματος. Στο άρθρο 4 παρ. 2 του Συντάγματος ορίζεται ότι οι Έλληνες και οι Ελληνίδες έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις, ενώ στο άρθρο 5 καθιερώνεται η αρχή της μη διάκρισης όλων των προσώπων, που βρίσκονται στην ελληνική επικράτεια. Με τη διάταξη του άρθρου 116 παρ. 2 του Συντάγματος καταργήθηκαν οι αποκλίσεις από την αρχή της ισότητας των φύλων και θεσπίστηκε υποχρέωση μέριμνας της Πολιτείας να λαμβάνει ειδικά θετικά μέτρα για την εξάλειψη των διακρίσεων σε βάρος των γυναικών.

Με το Ν. 4604/2019 για την «*Πρώθηση της ουσιαστικής ισότητας των φύλων, πρόληψη και καταπολέμηση της έμφυλης βίας*» διαμορφώνεται ένα αυτοτελές θεσμικό πλαίσιο για την πρώθηση της ισότητας μεταξύ των φύλων και την εξάλειψη των διακρίσεων σε βάρος των γυναικών (λόγω φύλου).

Ειδικότερα, αναφορικά με το φαινόμενο της βίας κατά των γυναικών, στον παραπάνω νόμο προβλέπεται, ότι η Γενική Γραμματεία Δημογραφικής και Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων (ΓΓΔΟΠΙΦ) είναι αρμόδια για τον συντονισμό, την υλοποίηση, την παρακολούθηση και την αξιολόγηση των πολιτικών και μέτρων πρόληψης και καταπολέμησης κάθε μορφής βίας που καλύπτεται από τη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης.

Οι Δημοτικές Επιτροπές Ισότητας (ΔΕΠΙΣ) βρίσκονται σε συνεργασία με τις δομές του Δικτύου της ΓΓΔΟΠΙΦ για την πρόληψη και καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών, καθώς και με φορείς της κοινωνίας των πολιτών. Προβλέπεται η συνεργασία όλων των φορέων που ανήκουν στον εθνικό μηχανισμό για την ισότητα και σε θέματα εξάλειψης της έμφυλης βίας. Στα άρθρα 25 έως 30 προβλέπεται η λειτουργία των Δομών του Δικτύου για την πρόληψη και αντιμετώπιση της βίας και των πολλαπλών διακρίσεων κατά των γυναικών.

Περαιτέρω, η Ελλάδα έχει ενσωματώσει στην εθνική νομοθεσία τα ευρωπαϊκά και διεθνή νομικά μέσα. Το Τμήμα 4 του ν. 4478/2017 εισήγαγε την Οδηγία για τα Δικαιώματα των Θυμάτων (Οδηγία 29/2012/ΕΕ) στην ελληνική έννομη τάξη. Σκοπός του νόμου ήταν να διασφαλιστεί ότι τα θύματα των εγκλημάτων ενημερώνονται, υποστηρίζονται και προστατεύονται δεόντως, κατά τη διάρκεια της συμμετοχής τους σε ποινικές διαδικασίες.

Με το νόμο 4531/2018 «Κύρωση της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας κατά των Γυναικών της Ενδοοικογενειακής Βίας και προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας» κυρώθηκε η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας κατά των γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας (Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης). Η κύρωσή της επέφερε τροποποιήσεις στον ν. 3500/2006 για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας, στον Ποινικό Κώδικα (ΠΚ) και σε άλλες διατάξεις. Οι ρυθμίσεις που εισήχθησαν για την εφαρμογή των προβλέψεων της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης περιλαμβάνουν την ενίσχυση της ποινικής νομοθεσίας για την αντιμετώπιση εγκλημάτων που διαπράττονται σε βάρος των γυναικών (ακρωτηριασμός γεννητικών οργάνων άρθρο 315B ΠΚ, παραμονευτική καταδίωξη παρ. 1 του άρθρου 333 ΠΚ). Καταργήθηκε η διάταξη του άρθρου 339 παρ. 3 ΠΚ. Τροποποιήθηκε ο ν. 3500/2006 για την ενδοοικογενειακή βία. Τροποποιήθηκε ο ν. 3811/2009 για την Ελληνική Αρχή Αποζημίωσης, με στόχο την ευχερέστερη πρόσβαση των θυμάτων στην αποζημίωση που προβλέπει ο εν λόγω νόμος. Τροποποιήθηκε ο ν. 2168/1993 περί όπλων, ώστε να μην χορηγούνται άδειες σε όσους διώκονται ποινικά ή έχουν καταδικασθεί για αδικήματα ενδοοικογενειακής βίας. Προστατεύονται από την επιστροφή οι αλλοδαποί/ές που είναι θύματα ενδοοικογενειακής βίας και προσέρχονται στις αρμόδιες αρχές για να υποβάλουν τη σχετική καταγγελία. Η ΓΓΔΟΠΙΦ ορίζεται ως Αρχή παρακολούθησης της Σύμβασης.

Ο πλέον ειδικός νόμος για την ενδοοικογενειακή βία είναι ο νόμος 3500/2006. Στην Εισηγητική Έκθεση του νόμου διαλαμβάνεται ότι το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής βίας εκδηλώνεται πρωτίστως εις βάρος των γυναικών παραβιάζοντας ευθέως την αναγνωρισμένη από το Σύνταγμα αρχή της ισότητας των φύλων. Ο νόμος προβλέπει την αυτεπάγγελτη δίωξη των εγκλημάτων ενδοοικογενειακής βίας, καθώς και τις διαδικαστικές νομοθετικές ρυθμίσεις που αποσκοπούν στη διατήρηση της

εμπιστευτικότητας των προσωπικών στοιχείων, τόσο του θύματος όσο και του φερόμενου ως δράστη.

Ως εναλλακτική μορφή προσφυγής, με το νόμο 3500/2006 εισήχθη ο θεσμός της διαμεσολάβησης (άρθρα 11, 12,13 και 14). Ο θεσμός της ποινικής διαμεσολάβησης καθιστά πιο φιλικό το σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης, ώστε τα θύματα ενδοοικογενειακής βίας να διευκολύνονται στο να καταγγέλλουν την πράξη και να τους παρέχεται η δυνατότητα να συμμετέχουν σε μια διαδικασία που θα μπορέσουν να τερματίσουν τις σχετικές συμπεριφορές με τη βοήθεια ειδικών. Με τη σύμφωνη γνώμη του θύματος και εφόσον ο δράστης δηλώσει την επιθυμία του, ο/η Εισαγγελέας τον παραπέμπει σε αρμόδιο φορέα για να παρακολουθήσει ειδικό πρόγραμμα.

Η χρήση της ποινικής διαμεσολάβησης γίνεται στο πλαίσιο της επανορθωτικής δικαιοσύνης, μίας νέας τάσης στους τομείς της εγκληματολογίας παγκοσμίως, που στοχεύει στην αποκατάσταση της βλάβης που έχει υποστεί το θύμα. Πρόκειται για μία ηθική οπτική στη νομική επιστήμη, όπου η δικαιοσύνη απαιτεί πολύ περισσότερα από την επιβολή ποινών ή τη στέρηση της ελευθερίας του δράστη.

Γι' αυτόν τον λόγο, βάσει του νόμου, ο δράστης, πέρα από την παρακολούθηση των συμβουλευτικών/θεραπευτικών προγραμμάτων, δεσμεύεται ότι θα φύγει από το σπίτι όπου έμενε με τη σύντροφό του, για όσο χρονικό διάστημα χρειαστεί, σε περίπτωση που δεν χωρίσουν. Ταυτόχρονα καλείται να αποκαταστήσει, εφόσον αυτό είναι δυνατόν, τις συνέπειες που προκλήθηκαν από την πράξη του.

Σκοπός των θεραπευτικών προγραμμάτων του άρθρου 11 είναι να βοηθηθεί ο δράστης να αναγνωρίσει έμπρακτα την πράξη του και να ομαλοποιηθούν οι βίαιες συμπεριφορές.

Η βία κατά των γυναικών αντιμετωπίζεται και ποινικοποιείται επίσης μέσω των διατάξεων του Ποινικού Κώδικα για τα εγκλήματα κατά της προσωπικής ελευθερίας και ασφάλειας (άρθρα 322 επ.) και εγκλήματα κατά της σεξουαλικής ελευθερίας και οικονομικής εκμετάλλευσης της σεξουαλικής ζωής.

III. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ: Θεωρητικές προσεγγίσεις και μέθοδοι αντιμετώπισης της ενδοοικογενειακής βίας. Κυριότερες Διεθνείς και Ευρωπαϊκές Τάσεις Παρέμβασης σε Άνδρες-Δράστες Ενδοοικογενειακής Βίας - Ελάχιστες προδιαγραφές για θεραπευτικά προγράμματα δραστών, σύμφωνα με την Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης.

Η αναφορά των θεωρητικών προσεγγίσεων του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας και των θεραπευτικών προγραμμάτων για τους άνδρες-δράστες, η αξιολόγηση των μεθόδων για την αποτελεσματικότητά τους, καθώς και η καταγραφή των καλών πρακτικών από άλλες χώρες βασίστηκε σε μελέτες στις ΗΠΑ, το Ηνωμένο Βασίλειο και στην Ευρώπη, καθώς και στις Εκθέσεις της Grenio για τις χώρες που πέρασαν την πρώτη αξιολόγησή τους.

A. Θεωρητικές προσεγγίσεις των παρεμβάσεων για άνδρες-δράστες ενδοοικογενειακής βίας.

Όπως προαναφέρθηκε, η ενδοοικογενειακή βία αποτελεί πολυπαραγοντικό φαινόμενο, και γι' αυτό το λόγο τα θεωρητικά ερμηνευτικά μοντέλα που αναπτύχθηκαν κατά καιρούς σχετικά με τις αιτίες, τις συνέπειες και την αντιμετώπιση του φαινομένου είναι πολυδιάστατα, πολυμορφικά και στηρίζονται σε ποικίλες διεπιστημονικές βάσεις.

Αντικείμενο του Έργου αποτέλεσε η διερεύνηση της ενδοοικογενειακής βίας, δηλαδή της συστηματικής κακοποίησης της γυναίκας από τον άνδρα σύζυγο/σύντροφο, με μέσο και ως αποτέλεσμα της ισχύος του και της επικυριαρχίας του επί αυτής, δηλαδή επί της συζύγου/συντρόφου. Με βάση τη φεμινιστική προσέγγιση, η βία κατά των γυναικών προκύπτει από την άνιση κατανομή της ισχύος μεταξύ των φύλων. Οι κοινωνίες με πατριαρχικές δομές και στερεότυπα ενθαρρύνουν τη βία των ανδρών κατά των γυναικών. Σε αυτές τις κοινωνίες, οι γυναίκες κακοποιούνται επειδή θεωρούνται υποδεέστερες από τους άνδρες. Το μοντέλο της άνισης κατανομής της δύναμης είναι χαρακτηριστικό των πατριαρχικών προτύπων οργάνωσης των οικογενειών, που θεωρούν ότι οι άνδρες έχουν περισσότερη δύναμη, ισχύ και εξουσία από τις γυναίκες, λόγω του φύλου τους. Οι έρευνες καταδεικνύουν ότι η κακοποίηση προκύπτει πολύ πιο συχνά σε βάρος των γυναικών, όταν οι γυναίκες-θύματα αρνούνται να συμμορφωθούν με το περιεχόμενο που, παραδοσιακά, αποδίδεται στον ρόλο τους. Η φεμινιστική προσέγγιση του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας, εκλαμβάνει το φαινόμενο ως δημόσιο ζήτημα και επιζητεί την παρέμβαση όλων των κοινωνικών φορέων και την ενίσχυση των μηχανισμών αντίδρασης κατά της βίας και της κατοχύρωσης συνθηκών ασφάλειας, μέσω της διεπιστημονικής συνεργασίας, των εμπλεκόμενων υπηρεσιών και της ευαισθητοποίησης των πολιτών για την κατάρριψη των έμφυλων στερεοτύπων σε άνδρες και γυναίκες. Συνεπώς αποτελεί κρίσιμο στοιχείο, η αλλαγή του τρόπου αντίληψης των ανδρών-δραστών ενδοοικογενειακής βίας, ώστε να αποκτήσουν μία μη-βίαη συμπεριφορά για να ενισχυθεί η ασφάλεια των γυναικών θυμάτων.

Αυτός ακριβώς είναι και ο σκοπός των θεραπευτικών/εκπαιδευτικών προγραμμάτων που απευθύνονται σε άνδρες-δράστες, στα οποία επικεντρώνεται η παρούσα μελέτη, χωρίς να αμφισβητείται η αναγκαιότητα και άλλου είδους παρεμβάσεων, κατά την περίπτωση που στο πρόσωπο του δράστη συντρέχουν διαφορετικοί παράγοντες που συντείνουν στην άσκηση βίας (π.χ. όταν πρόκειται για ψυχοπαθολογική περίπτωση, οπότε τα προγράμματα δραστών θεωρούνται αδύναμα έως και ακατάλληλα).

Άλλωστε, η Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης, για την οποία γίνεται εκτενής αναφορά στην μελέτη, υιοθετεί τις αναλύσεις και την επιχειρηματολογία της φεμινιστικής θεωρίας. Στο προοίμιο της Σύμβασης, περιέχεται η παραδοχή ότι η ενδοοικογενειακή βία συνιστά εκδήλωση των ιστορικά άνισων σχέσεων ισχύος μεταξύ γυναικών και ανδρών, οι οποίες έχουν οδηγήσει σε επικυριαρχία και διακρίσεις κατά των γυναικών και στην παρεμπόδιση της πλήρους απόλαυσης των δικαιωμάτων τους και της προόδου τους. Μπορεί να πλήξει κάθε μέλος της οικογένειας, αλλά οι γυναίκες και τα κορίτσια είναι περισσότερο εκτεθειμένες στη βία, σε σύγκριση με τους άνδρες. Η βία αποτελεί έναν από τους, ζωτικής σημασίας, κοινωνικούς μηχανισμούς, μέσω των οποίων οι γυναίκες εξαναγκάζονται σε υποδεέστερη θέση στο σύστημα της πατριαρχίας. Συνεπώς, η βία δεν οφείλεται στο ότι «η γυναίκα δεν διάλεξε τον σωστό άνδρα για σύζυγο/σύντροφο» ή στο ότι «διαμαρτύρεται και αντιμιλάει συνεχώς στον άνδρα/σύντροφό της». Η εκδήλωση βίας τελείται εκ προθέσεως, διότι είναι επιλογή του άνδρα, ως μέσο ελέγχου, χειραγώγησης, εξουσίασης, επιβολής και επικυριαρχίας στη γυναίκα. Με βάση την ανωτέρω παραδοχή, η Σύμβαση καταλήγει στο συμπέρασμα, ότι η βία δεν συνιστά ιδιωτική υπόθεση, αλλά είναι ένα φαινόμενο με πολιτική, κοινωνική και δικαιοσύνη σημασία, που πρωτίστως αποτελεί παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των γυναικών και ως τέτοια αφορά στη δημόσια σφαίρα και γεννά υποχρέωση του Κράτους, με βάση τη δέουσα επιμέλεια, να λαμβάνει αποτελεσματικά νομικά, θεσμικά και διοικητικά μέτρα προστασίας των θυμάτων. Αυτή ακριβώς είναι και η μεγάλη αξία της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης, η αναγνώριση, δηλαδή, της ενδοοικογενειακής βίας (που αποτελεί κυρίως βία κατά των γυναικών), ως κοινωνικό φαινόμενο παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους, που δεν επιτρέπεται να συγκαλύπτεται στην ιδιωτική σφαίρα και το οποίο εμποδίζει την επίτευξη της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών. Συνεπώς, το κλειδί για την καταπολέμηση της ενδοοικογενειακής βίας προκύπτει ως μονόδρομος, η αλλαγή συμπεριφοράς των ανδρών με την εκρίζωση των έμφυλων στερεοτύπων και η πραγμάτωση της νομικής και ουσιαστικής ισότητας μεταξύ γυναικών και ανδρών.

Σύμφωνα με το άρθρο 16 της Σύμβασης, η εργασία με δράστες έχει διττό χαρακτήρα και σκοπό: είναι μέρος του μηχανισμού πρόληψης, αλλά και μέρος του μηχανισμού προστασίας των θυμάτων.

Στο άρθρο 16 παρ. 3 υπογραμμίζεται η ανάγκη για συντονισμένη συνεργασία μεταξύ των εξειδικευμένων υπηρεσιών για την υποστήριξη των θυμάτων και των προγραμμάτων για δράστες. Δεν υποδεικνύεται συγκεκριμένη μεθοδολογία για τις

μορφές συνεργασίας. Εντούτοις συνδυάζοντας το άρθρο 16 με το άρθρο 12, στο οποίο γίνεται αναφορά στην πρόληψη της βίας μέσω της προώθησης της αλλαγής των πεποιθήσεων και των συμπεριφορών των ανδρών και της προσπάθειας της κοινωνικής αλλαγής και λαμβάνοντας υπόψη τις γενικές αρχές της Σύμβασης και την ορισμό, που δίνεται για την ενδοοικογενειακή βία και συμπεραίνεται, ότι επιβάλλεται στα κράτη μέλη η νομική υποχρέωση να οργανώσουν και να αναπτύξουν προγράμματα, που ενσωματώνουν τη διάσταση του φύλου, στο πλαίσιο των οποίων και σε συντονισμένη συνεργασία με τις εξειδικευμένες υπηρεσίες για τα θύματα, οι δράστες θα ενθαρρύνονται να υιοθετούν μη βίαια πρότυπα συμπεριφοράς, θα βοηθούνται να συνειδητοποιούν τις πράξεις τους και τις συνέπειές τους, θα αναγνωρίζουν και θα αναλαμβάνουν την ευθύνη τους (accountability). Η Σύμβαση, δηλαδή, εισάγει τα προγράμματα δραστών, ως ένα επιπλέον μέτρο για την προστασία των θυμάτων και όχι ως μια εναλλακτική για τον δράστη να αποφύγει την ποινική δίωξη και τιμωρία.

B. Κυριότερα θεωρητικά μοντέλα παρέμβασης για την αλλαγή συμπεριφοράς σε άνδρες δράστες σε διεθνές και ευρωπαϊκό.

Στις καλές πρακτικές των ευρωπαϊκών χωρών για την πρόληψη και την καταπολέμηση της έμφυλης και της ενδοοικογενειακής βίας περιλαμβάνονται εκστρατείες εκπαίδευσης και ευαισθητοποίησης της κοινής γνώμης, με στόχο αφενός μεν την εξάλειψη των έμφυλων στερεοτύπων μέσω της πρώιμης εκπαίδευσης των παιδιών σε θέματα ισότητας των φύλων και σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και αφετέρου την ενημέρωση των γυναικών-θυμάτων βίας για τα δικαιώματά τους και για τις δυνατότητές τους καθώς και την ενθάρρυνσή τους να ζητήσουν βοήθεια και να καταγγείλουν τη βία.

Σε θεσμικό επίπεδο, σημαντική συμβολή στην υποστήριξη των θυμάτων διαδραματίζουν τα δίκτυα ψυχολογικής, κοινωνικής, εργασιακής και νομικής στήριξης και φιλοξενίας των γυναικών-θυμάτων, που αποτελούνται κυρίως από συμβουλευτικά κέντρα και ξενώνες φιλοξενίας.

Η παροχή υπηρεσιών στα θύματα, όμως, χωρίς να συνδυάζονται και με ενεργητικές, παρεμβατικές και προληπτικές στρατηγικές με στόχο τους δράστες και οιοσδήποτε δράστες βίας, είναι ανεπαρκείς για τη διακοπή του κύκλου της βίας. Όπως έχει διαπιστωθεί από διάφορες μελέτες, για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας, τόσο σε επίπεδο προστασίας, όσο και σε επίπεδο καταπολέμησης, είναι αναγκαία μια ολιστική προσέγγιση, με την παροχή υπηρεσιών τόσο σε θύματα, όσο και σε δράστες, προκειμένου να υπάρξουν σημαντικές αλλαγές στις συμπεριφορές και στις αντιλήψεις τους.

Στις παρεμβάσεις πρόληψης και καταπολέμησης της ενδοοικογενειακής βίας, που έχουν ως στόχο τους δράστες, πέρα από τη δημιουργία αποτελεσματικών, αναλογικών και αποτρεπτικών ποινών, περιλαμβάνονται και τα θεραπευτικά προγράμματα.

Η σημασία τέτοιων προγραμμάτων για την ασφάλεια των γυναικών θυμάτων ενδοοικογενειακής βίας είχε ήδη αρχίσει να αναγνωρίζεται από το 1980 πρωτίστως στις **ΗΠΑ** και εν συνεχεία στο **Ηνωμένο Βασίλειο**. Την τελευταία εικοσαετία, πλέον, προγράμματα θεραπείας δραστών παρέχονται στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες (Σουηδία, Ισπανία, Αυστρία, Ιταλία κ.α.), παράλληλα με τις εξειδικευμένες υπηρεσίες για την υποστήριξη και την προστασία των θυμάτων.

Τα προγράμματα για τη θεραπεία των δραστών μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην πρόληψη της επαναλαμβανόμενης ενδοοικογενειακής βίας και στην προστασία των θυμάτων. Ως εκ τούτου, είναι σημαντικό να αποτελούν μέρος της διεπιστημονικής προσέγγισης για την πρόληψη και αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας.

Γενικός και κοινός στόχος των προγραμμάτων θεραπευτικής προσέγγισης είναι να βοηθούν τους δράστες να αντιμετωπίσουν τα ψυχολογικά, συναισθηματικά και κοινωνικά προβλήματά τους, στηρίζοντας την πρόληψη της ενδοοικογενειακής βίας. Πολλοί βίαιοι άνδρες χρησιμοποιούν τη δικαιολογία του «ανεξέλεγκτου θυμού» για να εξηγήσουν τη βίαιη συμπεριφορά τους. Μεταξύ άλλων, τείνουν να μειώνουν το πρόβλημα ή τη σοβαρότητα της πράξης τους, δηλώνουν ότι προσπάθησαν να συγκρατηθούν αλλά δεν τα κατάφεραν ή ότι η επιθετικότητά τους δεν είναι τίποτε άλλο από μια προσπάθεια να προφυλαχθούν από την απειλή των τρίτων και τις επιθέσεις εναντίον τους. Τις περισσότερες όμως φορές, η δικαιολογία του ανεξέλεγκτου θυμού που οδηγεί τη βίαιη έκρηξη δεν είναι τίποτε άλλο από μια εύκολη και βολική απάντηση που επιτρέπει στον δράστη να πετύχει άμεσα και εύκολα αυτό που πραγματικά επιθυμεί: τον έλεγχο και την επιβολή του στο θύμα, γεγονός που τον επιβεβαιώνει και καθησυχάζει τις φοβίες και τις ανασφάλειές του («Κοινωνικές Αναπαραστάσεις της Κακοποίησης των Γυναικών από τους Συζύγους/Συντρόφους τους», Στέλλα Παπαμιχαήλ, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 111).

Στα θεραπευτικά προγράμματα, βασισμένα στην αντίληψη ότι οι άνδρες-δράστες χρησιμοποιούν βία για να ελέγχουν και να κυριαρχούν επί των γυναικών και ότι αρνούνται την ευθύνη των πράξεών τους, επιρρίπτοντάς την σε άλλους και κυρίως στο θύμα, γίνεται προσπάθεια να αναγνωρίσει ο δράστης, ότι είναι ο μόνος υπεύθυνος των πράξεών του και να μεταβάλει τις πεποιθήσεις και τα στερεότυπά του, που αφορούν στις σχέσεις του με τις γυναίκες.

Τα επιμέρους χαρακτηριστικά των προγραμμάτων, όμως, δεν είναι ενιαία, αλλά διαφοροποιούνται όσον αφορά στη μεθοδολογική προσέγγιση των δραστών και το θεραπευτικό μοντέλο που εφαρμόζουν, στη διαδικασία που ακολουθούν, στην ομάδα-στόχο που απευθύνονται, στον τρόπο χρηματοδότησης, στην επιστημονική κατάρτιση και εξειδίκευση των επαγγελματιών και στις συνθήκες παροχής των υπηρεσιών προς τους συμμετέχοντες.

Από την επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας προέκυψε ότι υπάρχουν **τρία (3) κύρια επιστημονικά μοντέλα θεραπευτικής προσέγγισης**, οι μέθοδοι των οποίων χρησιμοποιούνται στα προγράμματα παρέμβασης για τους δράστες:

- i) **το μοντέλο Duluth**
- ii) **το γνωστικό-συμπεριφορικό μοντέλο (Cognitive Behavioral Therapy - CBT)**
- iii) **το κοινωνικο-οικολογικό μοντέλο.**

Από τη διαθέσιμη βιβλιογραφία, που ελήφθη υπόψη στο πλαίσιο της μελέτης, αναδείχθηκε, ότι **το κυρίαρχο μοντέλο που αποτελεί τη θεωρητική βάση των περισσότερων θεραπευτικών προγραμμάτων δραστών είναι το μοντέλο Duluth**, που ξεκίνησε από την Μινεσότα των ΗΠΑ πριν από τριάντα (30) χρόνια, υιοθετήθηκε στο Ηνωμένο Βασίλειο και εν συνεχεία διαδόθηκε στα περισσότερα κράτη της Ευρώπης. Εκτιμάται ότι το μοντέλο έχει υιοθετηθεί σε περισσότερες από 4.000 κοινότητες σε 50 πολιτείες των ΗΠΑ και σε τουλάχιστον 26 χώρες (*Duluth treatment model is 30 years old, Bob Kelleher, MPRnews, 22 Oct, 2010*). Συνεπώς, μπορεί να γίνει αποδεκτό, ότι το Duluth στις ΗΠΑ μετατράπηκε σε διεθνές κέντρο εκπαίδευσης στα προγράμματα για άνδρες-δράστες.

Για την παρουσίαση του μοντέλου Duluth, η μελέτη στηρίχθηκε κυρίως στα αποτελέσματα της έρευνας του UC Davis, που δημοσιεύθηκε το έτος 2018 (*A survey of Domestic Violence Perpetrator Programs in the USA and Canada: Findings and Implications For Policy and Intervention* και σε υλικό της οργάνωσης «Domestic Abuse Intervention Programs, Home of Duluth Model, www.theduluthmodel.org).

Άλλη σημαντική πηγή άντλησης στοιχείων, αποτέλεσαν οι Εκθέσεις των εμπειρογνομώνων του Συμβουλίου της Ευρώπης (Grevio), από τις μέχρι σήμερα αξιολογήσεις των κρατών μελών, δεδομένου ότι εμπεριέχουν πρόσφατα δεδομένα, αλλά και συστάσεις για την υιοθέτηση από τα κράτη μέλη καλών πρακτικών και μέτρων πολιτικής για την εφαρμογή της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης.

Το μοντέλο Duluth, στηρίζεται στη φεμινιστική προσέγγιση της ενδοοικογενειακής βίας, ενσωματώνοντας τη διάσταση του φύλου. Δηλαδή στο επίκεντρο του μοντέλου βρίσκεται η αντιμετώπιση εκείνης της μορφής βίαιης συμπεριφοράς του άνδρα σε βάρος της συντρόφου/συζύγου ή των παιδιών, που εκδηλώνεται ως επιβολή της δύναμης και της εξουσίας του σε αυτές/ά. Για το λόγο αυτό αναφέρεται και ότι η παρέμβαση, πρέπει να είναι διαφορετική στους άνδρες-δράστες, που ασκούν βία στο πλαίσιο μιας εξουσιαστικής σχέσης και διαφορετική, στις περιπτώσεις, όπου η βία δεν αποτελεί μέσο εξουσίασης του θύματος. Επίσης, η παρέμβαση θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη και τη σοβαρότητα/βαρύτητα της βίας (*“Duluth Model” Ellen Pence, Domestic Abuse Intervention Programs, Home of The Duluth Model, www.theduluthmodel.org*). Το μοντέλο στηρίζεται στην αντίληψη, ότι η ευθύνη προστασίας του θύματος από τον δράστη ενδοοικογενειακής βίας, ανήκει στην κοινότητα, δηλαδή στις εμπλεκόμενες

υπηρεσίες και στους αρμόδιους φορείς. Επειδή όμως, μέλος της κοινότητας είναι και ο δράστης πρέπει και εκείνος να τυγχάνει σεβασμού της αξιοπρέπειάς του.

Δομικός άξονας του μοντέλου, αποτελεί η συντονισμένη παρέμβαση όλης της κοινότητας (των εμπλεκόμενων φορέων), κατά το μέρος αρμοδιότητας του καθενός, με σκοπό την προστασία του θύματος. Η εκπαίδευση του δράστη μέσω του Προγράμματος, είναι ένα μέρος της συντονισμένης αυτής διαδικασίας, στην οποία συμμετέχουν όλοι οι συναρμόδιοι φορείς, ακολουθώντας συγκεκριμένα πρότυπα και συγκεκριμένα πρωτόκολλα διαχείρισης των δραστών: αστυνομικές/εισαγγελικές/δικαστικές αρχές, σωφρονιστικές αρχές/καταστήματα κράτησης, κοινωνικές υπηρεσίες, υπηρεσίες παιδικής πρόνοιας, υπηρεσίες υποστήριξης των θυμάτων (συμβουλευτικά κέντρα/ξενώνες), νομικοί αρωγοί των θυμάτων, υπηρεσίες ψυχικής υγείας. Η μεθοδολογία του μοντέλου είναι η εξής (*“Duluth Model” Ellen Pence, Domestic Abuse Intervention Programs, Home of The Duluth Model, www.theduluthmodel.org*): επί περιστατικού συντροφικής/συζυγικής κακοποίησης, η δράση της κοινότητας αρχίζει από τις αστυνομικές/εισαγγελικές/δικαστικές αρχές, οι οποίες, μεριμνούν για τη σύλληψη και κράτηση του δράστη, σύμφωνα με το νόμο.

Οι δικαστικές αρχές εκτιμούν την επικινδυνότητα του δράστη και επιβάλλουν τα απαραίτητα περιοριστικά/ασφαλιστικά μέτρα για την προστασία του θύματος ή των θυμάτων, όταν υπάρχουν και παιδιά (π.χ. απομάκρυνση του δράστη από την οικογενειακή στέγη, επικοινωνία με τα τέκνα υπό την επίβλεψη κοινωνικού/ής λειτουργού ή παιδοψυχολόγου). Παράλληλα, το θύμα λαμβάνει ψυχολογική, κοινωνική και εν γένει στήριξη από εξειδικευμένες υπηρεσίες, προκειμένου να ενδυναμωθεί και να λάβει τις σωστές αποφάσεις για τη ζωή του, ενώ ο δράστης παραπέμπεται στο θεραπευτικό πρόγραμμα.

Συνάγεται, λοιπόν, ότι η δημιουργία ενός ολοκληρωμένου και συντονισμένου μηχανισμού, που αποτελείται από όλους τους εμπλεκόμενους φορείς, βρίσκεται στον δομικό πυρήνα του Μοντέλου. Η διαμόρφωση ενός τέτοιου δικτύου καθίσταται εφικτή υπό τις εξής προϋποθέσεις:

Κατ’ αρχήν είναι αναγκαίος, ο σαφής καθορισμός του στόχου, της αποστολής και των αρμοδιοτήτων κάθε υπηρεσίας, στις υποθέσεις ενδοοικογενειακής βίας, αλλά και η ενίσχυση αυτών με τους απαραίτητους πόρους. Επίσης, είναι απαραίτητη η δημιουργία πρωτοκόλλων διαχείρισης περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας, εντός του κάθε φορέα και σε συνεργασία με τους υπόλοιπους, ώστε οι ενέργειές τους, να έχουν συνοχή και να συμπληρώνουν/υποστηρίζουν, όπου απαιτείται, τις ενέργειες των άλλων φορέων, κατατείνοντας στη δημιουργία ενός ολοκληρωμένου πλαισίου προστασίας του θύματος. Για τους σκοπούς αυτούς, είναι χρήσιμη η συνεχής εκπαίδευση και επιμόρφωση των στελεχών, όλων των εμπλεκόμενων φορέων στα απαραίτητα εργαλεία, τις τεχνικές και τις διαδικασίες, που πρέπει να ακολουθούν, αλλά και η συνεχής αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας του όλου συστήματος.

Το θεραπευτικό πρόγραμμα, που εντάσσεται στο μοντέλο Duluth, έχει βασική διάρκεια είκοσι έξι (26) εβδομάδες με ομαδικές συνεδρίες, στις οποίες ο δράστης εκπαιδεύεται σε θεματικές εξουσίας, ελέγχου και εξουσιαστικής βίας, με κύριο στόχο να αποκτήσει ενσυναίσθηση απέναντι στο θύμα, να αναλάβει πλήρη ευθύνη των πράξεών του και να υιοθετήσει μη βίαιη συμπεριφορά.

Στο επίκεντρο της εκπαίδευσης, βρίσκονται δύο γραφήματα:

Ο Τροχός της Εξουσίας και του Ελέγχου και ο Τροχός της Ισότητας

(The Wheel of Power and Control- The Wheel of Equality)

Ο Τροχός της Εξουσίας και του Ελέγχου σχεδιάστηκε το έτος 1982, ως μέρος του εκπαιδευτικού προγράμματος για δράστες που παραπέμπονταν από τις δικαστικές αρχές (*"A Discussion on the Duluth Curriculum. Power & Control: Tactics of Men Who Batter"* Ellen Pence, *Domestic Abuse Intervention Programs, Home of The Duluth Model, www.theduluthmodel.org*). Οι συγγραφείς (φεμινίστρια Ellen Pence, Coral McDonnel, Michael Paymar) του προγράμματος (curriculum), συνειδητοποίησαν, ότι η εκπαίδευση των δραστών θα ήταν αποτελεσματικότερη, εάν δεν ήταν θεωρητική, αλλά βασιζόταν σε γνώριμες και οικείες γι' αυτούς έννοιες και εικόνες, που προέρχονταν από την καθημερινότητά τους και τα βιώματά τους.

Έτσι απευθύνθηκαν στις γυναίκες-θύματα, που παρακολουθούσαν πρόγραμμα συμβουλευτικής στήριξης, υποβάλλοντας σε αυτές το ερώτημα, εάν ο σύντροφός τους μπορούσε να παρακολουθήσει ένα πρόγραμμα για κάποιες εβδομάδες, και τι πίστευαν εκείνες ότι θα έπρεπε να διδαχθεί. Τα θύματα άρχισαν να μιλούν για τις δυναμικές τακτικές που χρησιμοποιούσαν οι σύντροφοί τους, για να κερδίσουν τον έλεγχο και να επιβληθούν σε αυτές, ολοκληρώνοντας τον τροχό της δύναμης, της εξουσίας και του ελέγχου [χρήση (intimidation) εκφοβισμών, συναισθηματική κακοποίηση (emotional abuse), απομόνωση του θύματος (isolation), υποβιβασμό της ευθύνης του άνδρα δράστη (minimizing denying and blaming), χρησιμοποίηση παιδιών (using children), χρήση ανδρικών προνομίων (male privilege), οικονομική βία (economic abuse), απειλές (coercion and threats)].

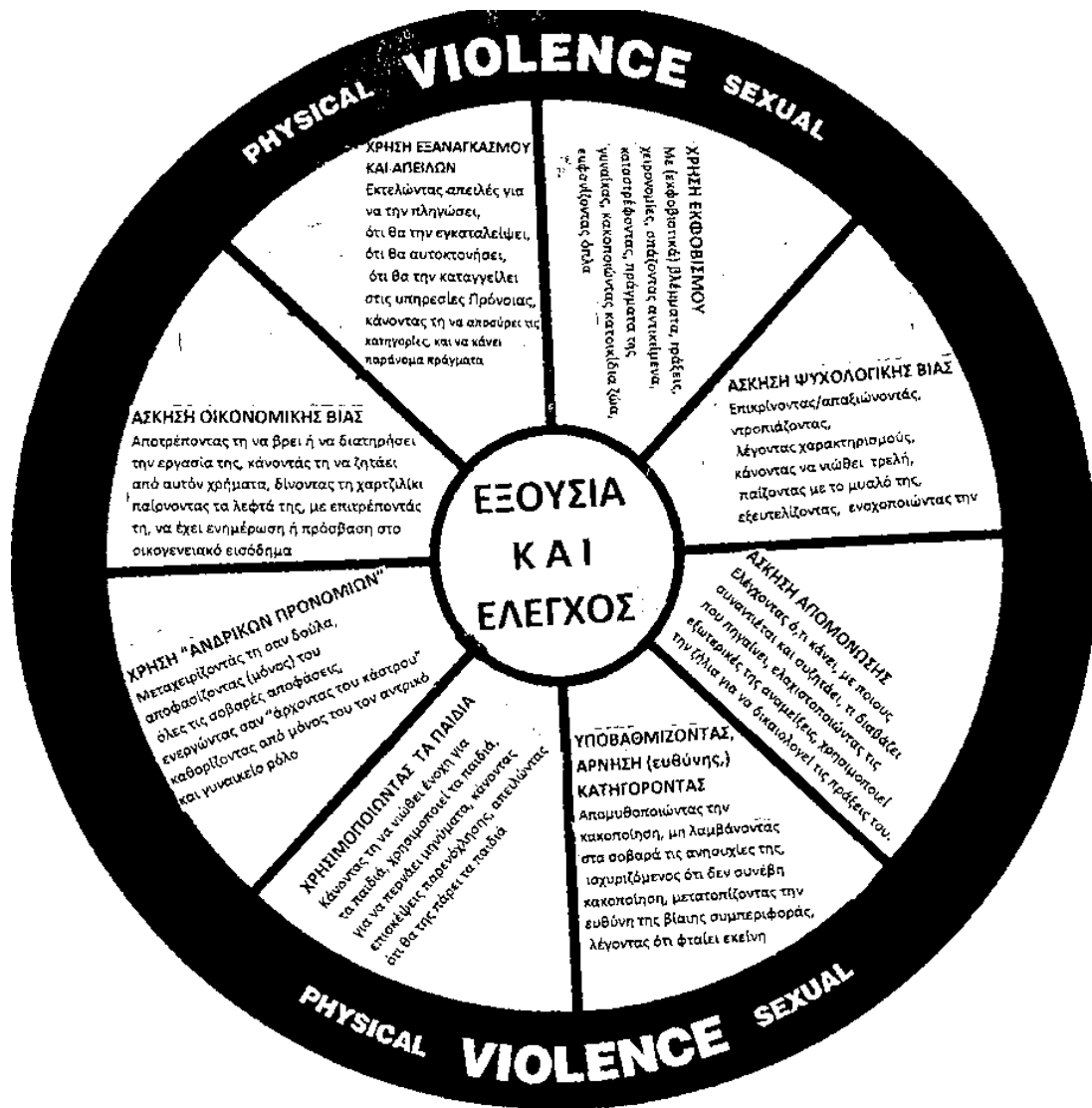
Το γράφημα αναπροσαρμοζόταν κυκλικά και διαρκώς, μέχρι που τα θύματα δήλωναν ότι αποτυπώνει την εμπειρία τους από τη ζωή τους με τους δράστες.

The Wheel of Power and Control
 Ο Τροχός της Εξουσίας και του Ελέγχου

ΠΗΓΗ: DOMESTIC ABUSE INTERVENTION PROGRAMS
 Duluth, Minnesota, www.theduluthmodel.org

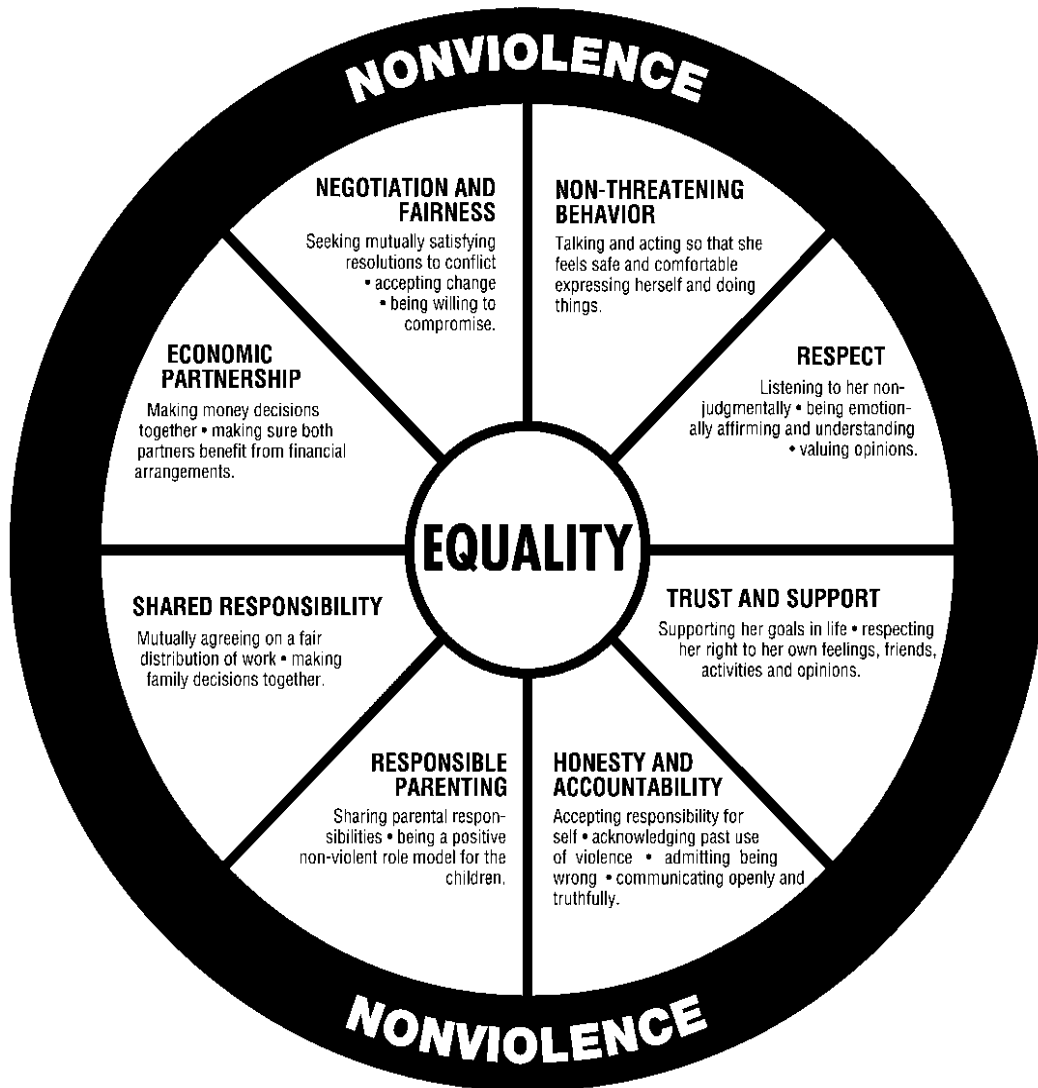
Ο Τροχός της Εξουσίας και του Ελέγχου
μεταφρασμένος στα Ελληνικά

Πρόκειται, λοιπόν, για ένα εννοιολογικό εργαλείο, το οποίο αποτυπώνει το μοτίβο της συμπεριφοράς του δράστη για να επιβάλλει δυναμικά την εξουσία του και τον πλήρη τον έλεγχο επί του θύματος, σε μια εξουσιαστική σχέση. Με το εν λόγω γράφημα γίνονται αντιληπτές οι αρνητικές συμπεριφορές, μέσα από εικόνες, που είναι γνώριμες στους δράστες και στα θύματα. Μετά από λίγο καιρό υλοποίησης του προγράμματος, οι εκπαιδευτές/τριες κατάλαβαν, ότι θα βοηθούσε καλύτερα τους δράστες, να μαθαίνουν να αναγνωρίζουν τόσο τις αρνητικές συμπεριφορές, όσο και τις θετικές. Έτσι, δημιούργησαν και τον **Τροχό της Ισότητας**, που αποτυπώνει το μοτίβο μιας ισότιμης σχέσης.

The Wheel of Equality

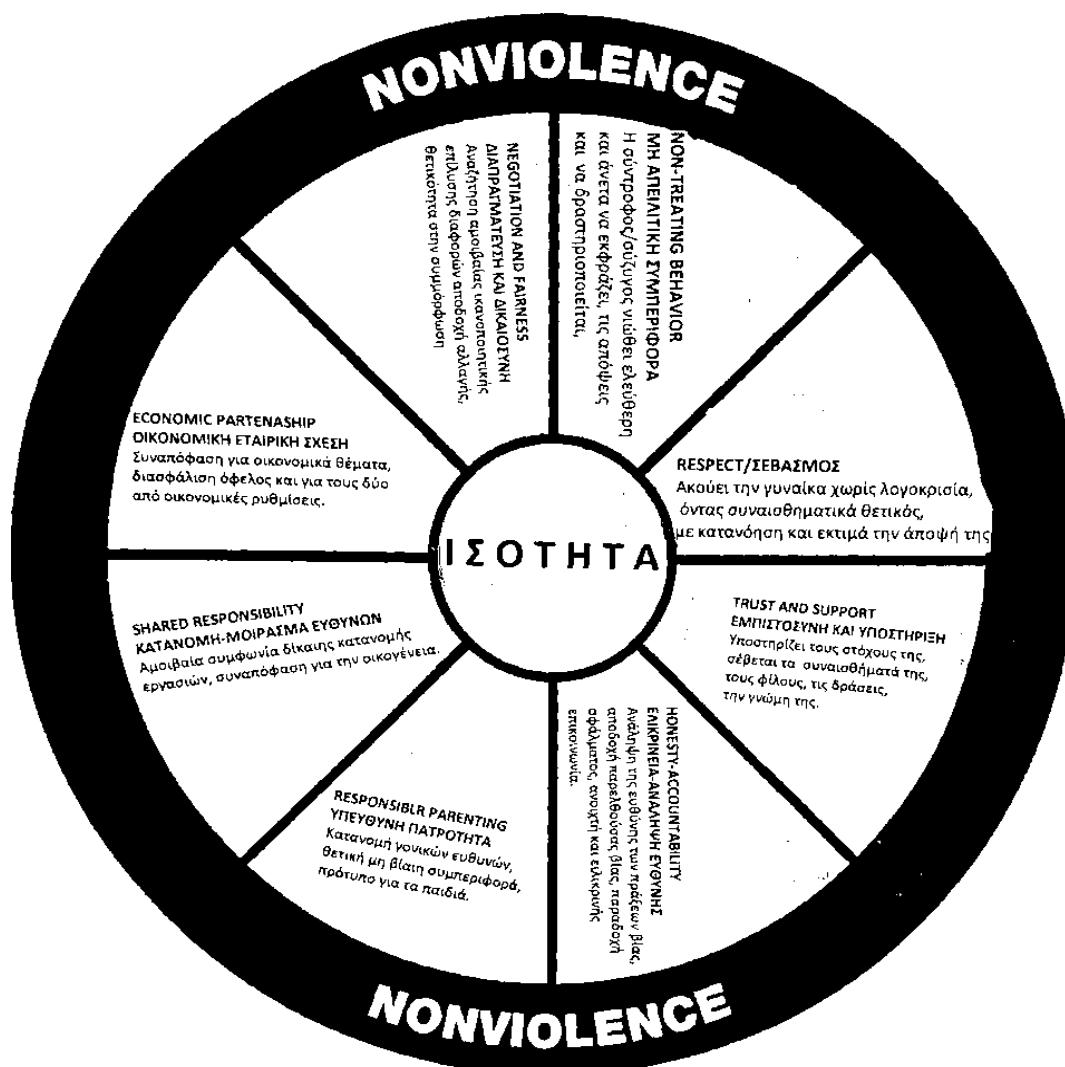
Ο Τροχός της Ισότητας

ΠΗΓΗ: DOMESTIC ABUSE INTERVENTION PROGRAMS

Duluth, Minnesota, www.theduluthmodel.org

Ο Τροχός της Ισότητας
μεταφρασμένος στα Ελληνικά

Σε αντίθεση με τον τροχό της εξουσίας και του ελέγχου, στις ακτίνες του τροχού της Ισότητας τοποθετούνται οι θετικές συμπεριφορές του δράστη-συντρόφου/συζύγου, που συμβάλουν αποφασιστικά στην αποφυγή εκδήλωσης ενδοοικογενειακής βίας και στην ενδοοικογενειακή ειρήνευση.

Τα γραφήματα με τους Τροχούς έχουν μεταφραστεί σε τριάντα (30) γλώσσες, για άτομα και κοινωνίες με διαφορετικές πολιτιστικές κουλτούρες, στις οποίες προσαρμόζονται αναλόγως. Ο τροχός της Εξουσίας και του Ελέγχου, αποτελεί το πιο γνωστό γράφημα διεθνώς, που αποτυπώνει την εμπειρία του θύματος ενδοοικογενειακής/συντροφικής βίας.

Σημειώνεται ότι για την επιτυχία της συγκεκριμένης μεθόδου, με τη χρήση των συγκεκριμένων εργαλείων, αποτελεί θεμελιώδη παράγοντα η εκπαίδευση του/της επαγγελματία στην τεχνική του διαλόγου, της ανάλυσης και στην εκπαίδευση ομάδων. Ουσιαστικά, ο/η επαγγελματίας οφείλει να γνωρίζει πώς πρέπει να αναπτύξει τον διάλογο, με ποιο τρόπο να υποβάλει τις ερωτήσεις, ώστε να μην οδηγούν σε κατευθυνόμενες απαντήσεις, δηλαδή σε απαντήσεις που ο δράστης γνωρίζει ότι θέλει ο/η εκπαιδευτής/τρια να δώσει, διότι τότε χάνεται όλο το νόημα της διαμόρφωσης κριτικής σκέψης στον δράστη και αναγνώρισης των δικών του πράξεων.

Στο μοντέλο Duluth, η ολοκλήρωση του προγράμματος από τον δράστη, δεν σημαίνει αυτόματα ότι «γλιτώνει» την ποινή για τις άδικες πράξεις που διέπραξε. Σκοπός του προγράμματος είναι να δώσει μια δεύτερη ευκαιρία στον δράστη, ώστε να αλλάξει αντιλήψεις και συμπεριφορά και όχι να αποφύγει τις ποινικές και ηθικές του ευθύνες. Ακόμη και αν παραμένει στο πρόγραμμα, ένας δράστης, εφόσον κριθεί αναγκαίο για την προστασία του θύματος, τίθεται υπό κράτηση ή επιβάλλονται περιοριστικοί όροι σε βάρος του.

Από τα παραπάνω καθίσταται σαφές, ότι το μοντέλο Duluth, σε αυτή την αυθεντική μορφή του, προορίζεται για περιστατικά βίας που εμφανίζονται σε εξουσιαστικές σχέσεις, ανάμεσα στα φύλα.

Η ευρεία διάδοση του Προγράμματος Duluth, στηρίχθηκε σε ερευνητικά και εμπειρικά δεδομένα, που εμφάνιζαν ικανοποιητικά ποσοστά αποτελεσματικότητας. Δείκτης αποτελεσματικότητας αποτέλεσε το ποσοστό των δραστήων που υποτροπίαζαν, δηλαδή που επαν-απασχολούσαν τη Δικαιοσύνη για πράξεις συντροφικής/ενδοοικογενειακής βίας. *(Σύμφωνα με τον επικεφαλής των Προγραμμάτων Duluth στις ΗΠΑ, Scott Miller, κατά την μετα-παρακολούθηση των δραστήων για οκτώ χρόνια από το τέλος της δικαστικής διαδικασίας, μόλις 3 στους 10 υποτροπιάζουν).*

Από το 1983 και εντεύθεν το μοντέλο Duluth άρχισε να εφαρμόζεται και εκτός ΗΠΑ και κυρίως στο Ηνωμένο Βασίλειο, αλλά και στην Αυστραλία.

Αναφορικά με τα άλλα μοντέλα θεραπείας:

ii) **Η γνωστικό-συμπεριφορική θεωρία** (Cognitive Behavioral Therapy - CBT) είναι μια από τις πιο ευρέως εφαρμοζόμενες μεθόδους ψυχοθεραπευτικής προσέγγισης, για ψυχικά προβλήματα, περιλαμβανομένης της κατάθλιψης, αγχώδους διαταραχής, αλκοολισμού και εξάρτησης από ναρκωτικά, για διατροφικές διαταραχές και σοβαρές ψυχικές ασθένειες. Τόσο μελέτες όσο και τα κλινικά αποτελέσματα έχουν καταδείξει ότι το συγκεκριμένο είδος παρέμβασης συμβάλλει στη βελτίωση της λειτουργικότητας και της ποιότητας ζωής των ασθενών (Roberts, 2007). Μερικές φορές, μάλιστα, φαίνεται να

έχει καλύτερα αποτελέσματα από άλλες μορφές ψυχοθεραπείας ή τη φαρμακευτική αγωγή (www.apa.org/ptsd-guideline).

Σχετικά με την ενδοοικογενειακή βία, η θεωρία στην οποία βασίζεται η γνωσιακή-συμπεριφοριστική προσέγγιση υποστηρίζει, ότι οι γυναίκες και οι άνδρες έχουν υιοθετήσει ένα μαθημένο «μοτίβο σχέσης» (κακοποιητικό) από την οικογένεια προέλευσής τους, καθώς και από την κοινωνία και έτσι, το αναπαράγουν στις διαπροσωπικές τους σχέσεις. Σκοπός της συγκεκριμένης προσέγγισης είναι η συμβουλευτική τόσο των δραστών, όσο και των θυμάτων (γυναικών που έχουν υποστεί κακοποίηση), που υποφέρουν από συναισθηματική δυσφορία, λόγω διαστρεβλωμένων αντιλήψεων, με σκοπό την αλλαγή σκέψης και συμπεριφοράς. Στο πλαίσιο της συγκεκριμένης παρέμβασης, οι δράστες ενδοοικογενειακής βίας εκπαιδεύονται σε εναλλακτικούς τρόπους διαχείρισης των συγκρουσιακών καταστάσεων και ανάπτυξη δεξιοτήτων διαχείρισης του θυμού τους, των επικοινωνιακών δεξιοτήτων τους, χαλάρωσης, ηρεμίας (Adams, 1988). Οι γυναίκες που έχουν υποστεί την κακοποίηση βοηθούνται στο να εστιάσουν στο πρόβλημα και να αποκτήσουν δεξιότητες και στρατηγικές και να σχεδιάσουν, σε συνεργασία με τον/τη σύμβουλο, ένα σχέδιο ευεργετικό προς τις ίδιες (McDonagh και συν., 2005·Ellis και Harper, 1978·Beck, 1976).

Για τους δράστες ενδοοικογενειακής βίας το εν λόγω μοντέλο εφαρμόζεται, κυρίως, με τη μορφή ομαδικών συνεδριών.

iii) Το κοινωνικό-οικολογικό μοντέλο, κυρίως ως μέσο πρόληψης της ενδοοικογενειακής βίας, άρχισε να αναπτύσσεται και να εφαρμόζεται στις ΗΠΑ (www.who.int/violenceprevention/approach/ecology/en). Η οικολογική προσέγγιση, έχοντας ως αφετηρία την παραδοχή ότι η βία στις διαπροσωπικές σχέσεις είναι πολυπαραγοντικό φαινόμενο, συνίσταται στην ολιστική αντιμετώπιση των παραγόντων κινδύνου, που αλληλοεπιδρούν μεταξύ τους, στα πολλαπλά επίπεδα του οικολογικού πλαισίου, ήτοι του ατομικού, των προσωπικών σχέσεων, των κοινωνικών σχέσεων και της κοινωνίας.

Από τις μέχρι σήμερα μελέτες στις **ΗΠΑ**, αλλά και στον **Καναδά** και στην **Ευρώπη**, είναι δύσκολο να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα για το ποιο από τα ανωτέρω μοντέλα έχει καλύτερα αποτελέσματα, ακόμη και για το μοντέλο Duluth, αν και εφαρμόζεται επί τριάντα χρόνια, τόσο γιατί οι σχετικές μελέτες δεν περιλαμβάνουν συγκρίσιμες ομάδες (control groups), ούτε σε κάποιες περιπτώσεις, ούτε και επαρκές δείγμα, αλλά και γιατί τα περισσότερα προγράμματα χρησιμοποιούν ένα συνδυασμό μεθόδων από τα ως άνω μοντέλα. Συνεπώς, είναι δύσκολο να αξιολογηθεί η συμβολή του κάθε μοντέλου χωριστά στην επιτυχή έκβαση του προγράμματος και στο βαθμό που αποτρέπει τον δράστη από το να τελέσει εκ νέου πράξεις βίας (Akoensi T. et al. (2012), Domestic Violence perpetrator programs in Europe, Part II A systematic review of the state of

evidence” International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, vol. 57 (10): 1206-25 p. 1217).

Πάντως, όπως προέκυψε από τη βιβλιογραφική επισκόπηση των προγραμμάτων που εφαρμόζονται στην Ευρώπη, στην πλειονότητα των «παραδοσιακών» προγραμμάτων για δράστες γίνεται **συνδυασμός** του μοντέλου **Duluth** και του **γνωστικού-συμπεριφορικού μοντέλου**, όπου, στηριζόμενα στην παραδοχή ότι η βία κατά των γυναικών είναι απόρροια της αντίληψης ότι είναι μια αποδεκτή συμπεριφορά, γίνεται εκπαίδευση του δράστη με την ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου, ενώ ταυτόχρονα εντοπίζονται και οι ατομικοί παράγοντες που προκαλούν τη βία, όπως ψυχολογικά τραύματα, ψυχοπαθολογία, συμπεριφορικές διαταραχές κ.λπ. (Eckhardt et. al., 2013). Συνδυάζοντας ατομικές και ομαδικές συνεδρίες, ο δράστης βοηθιέται να κατανοήσει τον κακοποιητικό και παραβατικό χαρακτήρα της συμπεριφοράς του, να αναγνωρίσει την ευθύνη του και τον ενεργό ρόλο του ίδιου στη χρήση βίας, ως ατομική επιλογή του, που δεν προκαλείται από τη συμπεριφορά τρίτων ή του θύματος (Domestic and Sexual Violence Perpetrator Programmes: Article 16 of the Istanbul Convention”, A collection of papers on the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, σελ. 9-10).

Κάποια άλλα προγράμματα εστιάζουν περισσότερο στο να βοηθήσουν τους δράστες να κατανοήσουν τις συνέπειες της κακοποιητικής συμπεριφοράς τους και τις βλαβερές επιπτώσεις τους στο θύμα ή τα θύματα, δηλαδή στη σύζυγο/σύντροφο ή και στα παιδιά τους, μέσω της τόνωσης της ενσυναίσθησης του δράστη, ώστε να αποκτήσει κίνητρο για να αλλάξει την κακοποιητική συμπεριφορά του απέναντι στις γυναίκες και να απαλλαγεί από τα έμφυλα στερεότυπα. Ο δράστης βοηθιέται να συνειδητοποιήσει, ότι η βία που ασκεί στη σύζυγο/σύντροφό του απορρέει από τα δικά του συναισθηματικά ελλείμματα και στερεότυπα σε σχέση με το ρόλο της γυναίκας, καθώς και από το έλλειμμα ενσυναίσθησης, τα οποία τον τροφοδοτούν με εχθρότητα και έλλειψη σεβασμού προς τις γυναίκες (Domestic and Sexual Violence Perpetrator Programmes: Article 16 of the Istanbul Convention”, A collection of papers on the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, σελ. 9-10).

Ανεξάρτητα, όμως, από τη μέθοδο προσέγγισης που εφαρμόζεται σε κάθε πρόγραμμα, η αποτελεσματικότητα φαίνεται ότι είναι πολύ μεγαλύτερη, όταν η παρέμβαση είναι ολιστική, στοχεύοντας και στον δράστη και στο θύμα, καθώς και στα μέλη της οικογένειας που γίνονται μάρτυρες ενδοοικογενειακής βίας, θέτοντας ως επίκεντρο την ασφάλεια του θύματος και αφού το πρόγραμμα ολοκληρωθεί.

Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί ότι μια άλλη παράμετρος για την επιτυχία αυτών των θεραπευτικών προγραμμάτων αποτελεί αναμφισβήτητα και η εξειδικευμένη και συνεχώς επικαιροποιούμενη **εκπαίδευση των επαγγελματιών**. Από τη βιβλιογραφική έρευνα, αναδείχθηκαν τα παρακάτω συμπεράσματα σχετικά με τα κύρια στοιχεία, που χρειάζεται να περιλαμβάνει η εκπαίδευση των επαγγελματιών, οι οποίοι/ες

συμμετέχουν σε θεραπευτικά προγράμματα, που ενσωματώνουν τη διάσταση του φύλου, στηριζόμενα στο μοντέλο Duluth (τα οποία όπως επισημάνθηκε, εφαρμόζουν οι κυριότερες αναγνωρισμένες οργανώσεις στην Ευρώπη και στις ΗΠΑ (βλ. ενδεικτικά Respect-UK):

- Η εκπαίδευση των επαγγελματιών, που εργάζονται στα συγκεκριμένα θεραπευτικά προγράμματα, είναι απαραίτητο να ξεκινάει από την εκμάθηση της θεωρίας του κύκλου της δύναμης και του ελέγχου στις συντροφικές σχέσεις. Εφόσον διαμορφωθεί το θεωρητικό υπόβαθρο, οι επαγγελματίες εκπαιδεύονται στην ανάλυση του κινδύνου και της διαχείρισής του. Εξίσου σημαντική είναι η εκμάθηση τεχνικών και δεξιοτήτων εκπαίδευσης και διαχείρισης ομάδων, αλλά και μεθόδων γνωσιακής-συμπεριφορικής θεραπείας, ψυχοδράματος, ψυχοθεραπείας, θεωρίας της κοινωνικής εκμάθησης, θεραπείας επικέντρωσης στη λύση, για τις ατομικές συνεδρίες με τον δράστη.
- Η ελάχιστη εκπαίδευση, που θεωρείται ότι πρέπει να έχει ο/η επαγγελματίας για να ανταποκριθεί στα συγκεκριμένα προγράμματα αλλαγής συμπεριφοράς του δράστη, με την ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου, καλύπτει τέσσερις (4) κύριες θεματικές:
 1. Εκπαίδευση σε τεχνικές συνέντευξης: Με τη συνέντευξη του δράστη, κατά το στάδιο της πρώτης επαφής και της εισαγωγής του στο πρόγραμμα, το στέλεχος πρέπει να είναι σε θέση να εντοπίσει τα κίνητρα του δράστη, να εκτιμήσει εάν μπορεί να επωφεληθεί από το πρόγραμμα και εάν υπάρχει προοπτική να αλλάξει, να χτίσει μαζί του σχέση αλληλοσεβασμού και να κάμψει σταδιακά τις αντιστάσεις του. Στην εκπαίδευση του στελέχους, περιλαμβάνονται θεματικές για την κατανόηση της διαδικασίας αλλαγής της συμπεριφοράς των δραστών, τις τεχνικές, που μπορεί να χρησιμοποιεί για τον σκοπό αυτό (π.χ. τεχνική ανοικτής ακρόασης), τις τεχνικές για την καλλιέργεια επικοινωνιακών δεξιοτήτων στους δράστες, τεχνικές για τον εντοπισμό της αντίστασης των δραστών στα διάφορα στάδια του κύκλου της αλλαγής και για τον τρόπο που μπορεί να καμφθεί.
 2. Εκπαίδευση σε τεχνικές αλληλεπίδρασης και προσέγγισης των δραστών: Το στέλεχος εξοικειώνεται με τον τρόπο, που μπορεί να προσεγγίσει τον δράστη για να συνεργαστεί μαζί του στις έννοιες της βίας, της εξουσίας, του φύλου, της αρρενωπότητας, της ενσυναίσθησης.
 3. Εκπαίδευση στην εκτίμηση και διαχείριση του κινδύνου: Το στέλεχος εξοικειώνεται με τις διαδικασίες, τα αναγνωρισμένα εργαλεία εκτίμησης της επικινδυνότητας του δράστη και υποτροπής του, τη σημασία των δεικτών που χρησιμοποιούν αυτά τα εργαλεία και την αξιολόγηση των δεδομένων τους. Επίσης, εκπαιδεύεται σε τεχνικές διαχείρισης του κινδύνου, σε συνεργασία με τις εξειδικευμένες υπηρεσίες για τα θύματα.

4. Εκπαίδευση για την προστασία της ασφάλειας του θύματος: Το στέλεχος εκπαιδεύεται στις διαδικασίες που πρέπει να τηρούνται, ώστε να εξασφαλίζεται η προστασία του θύματος, μαθαίνει ποιος είναι ο ρόλος και οι αρμοδιότητες της κάθε υπηρεσίας για τα θύματα και τους δράστες και πώς πρέπει να συνεργάζονται μεταξύ τους, να ανταλλάσσουν πληροφορίες και να λαμβάνουν από κοινού αποφάσεις με μοναδικό στόχο την προστασία του θύματος, μέσω της εκτίμησης και διαχείρισης του κινδύνου.

Γ. ΕΛΑΧΙΣΤΕΣ ΠΡΟΔΙΑΓΡΑΦΕΣ ΓΙΑ ΤΑ ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΔΡΑΣΤΩΝ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ

Το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει συλλέξει από μελέτες τις ελάχιστες προδιαγραφές, που πρέπει να διαθέτουν τα προγράμματα θεραπείας των δραστών για να εκπληρώνουν τους στόχους τους (Council of Europe (2008) Combating violence against women: minimum standards for support services, Council of Europe, Strasbourg).

Τα προγράμματα των δραστών πρέπει να βασίζονται στην αντίληψη και τη στάση ότι η βία κατά των γυναικών και των παιδιών είναι μη αποδεκτή και ότι η ευθύνη βαρύνει τον θύτη.

Για την προστασία του θύματος, τα προγράμματα πρέπει να εξασφαλίζουν ότι το θύμα θα είναι ενημερωμένο για τους στόχους και το περιεχόμενο του προγράμματος, τους περιορισμούς που θέτει, για το ενδεχόμενο ότι ο δράστης μπορεί να χρησιμοποιήσει τη συμμετοχή του στο πρόγραμμα για να χειραγωγήσει και εκμεταλλευτεί το θύμα καθώς και για τις δυνατότητες υποστήριξης που έχει. Θα πρέπει να ξεκαθαρίζεται στο θύμα ότι η επαφή με τον δράστη είναι οικειοθελής και ότι δεν έχει οποιαδήποτε ευθύνη ή συμμετοχή στην εξέλιξή του στο πρόγραμμα. Η όποια επικοινωνία του θύματος με τον άνδρα θα πρέπει να γίνεται μέσω των εξειδικευμένων υπηρεσιών ή του ίδιου του προγράμματος.

Επιπλέον και δεδομένου ότι τα παιδιά αποτελούν τα άμεσα ή έμμεσα θύματα από την ενδοοικογενειακή βία, η παρέμβαση θα πρέπει να περιλαμβάνει συνεργασία με τους αρμόδιους φορείς για την προστασία των παιδιών και κατάστρωση σχεδίου για την αποτροπή κινδύνου βίας στα παιδιά. Είναι δε σημαντικό ο δράστης να αντιληφθεί τις συνέπειες της ενδοοικογενειακής βίας στα παιδιά και να εκπαιδευτεί στο να ασκεί τα γονικά καθήκοντά του κατά τρόπο που δεν θα θέτει σε κίνδυνο την ασφάλεια και την σωματική και ψυχική υγεία των παιδιών.

Περαιτέρω, δεδομένου ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των δραστών αντιλαμβάνεται τη συμπεριφορά του ως φυσιολογική, είναι σημαντικό να μπορέσουν να κατανοήσουν τη σοβαρότητα των πράξεών τους και τις αρνητικές επιπτώσεις τους στα θύματά τους. Επίσης, λαμβανομένου υπόψη ότι οι δράστες τείνουν να επιρρίπτουν την ευθύνη των πράξεών τους στα θύματα, είναι σημαντικό να μπορούν να αναγνωρίσουν την ευθύνη

τους για την άσκηση βίας. Έτσι ένας από τους πρώτους στόχους της δουλειάς με τους δράστες θα πρέπει να είναι η υποστήριξη τους να αναγνωρίσουν ότι οι ίδιοι επιλέγουν τη χρήση βίας. Συζητήσεις άρνησης, δικαίωσης, δικαιολογίες και επίρριψη ευθυνών σε άτομα και καταστάσεις θα πρέπει να αμφισβητούνται και να καταρρίπτονται. Μια λεπτομερής εστίαση και ανάλυση στη βίαιη συμπεριφορά αναπαριστώντας τις ακριβείς πράξεις τους, σκέψεις και συναισθήματά τους, βοηθάει τους δράστες να αναγνωρίσουν την αποκλειστική ευθύνη τους στη χρήση βίας. Στενή διερεύνηση των διαφορετικών αντικτύπων και συνεπειών που έχει η βία στις συζύγους/συντρόφους και στα παιδιά, τους βοηθάει στην ενίσχυση της κατανόησης, της υπευθυνότητας και δίνει κίνητρα για αλλαγή στους δράστες.

Για την εξασφάλιση της υψηλής ποιότητας παροχής υπηρεσιών του προγράμματος απαιτείται η σωστή εκπαίδευση του προσωπικού, με εξειδίκευση στα θέματα ισότητας των φύλων και έμφυλης βίας, στην επίγνωση των ειδικών και μη ορατών πτυχών της εξουσιαστικής βίας.

Τα προγράμματα των δραστών θα πρέπει να τεκμηριώνουν και να αξιολογούν τις διαδικασίες, το περιεχόμενο και τα αποτελέσματα του προγράμματος. Οι υπεύθυνοι/ες είναι απαραίτητο να δημιουργούν και να εφαρμόζουν μέτρα για τη συνεχή παρακολούθηση των διαδικασιών και των αποτελεσμάτων της δουλειάς τους και να τα συσχετίζουν με εθνικά και αν είναι δυνατό με διεθνή ευρήματα των βέλτιστων πρακτικών και ερευνών. Τα μέτρα αυτά θα πρέπει να περιλαμβάνουν: τακτικές ομαδικές συνεδρίες και εποπτεία, συνεχή τεκμηρίωση της δουλειάς, ανάλυση της τεκμηρίωσης αυτής, εσωτερική και εξωτερική αξιολόγηση του προγράμματος.

Από τη γραμματική και τελολογική ερμηνεία του άρθρου 16 της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης, υπό το πρίσμα και της Επεξηγηματικής Έκθεσης, προκύπτει ότι η έμφυλη διάσταση της βίας, που απορρέει από τις σεξιστικές αντιλήψεις και στερεότυπα αναγνωρίζεται ως παράγοντας που προκαλεί τη συντροφική/ενδοοικογενειακή βία και που πρέπει να καταπολεμηθεί, μέσω και των προγραμμάτων θεραπείας των δραστών.

Σύμφωνα, όμως, με τη θεωρητική προσέγγιση, που προβάλλεται από τη Σύμβαση για τα προγράμματα δραστών, ως τμήμα ενός ολοκληρωμένου και ολιστικού μηχανισμού για την προστασία των θυμάτων και τα πρότυπα που έχουν υιοθετηθεί από το Συμβούλιο της Ευρώπης (*Council of Europe (2008) Combating violence against women: minimum standards for supports services, Council of Europe, Strasbourg,*) προκύπτει ότι ναι μεν υιοθετείται η φεμινιστική θεωρία και απαιτείται στη δομή του προγράμματος να εντάσσεται η εκπαίδευση του δράστη, για την εκρίζωση των πατριαρχικών στερεοτύπων και την υιοθέτηση μη βίαιων προτύπων συμπεριφοράς, επιπλέον, όμως, απαιτείται να εξετάζεται η ύπαρξη και τυχόν άλλων παραγόντων, που συντρέχουν στο πρόσωπο του κάθε δράστη, όπως έξη σε ουσίες ή αλκοόλ, ψυχοπαθολογίες κ.λπ. Επομένως, η Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης, υιοθετεί ένα πιο σύνθετο σχήμα, στο οποίο κυριαρχούν μεν τα στοιχεία του μοντέλου Duluth, σε συνδυασμό, όμως, με στοιχεία του γνωστικού-συμπεριφορικού μοντέλου ή/και οικολογικού μοντέλου.

Το ανωτέρω σχήμα διαπιστώνεται ότι αντικατοπτρίζουν και οι κατευθυντήριες γραμμές για προγράμματα δραστών που εκπονήθηκαν στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού προγράμματος DAPHNE III «Εργασία με Δράστες Ενδοοικογενειακής Βίας στην Ευρώπη», “Work with Perpetrators of Domestic Violence in Europe–WWP”, για να χρησιμοποιηθούν ως βάση για την ανάπτυξη προτύπων στα προγράμματα με δράστες ενδοοικογενειακής βίας.

Οι κατευθυντήριες γραμμές δεν παρέχουν λεπτομερείς οδηγίες για την εκπόνηση τέτοιων προγραμμάτων, αλλά αποτελούν ένα πλαίσιο ανάπτυξης συγκεκριμένων προτύπων, ώστε τα προγράμματα να είναι ασφαλή για το θύμα και αποτελεσματικά (*Κατευθυντήριες γραμμές για την ανάπτυξη προτύπων σε προγράμματα με άνδρες δράστες ενδοοικογενειακής βίας, Version 1.1., WWP-Work with Perpetrators of Domestic Violence in Europe-Daphne II Project 2006-2008, (www.work-with-perpetrators.eu)*).

IV. ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΤΕΛΙΚΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΝΔΙΑΜΕΣΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΚΥΡΙΑΡΧΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΣΤΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΔΡΑΣΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ, ΓΙΑ ΤΑ ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΔΡΑΣΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΟΝ ΕΝΤΟΠΙΣΜΟ ΤΩΝ ΚΕΝΩΝ ΚΑΙ ΕΛΛΕΙΨΕΩΝ

A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μετά την καταγραφή του βασικού νομοθετικού πλαισίου για την έμφυλη και ενδοοικογενειακή βία σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο, καθώς και των κυριότερων θεωρητικών μοντέλων και τάσεων παρέμβασης στους άνδρες-δράστες, όπως αυτά προέκυψαν από τη βιβλιογραφική επισκόπηση, ακολούθησε έρευνα με ερωτηματολόγια και συνεντεύξεις, που διεξήχθη με επαγγελματίες σε θεραπευτικά προγράμματα, που απευθύνονται στους άνδρες-δράστες. Η έρευνα με ερωτηματολόγια και ημιδομημένες συνεντεύξεις, επιλέχθηκε ως ο καλύτερος τρόπος, προκειμένου να διερευνηθεί και να αξιολογηθεί η αποτελεσματικότητα των θεραπευτικών προγραμμάτων για την αλλαγή στάσης των ανδρών-δραστών. Ο αντικειμενικός στόχος της έρευνας ήταν να διερευνήσει σε ποιο βαθμό τα θεραπευτικά προγράμματα, που απευθύνονται σε άνδρες-δράστες ενδοοικογενειακής βίας, αποτελούν προωθητικό παράγοντα αλλαγής στάσης και της συμπεριφοράς των ατόμων αυτών, με τελικό στόχο την ενίσχυση της ασφάλειας των γυναικών θυμάτων.

Στο πλαίσιο της έρευνας, πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις με δέκα επαγγελματίες ψυχικής υγείας (5 κοινωνικούς/ές λειτουργούς και 5 ψυχολόγους). Οι επαγγελματίες έδειξαν να γνωρίζουν επαρκώς τον τομέα της ενδοοικογενειακής βίας. Επίσης, από την έρευνα φάνηκε πως το έργο των ψυχολόγων και των κοινωνικών λειτουργών είναι αλληλένδετο. Πιο συγκεκριμένα, η συμβουλευτική παρέμβαση (ψυχολόγοι) φαίνεται να συμπληρώνεται από τη διαδικασία της ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης (κοινωνικοί/ές λειτουργοί) και αντίστροφα. Μίλησαν για την επιβάρυνση που δέχονται από την ενασχόλησή τους με την κακοποίηση και ζητούν περισσότερη εποπτεία, με σκοπό την αποτελεσματικότητα της συμβουλευτικής διαδικασίας με τις γυναίκες.

Για τη συλλογή στοιχείων και πληροφοριών σχετικών και απαραίτητων με την μελέτη, απευθυνθήκαμε σε φορείς και δομές στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Σε ό,τι αφορά στις δομές στην Ελλάδα επιλέξαμε αυτές για τις οποίες γνωρίζαμε, μετά από σχετικό έλεγχο που πραγματοποιήσαμε, ότι λειτουργούν, εκ του καταστατικού σκοπού της, εξειδικευμένα θεραπευτικά προγράμματα για άνδρες-δράστες ενδοοικογενειακής βίας, αποκλείοντας τις υπόλοιπες (δομές, υπηρεσίες, ΜΚΟ και φορείς), που είτε παρέχουν υπηρεσίες συμβουλευτικής σε άνδρες-δράστες χωρίς εξειδίκευση, είτε παρέχουν εξειδικευμένες υπηρεσίες συμβουλευτικής και υποστήριξης στις γυναίκες-θύματα ενδοοικογενειακής βίας. Ακολουθήσαμε διαφορετική μέθοδο για κάθε δομή/υπηρεσία, ανάλογα και με τις υποδείξεις των ιδίων των επαγγελματιών στις ως άνω δομές/υπηρεσίες.

B. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ-ΕΡΜΗΝΕΙΑ-ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΤΩΝ ΚΥΡΙΟΤΕΡΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Το πρώτο και ένα από τα σημαντικότερα συμπεράσματα της έρευνας, είναι ότι υπάρχει μεγάλη ανομοιογένεια στα προγράμματα δραστών, ως προς το περιεχόμενο θεραπειάς, τις τεχνικές και τις μεθόδους παρέμβασης, όχι μόνο ανάμεσα στα διάφορα κράτη, αλλά και εσωτερικά στις ίδιες χώρες.

Η κυρίαρχη τάση, όμως, που φαίνεται ότι υιοθετείται στα περισσότερα προγράμματα στην Ευρώπη, τα οποία μετά από αξιολόγηση χαρακτηρίζονται ως καλή πρακτική, είναι ο συνδυασμός του μοντέλου Duluth, με στοιχεία του γνωστικού-συμπεριφορικού μοντέλου. Δηλαδή η εκπαίδευση των δραστών, κινείται στον κεντρικό ιδεολογικό άξονα που αποδέχεται, ότι η βία κατά των γυναικών είναι απόρροια της πατριαρχικής τους αντίληψης, ότι η διάσταση του φύλου είναι μη αποδεκτή συμπεριφορά και ενσωματώνεται στην εκπαίδευση του δράστη, αλλά ταυτόχρονα εντοπίζονται και οι ατομικοί παράγοντες (εξατομίκευση της εκπαίδευσης) που τυχόν προκαλούν τη βία, όπως ψυχολογικά τραύματα, ψυχοπαθολογία, συμπεριφορικές διαταραχές, εξαρτήσεις. Εάν με βάση τα εν λόγω ατομικά χαρακτηριστικά οι δράστες χρήζουν εξειδικευμένης ψυχιατρικής βοήθειας παραπέμπονται στις αντίστοιχες υπηρεσίες για να λάβουν την κατάλληλη θεραπεία (Μελέτη Hamilton Koehler Losel 2013 στις 9 από 23 χώρες της Ευρώπης).

Από τη μελέτη των διαφόρων προγραμμάτων προκύπτει, ότι αυτά που θεωρούνται αποτελεσματικά, με γνώμονα την εναρμόνισή τους με τα αναγνωρισμένα πρότυπα του Συμβουλίου της Ευρώπης, διασφαλίζοντας την προστασία του θύματος και τη μείωση της υποτροπής του δράστη, είναι εκείνα που λειτουργούν ως μέρος ενός ευρύτερου δικτύου, ακολουθώντας συγκεκριμένα, σαφή και προδιαγεγραμμένα ενιαία πρότυπα και αναγνωρισμένα πρωτόκολλα, με ανταλλαγή πληροφοριών και καλών πρακτικών μεταξύ των μελών του δικτύου, επικαιροποιούν τις μεθόδους και τα εργαλεία τους, αξιολογούνται, πιστοποιούνται για την εγκυρότητά τους και αναπτύσσουν συνεργασίες με τις κοινωνικές, δικαστικές και σωφρονιστικές αρχές (βλ. Ενδεικτικά Δίκτυο Relive στην Ιταλία, Δίκτυο Respect στο Ηνωμένο Βασίλειο, ανάλυση στο Κεφάλαιο/Παραδοτέο Β').

Τα πρωτόκολλα αυτών των προγραμμάτων, βασίζονται στα ανθρώπινα δικαιώματα και τη μεθοδολογική προσέγγιση της ενσωμάτωσης της διάστασης του φύλου και της αρχής της μη διάκρισης, θέτοντας στο επίκεντρο την ασφάλεια των θυμάτων. Στην πλειοψηφία τους, χρησιμοποιούν αναγνωρισμένα μεθοδολογικά εργαλεία, για τις εφαρμοζόμενες διαδικασίες (αξιολόγησης του δράστη, εκτίμησης του κινδύνου υποτροπής του, διαχείρισης αυτού), όπως το IMPACT, DASH, SARA κ.λπ.

Σε ό,τι αφορά στο καίριο ζήτημα της συνεργασίας των εμπλεκόμενων υπηρεσιών και φορέων, ένα ευρέως διαδεδομένο και δοκιμασμένο για την αποτελεσματικότητά του είναι το MARAC (Multi-Agency Risk Assessment Conference), το μοντέλο που σχεδιάστηκε στο Ηνωμένο Βασίλειο. Πλεονέκτημα του εν λόγω μοντέλου είναι ότι προωθεί τη συνεργασία και την ανταλλαγή των απαραίτητων πληροφοριών μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων, για τη διαμόρφωση ενός αποτελεσματικού σχεδίου προστασίας του θύματος, χωρίς κατ' ανάγκη οι δομές να συνδέονται μεταξύ τους οργανικά και χωρίς να ανήκουν σε μια ευρύτερη οργανική μονάδα. Στο πλαίσιο του MARAC διακινούνται οι απαραίτητες πληροφορίες για την προστασία του θύματος μεταξύ εμπλεκόμενων επαγγελματιών διαφορετικών υπηρεσιών. Θεωρείται κατάλληλο για τη διαχείριση υποθέσεων ενδοοικογενειακής/συντροφικής βίας, στις οποίες το θύμα βρίσκεται σε υψηλό κίνδυνο. Με βάση το MARAC, πραγματοποιείται συνάντηση/σύσκεψη μεταξύ των αρμοδίων εκπροσώπων κάθε εμπλεκόμενου φορέα (αστυνομίας, συμβουλευτικού κέντρου για το θύμα, κοινωνικής υπηρεσίας για το παιδί κ.λπ.) και εκπροσώπου του θύματος και ανταλλάσσονται, υπό πλήρη εχεμύθεια και εμπιστευτικότητα, οι αναγκαίες πληροφορίες σχετικά με την επικινδυνότητα του δράστη, τον κίνδυνο υποτροπής του, τον κίνδυνο που ελλοχεύει για την κοινότητα, τον τρόπο αύξησης της ασφάλειας και της προστασίας του/των θύματος/ων. Δεν λαμβάνονται αποφάσεις από κοινού, ούτε καταστρώνεται από κοινού το σχέδιο ασφαλείας. Ο κάθε φορέας, με βάση τις πληροφορίες που έχει λάβει, προβαίνει στις ενέργειες που απαιτούνται για την προστασία του θύματος, με βάση τις αρμοδιότητές του και τον σκοπό του

www.richmond.gov.uk/domestic_abuse_multiagence_risk_assesment_conference & Έκθεση με τίτλο: Μηχανισμός διαχείρισης & αξιολόγησης Κινδύνου, Mediterranean Institute of Gender Studies).

Στην Ευρώπη, τα τελευταία χρόνια και ιδίως ενόψει της υποχρέωσης των κρατών για τη συμμόρφωσή τους με τις επιταγές της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης, άρχισαν να διαμορφώνονται κατευθυντήριες αρχές, πρότυπα και πρωτόκολλα για τη λειτουργία αυτών των προγραμμάτων. Σε κάθε περίπτωση και, παρά το γεγονός ότι τα προγράμματα δραστών μετρούν διάρκεια ζωής άνω των τριάντα ετών, οι έρευνες που έχουν διενεργηθεί, δεν παρέχουν επαρκείς αποδείξεις για το ποια από τα χαρακτηριστικά και δομικά στοιχεία των προγραμμάτων για δράστες, τα καθιστούν αποτελεσματικά και ποια είναι εκείνα τα αποδεκτά κριτήρια αξιολόγησης της αποτελεσματικότητας των προγραμμάτων. Η διάρκεια, η συνεργασία με τις υπηρεσίες υποστήριξης των θυμάτων, για την ανταλλαγή χρήσιμων πληροφοριών και την ορθή ενημέρωση των θυμάτων, ο έγκαιρος εντοπισμός των ατομικών παραγόντων, που χρήζουν εξατομικευμένης θεραπείας για συγκεκριμένους δράστες, φαίνεται ότι αποτελούν καθοριστικούς παράγοντες για την αποτελεσματικότητα του προγράμματος. Ως προς την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας του προγράμματος, διαφαίνεται ότι κυριότερα κριτήρια αποτελούν το ποσοστό των δραστών, που ολοκληρώνουν το πρόγραμμα και το ποσοστό υποτροπής τους.

Η βιβλιογραφική επισκόπηση σε αξιολογήσεις προγραμμάτων απέδειξε ότι, με τα προγράμματα αλλαγής συμπεριφοράς δραστών, επέρχεται σίγουρα βελτίωση και σε κάθε περίπτωση δεν υπάρχουν αποδείξεις αύξησης του κινδύνου για το θύμα (Arias et al. 2013, Batterer Intervention programs: A meta-analytic review of effectiveness, Psychological Intervention, n. 22, pp 153/160). Τα αποτελέσματα, όμως, παραμένουν ασαφή και απαιτούνται περαιτέρω μελέτες για την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των προγραμμάτων, για παράδειγμα πρέπει να εξηγηθούν οι λόγοι για τους οποίους, άλλοι δράστες ανταποκρίνονται στο πρόγραμμα, ενώ κάποιοι άλλοι όχι, αν και συμμετέχουν σε όμοια συμβουλευτικά προγράμματα. Περαιτέρω, απαιτείται τυποποίηση και μοντελοποίηση του περιεχομένου, των τεχνικών και των μεθόδων των προγραμμάτων, κατά τρόπο που να διασφαλίζεται, με μεγαλύτερη αξιοπιστία και διαφάνεια, η ασφάλεια του θύματος.

Επιπρόσθετα, είναι διαρκές το ερώτημα που τίθεται από μερίδα επιστημόνων και θεωρητικών, αλλά και από γυναικείες οργανώσεις και φορείς υποστήριξης των γυναικών-θύματων, σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο, εάν τελικά τα προγράμματα δραστών, συμβάλλουν ουσιαστικά στην προστασία των θυμάτων και συνολικά στην προσπάθεια αντιμετώπισης της έμφυλης ενδοοικογενειακής βίας.

Όπως διαπιστώνεται, οι προβληματισμοί σε σχέση με την αξία και την αποτελεσματικότητα αυτών των προγραμμάτων, συνδέονται με το ερώτημα εάν τα προγράμματα ενέχουν παράγοντες κινδύνου, που μπορεί να αυξήσουν την επικινδυνότητα για τα θύματα. Οι κυριότεροι παράγοντες κινδύνου, που σημειώνεται ότι ενδέχεται να συντρέχουν, με την εισαγωγή ενός δράστη στο πρόγραμμα, είναι οι εξής:

- α)** αυξημένη επικινδυνότητα του δράστη,
- β)** πλασματικό αίσθημα ασφάλειας για το θύμα,
- γ)** απόφαση του θύματος να προσφέρει στον δράστη μία ακόμη ευκαιρία και να μείνει μαζί του,
- δ)** εκμετάλλευση από τον δράστη της συμμετοχής του στο πρόγραμμα για να κρατήσει το θύμα κοντά του.

Οι υποστηρικτές/τριες των συμβουλευτικών προγραμμάτων, τα οποία θεμελιώνονται στο μοντέλο Duluth και στις αρχές της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης, στο ερώτημα εάν τα προγράμματα αυτά είναι 100% ασφαλή για τα θύματα, απαντούν διπλωματικά ισχυριζόμενοι/ες, ότι κάθε παρέμβαση για την ενδοοικογενειακή βία ενέχει κάποιο βαθμό κινδύνου. Από τη στιγμή που εμφανίζεται η βία στις ζωές των ανθρώπων, πάντα θα υπάρχει ένα ποσοστό κινδύνου υποτροπής του δράστη και η εκ νέου θυματοποίηση των θυμάτων, που δεν μπορεί να προβλεφθεί και να ελεγχθεί από τις αρμόδιες υπηρεσίες.

Επιπλέον, σημειώνεται ότι οι παραπάνω παράγοντες υφίστανται ακόμη και αν ο δράστης δεν ενταχθεί σε πρόγραμμα. Σε αυτήν την περίπτωση, δεν θα υπήρχε η δυνατότητα αξιολόγησης της επικινδυνότητάς του και αναφοράς στις αρμόδιες αρχές. Όταν δηλαδή ο δράστης, δεν παρακολουθεί κανένα πρόγραμμα, το βάρος της προστασίας του θύματος εξακολουθεί να παραμένει εξολοκλήρου στο ίδιο το θύμα και όχι στις αρμόδιες αρχές, όπως αντίθετα συμβαίνει όταν ο δράστης εντάσσεται σε πρόγραμμα. Όταν συμβαίνει αυτό, δηλαδή, όταν ο δράστης εντάσσεται σε πρόγραμμα, η ευθύνη ενημέρωσης του θύματος για τον βαθμό επικινδυνότητας και για τη λήψη των αναγκαίων μέτρων, μετατοπίζεται στον κρατικό μηχανισμό, τους φορείς και τις αρμόδιες εμπλεκόμενες υπηρεσίες κατά το ποσοστό αρμοδιότητας της καθεμίας. Είναι γνωστό και αποδεκτό, ότι το θύμα είναι ευάλωτο όταν συνεχίζει να διαμένει με τον δράστη μετά την εκδήλωση της βίας και του δίνει συνεχώς ευκαιρίες, παραμένοντας εγκλωβισμένο στον κύκλο της βίας, ακόμη και όταν ο δράστης κάνει προσπάθεια να αλλάξει. Οι ειδικοί/ές αναφέρουν και οι μελέτες αποδεικνύουν, ότι το θύμα απομακρύνεται τελικά από την κοινή στέγη και τη συγκατοίκηση με τον δράστη, μόνον όταν αισθανθεί ότι έχει δοκιμάσει τα πάντα και έχει εξαντλήσει κάθε πιθανότητα να συνεχίσει να διαμένει στη σχέση και τη συγκατοίκηση. Επισημαίνεται, λοιπόν, ότι είναι σημαντικό οι αρμόδιες υπηρεσίες (δηλαδή ο φορέας του προγράμματος και η εξειδικευμένη υπηρεσία για τη στήριξη του θύματος), να έχουν τα απαραίτητα εχέγγυα, ώστε να στηρίζουν το θύμα, να το ενημερώνουν για τη διακινδύνευση της παραμονής του, προκειμένου το θύμα να αντιλαμβάνεται, σε όλη του τη διάσταση, τον κίνδυνο στον οποίο βρίσκεται, να εκτιμήσει και να κρίνει ορθά, ώστε να οδηγηθεί στη δική του απόφαση, εάν δηλαδή θα παραμείνει με τον δράστη ή εάν θα απομακρυνθεί από αυτόν.

Υπ' αυτήν την έννοια, τα προγράμματα αποτελούν ένα μέσο για να βοηθηθεί το θύμα να λάβει τη σωστή απόφαση, διαμέσου της ορθής πληροφόρησης και εκτίμησης της κατάστασης του δράστη και της επικινδυνότητάς του, αλλά και να βοηθηθεί το θύμα, ώστε να βρει στήριξη από τις κατάλληλες υπηρεσίες για την ενδυνάμωσή του.

Σε ό,τι αφορά στον προβληματισμό, εάν η συμμετοχή του δράστη σε συμβουλευτικό πρόγραμμα μπορεί να καλλιεργήσει στο θύμα αίσθημα επίπλαστης ασφάλειας, που θα το οδηγήσει στην εσφαλμένη απόφαση να παραμείνει στη σχέση, θέτοντας τη ζωή του σε κίνδυνο, η απάντηση δίδεται από ειδικούς/ές, όπως οι Kate Iwi και Jo Todd στον «Οδηγό» που εκπόνησαν για το Πρόγραμμα DVID [η Jo Todd είναι εκ των ιδρυτών και επικεφαλής της Οργάνωσης Respect και η Kate Iwi στέλεχος της Οργάνωσης DVIP. Το έτος 2000 εκπόνησαν από κοινού Οδηγό για το Πρόγραμμα DIVIP -Vol. 1, 2, 3,- που εφαρμόζει η Οργάνωση Respect και τα πιστοποιημένα μέλη της, ο οποίος στηρίζεται στο μοντέλο Duluth, με στοιχεία και των άλλων μοντέλων]. Το γεγονός ότι ο δράστης παρακολουθεί το Πρόγραμμα ή βρίσκεται σε συμβουλευτική διαδικασία, υπάρχει η πιθανότητα να επηρεάσει την απόφαση του θύματος να παραμείνει στη σχέση, θεωρώντας ότι πρέπει να δώσει στον δράστη μια ακόμη ευκαιρία να αλλάξει και

ελπίζοντας ότι, τελικά, αυτή η ευκαιρία δεν θα πάει χαμένη. Το να παραμείνει το θύμα σε μια επικίνδυνη σχέση, δεν χρειάζεται να συναρτάται με την απόφαση του δράστη να παρακολουθήσει ή όχι ένα πρόγραμμα. Το σημαντικό, λοιπόν, στην περίπτωση αυτή, είναι η απόφαση του θύματος να παραμείνει στη σχέση να μην υπαγορεύεται από εσφαλμένη ή ελλιπή ενημέρωση, σχετικά με τη συμμετοχή του δράστη στο πρόγραμμα, και με μη ρεαλιστικές προσδοκίες για το τι μπορεί να περιμένει από τη συμμετοχή του σε αυτό. Σε κάθε περίπτωση δεν είναι ορθό να δημιουργηθεί στο θύμα, η εσφαλμένη εντύπωση, ότι ο δράστης θα αλλάξει -και μάλιστα άμεσα- μόνο και μόνο επειδή συμμετέχει σε πρόγραμμα. Και αυτήν την πληροφορία το θύμα μπορεί να την πάρει, έγκυρα και έγκαιρα, μόνο από τον/την υπεύθυνο/η για τον δράστη στο πρόγραμμα, που γνωρίζει την πορεία του και τον αξιολογεί διαρκώς.

Για τον λόγο αυτό, επιβάλλεται η στενή συνεργασία μεταξύ του φορέα του προγράμματος και του φορέα για τη στήριξη του θύματος, ώστε το θύμα να ενημερώνεται για τη συμμετοχή του δράστη στο πρόγραμμα, να μπορεί να διαχειρίζεται το ίδιο το θύμα τις προσδοκίες του και να καταστρώνει το σχέδιο ασφάλειάς του. Με αυτόν τον τρόπο η γυναίκα-θύμα αποφεύγει και την πιθανή χειραγώγηση από τον δράστη, ο οποίος μπορεί να χρησιμοποιεί τη συμμετοχή του στο πρόγραμμα για να κρατήσει κοντά του και υπό τον έλεγχό του το θύμα.

Σκοπός του προγράμματος είναι η ενίσχυση της ασφάλειας του θύματος μέσα από την εργασία με τον δράστη. Ο/Η υπεύθυνος/η του προγράμματος δεν διαπραγματεύεται με το θύμα το ζήτημα εάν θα φύγει ή θα μείνει στη σχέση. Οποιαδήποτε τέτοιου είδους «διαπραγμάτευση» ή «προσπάθεια συμβιβασμού» ή «συμβουλευτική του ζευγαριού» ξεφεύγει του σκοπού του προγράμματος, στο οποίο χρησιμοποιούνται τεχνικές για να προετοιμάσουν τον δράστη να κατανοήσει την έμφυλη διάσταση της βίας, να αναλάβει τις ευθύνες του και να αποκτήσει ενσυναίσθηση σχετικά με την άσκηση βίας στη σύντροφό του. Σαφώς, η επικοινωνία με το θύμα είναι αναγκαία, για να παρέχει όλη τη χρήσιμη πληροφορία σχετικά με την επικινδυνότητα και τον κίνδυνο υποτροπής του δράστη, προβαίνοντας ακόμη και σε συστάσεις για την ασφάλεια του θύματος, ώστε το θύμα, υποστηριζόμενο (και από εξειδικευμένο/η σύμβουλο), να μπορέσει να λάβει τις αποφάσεις του, έχοντας γνώση των ορθών, ρεαλιστικών και απαραίτητων δεδομένων.

Σχετικά με τον προβληματισμό, στην περίπτωση που το κίνητρο του δράστη είναι η αποφυγή των ποινικών ευθυνών και της τιμωρίας του και όχι η αλλαγή της συμπεριφοράς του, τονίζονται τα εξής: Το πραγματικό κίνητρο και η πρόθεση του δράστη μπορεί να εντοπιστεί από τον/την επαγγελματία, τόσο στις ατομικές συνεδρίες και την αξιολόγησή του, όσο και μέσα από τη συμπεριφορά του στις ομαδικές συνεδρίες, αλλά και από πληροφορίες που μπορούν να συλλεγούν από άλλες εμπλεκόμενες υπηρεσίες (π.χ. εάν υπάρχουν παιδιά, από πληροφορίες του/της συμβούλου που παρακολουθεί τα παιδιά κ.λπ.). Συνεπώς, είναι επιτακτική η συνεργασία του/της επαγγελματία με άλλες εμπλεκόμενες υπηρεσίες.

Επομένως, διαπιστώνεται ότι για όλες τις παραμέτρους, που εγείρουν προβληματισμό σχετικά με τον βαθμό προστασίας των θυμάτων, υπάρχουν αντίμετρα, που εάν τηρούνται στο πρόγραμμα, αντιμετωπίζουν σε σημαντικό βαθμό τα κρίσιμα θέματα. Αυτός είναι και ο απώτερος σκοπός των κατευθυντήριων αρχών του Συμβουλίου της Ευρώπης, να διαμορφώσουν δηλαδή το πλαίσιο προστασίας και ασφάλειας για το θύμα, με τη λειτουργία των προγραμμάτων, εξουδετερώνοντας αποτελεσματικά τους παράγοντες κινδύνου που προκύπτουν.

Συνοψίζοντας: Για να απαντηθεί το μείζον ερώτημα τι πρέπει να συμβεί, ώστε ένα πρόγραμμα να είναι όσο πιο ασφαλές γίνεται για το θύμα και ποιες δικλείδες ασφαλείας οφείλει να διαθέτει το πρόγραμμα για την προστασία του θύματος, είναι αναγκαίο να αναφερθούμε στο πόνημα: *“WHO SHOULD PROVIDE VICTIM SUPPORT SERVICES? A Review of Documents and Working Papers on Collaboration Between Perpetrator Programs and Women’s Support”*, WWP/EUROPEAN NETWORK. Σύμφωνα με αυτό, η πρώτη προϋπόθεση είναι το πρόγραμμα:

- **Να καθιστά τον δράστη υπεύθυνο για την άσκηση βίας (να υπάρχει καταλογισμός του δράστη – accountability).**
- **Να ακολουθεί σαφή πολιτική προστασίας των παιδιών.**
- **Να διαθέτει σαφή διαδικασία εκτίμησης κινδύνου του δράστη και διαχείρισής του.**
- **Να τηρεί πρωτόκολλα, που διασφαλίζουν ότι προσφέρονται στο θύμα οι απαραίτητες υπηρεσίες για την προστασία του.**

Το γενικό συμπέρασμα είναι ότι, στον βαθμό που η ασφάλεια και η ηρεμία του θύματος εξαρτάται από την επικινδυνότητα και την πρόοδο του δράστη, η παροχή των απαραίτητων πληροφοριών στο θύμα και στις εξειδικευμένες υπηρεσίες για τη στήριξή του, αποτελεί σημαντική υποχρέωση του προγράμματος. Επομένως, είναι καίριας σημασίας η στενή και συντονισμένη συνεργασία μεταξύ των υπευθύνων και επαγγελματιών του προγράμματος και της υπηρεσίας στήριξης του θύματος για την ανταλλαγή πληροφοριών, προκειμένου να λαμβάνονται, έγκαιρα, τα κατάλληλα μέτρα προστασίας υπέρ του θύματος. Υπογραμμίζεται, ότι η ενημέρωση και συνεργασία με το θύμα, όχι μόνο βοηθάει το θύμα στη λήψη των απαραίτητων μέτρων προστασίας του, αλλά επίσης και στην αντιμετώπιση του φόβου του, διότι με αυτόν τον τρόπο αναγνωρίζει τις πραγματικές διαστάσεις του κινδύνου που διατρέχει.

Με γνώμονα τα ανωτέρω, ο επόμενος προβληματισμός, που αναδείχθηκε από την έρευνα, σχετίζεται αφενός, με τη μορφή που πρέπει να παίρνει η συνεργασία των εμπλεκόμενων υπηρεσιών/φορέων, κατά τρόπον που θα διασφαλίζεται το δικαίωμα του θύματος για παροχή εξειδικευμένων υπηρεσιών από συμβούλους που εργάζονται αποκλειστικά για το συμφέρον του, και αφετέρου σχετίζεται με την ηθική και δεοντολογική συμβατότητα, όταν η υπηρεσία/ο φορέας εργάζεται ταυτόχρονα με τον δράστη και με το θύμα.

Όπως προέκυψε από τα όσα αναφέρθηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια, ενυπάρχουν δύο κύριες κατηγορίες μοντέλων συνεργασίας των φορέων που ασχολούνται με τους δράστες με τους αντίστοιχους φορείς για τη στήριξη και ενίσχυση των θυμάτων:

1) Αναφερόμαστε στους φορείς που προσφέρουν υπηρεσίες μόνο στα θύματα και στους φορείς που προσφέρουν υπηρεσίες μόνο στους δράστες. Οι φορείς αυτοί είναι ανεξάρτητοι μεταξύ μας (δεν συνδέονται δομικά) και συνεργάζονται επί συγκεκριμένων περιστατικών. Είναι το μοντέλο που συναντάται στα περισσότερα κράτη και στους περισσότερους φορείς μικρού μεγέθους. Σε αυτή την περίπτωση, για να είναι αποτελεσματική η συνεργασία των δύο φορέων, θα πρέπει να έχουν αναπτύξει και να ακολουθούν κοινά πρωτόκολλα συνεργασίας, εκτίμησης και διαχείρισης του κινδύνου, σύμφωνα και με όσα προαναφέρθηκαν (βλ. ανωτέρω, για εργαλεία MARAC, ASAP κ.λπ.).

2) Σε κράτη με πιο αναπτυγμένα συστήματα πρόνοιας και κοινωνικής πολιτικής, όπως στο Ηνωμένο Βασίλειο, λειτουργούν φορείς μεγαλύτερης εμβέλειας και μεγέθους (π.χ. Cardiff WSU, DVIP και Respect), που διαθέτουν ολοκληρωμένες υπηρεσίες για περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας, δηλαδή εξειδικευμένες υπηρεσίες για δράστες (π.χ. τηλεφωνική γραμμή επικοινωνίας, θεραπευτικά προγράμματα κ.λπ.) και εξειδικευμένες υπηρεσίες για θύματα (τηλεφωνική γραμμή επικοινωνίας, συμβουλευτική στήριξη, στήριξη για τα παιδιά, ξενώνες κ.λπ.), ενώ συγχρόνως προσφέρουν εξειδικευμένη εκπαίδευση και επιμόρφωση σε επαγγελματίες για θέματα στήριξης θυμάτων και θεραπείας δραστών.

Τέλος, εκτός από τη διαμόρφωση σαφών διαδικασιών ξεχωριστής εργασίας με το θύμα και με τον δράστη, ένας επιπλέον τρόπος για να διασφαλίζεται ότι ο/η επαγγελματίας, που έχει αναλάβει και παρακολουθεί το θύμα, δεν επηρεάζεται από τις ανάγκες και την οπτική του δράστη, είναι η άρτια κατάρτιση, εκπαίδευση και επιμόρφωσή του/της, ώστε να καθίσταται ικανός/ή να εντοπίζει και να αντιμετωπίζει και τις πλέον κρυφές μορφές εξουσιαστικής βίας (ψυχολογικής, οικονομικής κ.λπ.) του δράστη σε βάρος του θύματος. Συνεπώς, ο/η επαγγελματίας οφείλει να επικαιροποιεί την εκπαίδευσή του/της και ταυτόχρονα να λαμβάνει και ο/η ίδιος/α κλινική εποπτεία, προκειμένου να διασφαλίζεται ότι, κατά τη συμβουλευτική του θύματος, δεν επηρεάζεται ούτε από την οπτική του δράστη, ούτε από δικές του/της ενδόμυχες έμφυλες στερεοτυπικές αντιλήψεις.

Γ. ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΓΙΑ ΔΡΑΣΤΕΣ ΕΝΔΟΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ ΒΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Όσον αφορά στα προγράμματα θεραπείας δραστών, που υλοποιούνται στην Ελλάδα, στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης, αν και αναζητήθηκαν, δεν εντοπίστηκε επαρκής και ικανή βιβλιογραφία ή έρευνες για την αξιολόγησή τους. Επομένως, η παρουσίαση της

κατάστασης των προγραμμάτων δραστών στη χώρα μας βασίζεται αποκλειστικά στα αποτελέσματα της ενδιάμεσης έρευνας.

Αρμόδιος δημόσιος φορέας για την υλοποίηση των θεραπευτικών προγραμμάτων για τους δράστες ενδοοικογενειακής βίας είναι το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΕΚΚΑ) του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων (περ. β, παρ. 2 του άρθρου 11 Ν. 3500/2006).

Τα θεραπευτικά προγράμματα του ΕΚΚΑ δέχονται παραπομπές δραστών, κυρίως από τις Εισαγγελίες Αθήνας-Πειραιά αλλά και από την Εισαγγελία Θεσσαλονίκης, στο εκεί παράρτημά του, στο πλαίσιο της ποινικής διαμεσολάβησης. Τα προγράμματα αυτά έχουν σύντομη διάρκεια, με τις συνεδρίες να κρατούν κάποιες φορές μερικές εβδομάδες.

Ως σκοπός του Προγράμματος αναφέρεται, από τον ίδιο τον φορέα, η προστασία του θύματος και η αλλαγή συμπεριφοράς του δράστη (<https://ekka.org.gr>).

Εκτός από το ΕΚΚΑ, υπάρχουν δύο μη κυβερνητικές οργανώσεις που επίσης διεξάγουν ανάλογο πρόγραμμα:

Α) Το Ινστιτούτο Πρόληψης και Θεραπείας Βίας και Προώθησης της Ισότητας των Φύλων – Βία-Στοπ στην Καβάλα, το οποίο ξεκίνησε θεραπευτικό πρόγραμμα για δράστες από το έτος 2012. Δέχεται δράστες, που παραπέμπονται στο πλαίσιο του θεσμού της ποινικής διαμεσολάβησης από τις εισαγγελικές αρχές. Η διάρκεια του προγράμματος είναι, κατά μέσον όρο, από τρία έως οκτώ έτη, δηλαδή χρόνο ίσο τουλάχιστον με τον χρόνο παραγραφής του αδικήματος και σε κάθε περίπτωση ανάλογα με τις ανάγκες του άνδρα-δράστη. Γίνεται μία ατομική και μία ομαδική συνεδρία τον μήνα. Στηρίζεται στην αντίληψη ότι ο δράστης πρέπει να έχει επαρκή χρόνο και την ευκαιρία να κατανοήσει την πράξη του για να μπορέσει να αναλάβει και την ευθύνη. Σύμφωνα με τους/τις υπεύθυνους/ες του Προγράμματος, δίδονται στους συμμετέχοντες ερεθίσματα από διάφορες περιπτώσεις, τους ζητούν να τις αναλύσουν, ώστε να μπορέσουν να βελτιωθούν οι ίδιοι και να διαχειρίζονται το θυμό τους (<https://www.vice.com>) (Ιούνιος 2020).

Σύμφωνα με τον απολογισμό του φορέα για το έτος 2019, στο Πρόγραμμα εντάχθηκαν 19 δράστες και δεν υπήρξε καμία υποτροπή μέσα στο έτος (<https://www.viastop.gr/index.php/goals/review-of-operations>).

Β) Ο Σύνδεσμος Μελών Γυναικείων Σωματείων Ηρακλείου, στο Ηράκλειο Κρήτης.

Ο Σύνδεσμος Μελών Γυναικείων Σωματείων Ηρακλείου ιδρύθηκε πριν από αρκετές δεκαετίες, ως Σύνδεσμος γυναικείων σωματείων/συλλόγων για την παρακολούθηση και επίλυση γενικότερων θεμάτων που απασχολούν το γυναικείο φύλο. Με την πάροδο των

ετών, η δράση του Συνδέσμου επικεντρώθηκε στην αντιμετώπιση της βίας κατά των γυναικών, παρέχοντας υπηρεσίες για τη στήριξη των θυμάτων. Το τελευταίο έτος, όμως, ο φορέας οργάνωσε και συμβουλευτικό πρόγραμμα για άνδρες-δράστες ενδοοικογενειακής/συντροφικής, καθώς και για γυναίκες-δράστριες, που άσκησαν βία κατά των ανδρών/συντρόφων και των παιδιών τους. Η παραπομπή των δραστών/τριών στο Πρόγραμμα γίνεται στο πλαίσιο της ποινικής διαμεσολάβησης. Το πρόγραμμα παρέχει συμβουλευτική, με στόχο τη μείωση της βίας και την προστασία του θύματος μέσα από την ανάληψη της ευθύνης από τον δράστη. Η μέση διάρκεια του προγράμματος είναι τρία (3) χρόνια, ενώ στο πλαίσιο της εξατομικευμένης προσέγγισης του/της δράστη/τριας μπορεί να μειωθεί και στο 1,5-2 έτη, εάν πρόκειται για περίπτωση ήπιας βαρύτητας. Οι συνεδρίες στο πρόγραμμα είναι προς το παρόν ατομικές, ενώ σχεδιάζεται η διεξαγωγή ομαδικών συνεδριών κατά τη διαδικασία της μεταπαρακολούθησης (follow-up). Οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται στις συνεδρίες είναι κυρίως η συμπεριφορική προσέγγιση και το ψυχοδυναμικό μοντέλο. Οι επαγγελματίες που συμμετέχουν πρόγραμμα έχουν πανεπιστημιακή κατάρτιση και επιμορφώνονται τακτικά με εκπαιδεύσεις, σεμινάρια κ.λπ., σχετικά με ζητήματα που αφορούν στην τροποποίηση συμπεριφοράς των δραστών, τις μεθόδους, τεχνικές, προσεγγίσεις, τα εργαλεία και τους άλλους εμπλεκόμενους φορείς.

Επιπλέον, από την ενδιάμεση έρευνα προέκυψε ότι προγράμματα «συμβουλευτικής» (και όχι τόσο «θεραπείας») δραστών διεξάγονται από κοινωνικές υπηρεσίες κάποιων Δήμων για να καλυφθούν οι ανάγκες παραπομπής δραστών από τις κατά τόπους αρμόδιες Εισαγγελίες, λόγω έλλειψης άλλων εξειδικευμένων φορέων. Πιθανώς να υπάρχουν και άλλοι (ιδιωτικοί) φορείς, που παρέχουν συμβουλευτική σε άνδρες-δράστες, σε εκτέλεση εισαγγελικών διατάξεων στο πλαίσιο της ποινικής διαμεσολάβησης, αλλά ούτε από τη βιβλιογραφία (έντυπη και ηλεκτρονική), ούτε και από την ενδιάμεση έρευνα προέκυψαν περισσότερα στοιχεία.

Κοινό χαρακτηριστικό των προγραμμάτων που εξετάστηκαν, είναι ο στόχος τους που προσδιορίζεται ως η αλλαγή των αντιλήψεων του δράστη για τη βία, την εξουσία και τον έλεγχο της συζύγου/συντρόφου, η διαχείριση του θυμού, η ανάπτυξη στον δράστη δεξιοτήτων επικοινωνίας και αποφυγής συγκρούσεων και βίαιων εκδηλώσεων στις διαπροσωπικές σχέσεις για το μέλλον.

Οι περισσότερες παραπομπές σε αυτά γίνεται με εισαγγελική διάταξη, στο πλαίσιο της ποινικής διαμεσολάβησης, καταγράφονται όμως και αυτο-παραπομπές. Σε αυτές τις περιπτώσεις, ο δράστης αιτείται αυτοβούλως την παρακολούθηση του προγράμματος, πιθανότατα κατόπιν προτροπής κάποιου/ας επαγγελματία ή συγγενούς ή και της ίδιας της συζύγου/συντρόφου, ως μια προσπάθεια αποφυγής του χωρισμού ή διατήρησης της επικοινωνίας με το/τα παιδί/ά του. Τα περιστατικά, επ' αφορμή των οποίων οι δράστες παραπέμπονται στα προγράμματα, είναι κυρίως χαμηλής ή μέτριας βαρύτητας και αφορούν περισσότερο στην άσκηση λεκτικής και ψυχολογικής βία σε πρώην ή νυν

σύζυγο/σύντροφο και σε μικρότερα ποσοστά άσκηση σωματικής βίας. Εντοπίζεται ένα μικρό ποσοστό γυναικών, που παραπέμπονται στα προγράμματα, επειδή καταγγέλθηκε εκδήλωση βίας από μέρους των γυναικών σε βάρος του/των παιδιού/ών τους.

Άλλο κοινό χαρακτηριστικό των προγραμμάτων που εξετάστηκαν, αφορά στο ότι οι επαγγελματίες που τα στελεχώνουν και αναλαμβάνουν τον δράστη είναι, κατά κανόνα, ψυχολόγοι (δικαστικοί-δικανικοί ψυχολόγοι) και κοινωνικοί/ές λειτουργοί, κοινωνιολόγοι, δηλαδή επαγγελματίες από τον χώρο της ψυχικής υγείας, χωρίς όμως υποχρεωτικά να έχουν όλοι/όλες εξειδικευμένη κατάρτιση στα θέματα του φύλου και της έμφυλης διάστασης της ενδοοικογενειακής βίας.

Αναφορικά με την επικαιροποίηση της επιμόρφωσης των εκπαιδευτών/τριών, από την έρευνα προέκυψε ότι τα μοναδικά σεμινάρια που γίνονται στην Ελλάδα είναι αυτά που διεξάγονται από το ΕΚΚΑ, σε συνεργασία με το Κέντρο Διά Βίου Μάθησης (ΚΔΒΜ) της Θεσσαλονίκης από το έτος 2018, με τίτλο «Βασικές αρχές αντιμετώπισης της βίας κατά των γυναικών». Τα σεμινάρια απευθύνονται σε επαγγελματίες του πεδίου και δεν είναι εξειδικευμένοι/ες για τα προγράμματα δραστών, και περιλαμβάνουν και στοιχεία για τον δράστη (προφίλ, ιδιαίτερα χαρακτηριστικά), καθώς και τεχνικές εκπαίδευσης. Αυτά τα σεμινάρια απευθύνονται και σε επαγγελματίες που εργάζονται σε κοινωνικές υπηρεσίες Δήμων, που προσφέρουν συμβουλευτική σε δράστες, κατόπιν παραπομπής από Εισαγγελίες. Γενικά, από την έρευνα συμπεραίνεται ότι εναπόκειται στην προσωπική βούληση του/της κάθε επαγγελματία, και εφόσον υπάρχουν οι προϋποθέσεις, να απευθυνθεί σε φορείς του εξωτερικού για την επικαιροποίηση της επιμόρφωσής του/της.

Όσον αφορά στην εποπτεία των επαγγελματιών που στελεχώνουν τα προγράμματα, δεν τους παρέχεται τέτοια υπηρεσία από κάποιον δημόσιο φορέα, και πάλι εξαρτάται από τον κάθε φορέα να επιλέξει αν, από πού και πώς θα λάβουν εποπτεία τα στελέχη του.

Από το έτος 2019, το ΕΚΚΑ παρέχει εποπτεία και συντονισμό κυρίως σε κοινωνικές υπηρεσίες Δήμων. Αλλά από την έρευνα δεν προέκυψε εάν τα δικά του στελέχη έχουν εποπτεία. Τα στοιχεία που παρουσιάζουν τις περισσότερες διαφοροποιήσεις συνδέονται με τα επιμέρους χαρακτηριστικά της δομής και του περιεχομένου των προγραμμάτων.

Ως κοινή διαπίστωση σημειώνεται η απουσία συγκεκριμένων προδιαγραφών, καταγεγραμμένων σε μορφή πρωτοκόλλου, με τη θέσπιση κριτηρίων για την εισαγωγή του δράστη στο πρόγραμμα και για την ολοκλήρωσή του. Φαίνεται ότι μοναδική προϋπόθεση για την εισαγωγή στο πρόγραμμα είναι η παραπομπή του δράστη από την Εισαγγελία και ο μοναδικός λόγος αποκλεισμού του είναι η ύπαρξη ψυχιατρικών προβλημάτων. Στην τελευταία αυτή περίπτωση, υποβάλλεται αναφορά στην Εισαγγελία για παραπομπή σε αρμόδια ψυχιατρική υπηρεσία. Όσον αφορά στην ολοκλήρωση του Προγράμματος, από την έρευνα προέκυψε ότι γίνεται μόλις ο/η επαγγελματίας κρίνει ότι επετεύχθησαν οι στόχοι του.

Επιπλέον, ούτε η διαδικασία αξιολόγησης του δράστη, εκτίμησης και διαχείρισης του κινδύνου, αποτυπώνεται σε συγκεκριμένο πρωτόκολλο. Ο κάθε φορέας ακολουθεί τη δική του διαδικασία, σε διαφορετικά στάδια του προγράμματος, κατά την κρίση του/της επαγγελματία που παρακολουθεί τον δράστη. Ένα σταθερό στάδιο που γίνεται αξιολόγηση είναι κατά την εισαγωγή του δράστη στο πρόγραμμα. Αλλά η διάρκεια και ο τρόπος διεξαγωγής της και πάλι ποικίλλει. Δεν προέκυψε, από την έρευνα εάν η αξιολόγηση γίνεται με βάση την κρίση του/της επαγγελματία (αδόμητη) ή εάν χρησιμοποιείται κάποιο από τα αναγνωρισμένα εργαλεία.

Αναφορικά με το περιεχόμενο του προγράμματος, η κυρίαρχη μέθοδος που ακολουθείται φαίνεται να είναι η εξατομικευμένη προσέγγιση του δράστη, μέσω ψυχοεκπαίδευσης, σε ατομικές συνεδρίες. Αναφέρεται από τους φορείς ότι χρησιμοποιείται συνδυασμός μεθόδων, κυρίως το γνωστικό-συμπεριφορικό και το ψυχοδυναμικό μοντέλο. Ως εργαλεία αναφέρθηκαν το παιχνίδι ρόλων, δραματοθεραπεία, story making κ.ά. (Σημειώνεται ότι στο Πρόγραμμα του Ηρακλείου γίνεται συμβουλευτική και όχι ψυχοεκπαίδευση).

Άλλο στοιχείο των προγραμμάτων, που δεν είναι σταθερό και ποικίλει ανά φορέα, αλλά και ανά δράστη, είναι η διάρκεια του προγράμματος. Σε ό,τι αφορά στο ΕΚΚΑ, που είναι και ο δημόσιος φορέας υλοποίησης του προγράμματος, δεν τίθεται μια ελάχιστη διάρκεια, καθώς αναφέρουν ότι εξαρτάται από τις ανάγκες κάθε περίπτωσης. Στα άλλα δύο προγράμματα που εξετάστηκαν αναφέρεται μία ελάχιστη διάρκεια τριών (3) χρόνων, η οποία (στο πρόγραμμα της Καβάλας) αν και ο μέσο όρος είναι τα 8 έτη εντούτοις μπορεί να επιμηκυνθεί έως και στα εννέα (9) έτη.

Όσον αφορά στην ενημέρωση του θύματος, διαπιστώνεται ότι στα περισσότερα προγράμματα πραγματοποιείται στα κρίσιμα στάδια της παρακολούθησης (ένταξη στο πρόγραμμα, ολοκλήρωση και σε περίπτωση μεταβολής της επικινδυνότητας), με σεβασμό στη βούληση του ίδιου του θύματος.

Τέλος, αν και δεν υπάρχει στους φορείς πρωτόκολλο για τη διαδικασία αυτο-αξιολόγησης της αποτελεσματικότητας του προγράμματός τους, διαπιστώνεται ότι τα στελέχη δηλώνουν ικανοποιημένα, λαμβάνοντας ως κριτήριο την υποτροπή του δράστη. Αυτό βέβαια το κριτήριο προϋποθέτει ότι υπάρχει διαδικασία μετα-παρακολούθησης του δράστη και του θύματος για επαρκές χρόνο, γεγονός που δεν εφαρμόζεται σε όλα τα προγράμματα.

Τέλος, από την έρευνα συνάγεται ότι δεν διατίθεται κρατική χρηματοδότηση για την υλοποίηση των προγραμμάτων από ιδιωτικούς - μη κερδοσκοπικούς φορείς και ότι η βιωσιμότητά τους στηρίζεται σε δωρεές, χορηγίες και εθελοντική προσφορά υπηρεσιών από επαγγελματίες του πεδίου.

Δ. ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΙΑΤΥΠΩΣΗ ΚΕΝΩΝ, ΕΛΛΕΙΨΕΩΝ ΚΑΙ ΔΥΣΚΟΛΙΩΝ

Από τη βιβλιογραφική επισκόπηση και την ενδιάμεση έρευνα, διαπιστώνεται ότι τα τελευταία χρόνια, τα περισσότερα ευρωπαϊκά κράτη, στην προσπάθειά τους να ευθυγραμμιστούν με τις απαιτήσεις της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης, έχουν θέσει τα προγράμματα δραστών στο επίκεντρο των πολιτικών τους για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας, λαμβάνοντας μέτρα για τη βελτίωση του νομοθετικού και θεσμικού πλαισίου. Παρόλα αυτά, παρατηρούνται σημαντικές ελλείψεις και κενά, όχι βεβαίως της ίδιας ποιότητας και του ίδιου βαθμού για όλα τα κράτη.

Και ενώ τα περισσότερα ευρωπαϊκά κράτη (Βέλγιο, Βουλγαρία, Δανία, Ελλάδα, Ισπανία, Γαλλία, Κύπρος, Κάτω Χώρες, Αυστρία, Πολωνία, Πορτογαλία, Ρουμανία, Σλοβενία, Σουηδία και Ηνωμένο Βασίλειο) έχουν θεσπίσει νομοθετικές διατάξεις για την παροχή θεραπευτικών προγραμμάτων σε δράστες ενδοοικογενειακής βίας, εντούτοις δεν έχουν νομικά θεσπίσει και κατοχυρώσει ένα συγκεκριμένο, κοινά αποδεκτό, μοντέλο για την προσέγγιση του δράστη, ούτε κάποιες ενιαίες ελάχιστες προδιαγραφές λειτουργίας των προγραμμάτων (EIGE, 2013: «Επισκόπηση της εφαρμογής της Πλατφόρμας Δράσης του Πεκίνου στα κράτη μέλη της ΕΕ: Βία κατά των Γυναικών- Υποστήριξη των Θυμάτων», σελ. 15).

Επομένως, ένα κοινό αρνητικό χαρακτηριστικό, που εντοπίζεται από την έρευνα, είναι η **απουσία σχεδιασμού από τις αρμόδιες κρατικές αρχές ενός συγκεκριμένου μοντέλου παρέμβασης για τους δράστες ενδοοικογενειακής βίας**, που θα διέπεται από ελάχιστα πρότυπα, ως τμήμα ενός ολοκληρωμένου μηχανισμού αντιμετώπισης της ενδοοικογενειακής βίας, ο οποίος θα ξεκινά από γενικές και στοχευμένες δράσεις ευαισθητοποίησης των πολιτών και επιμόρφωσης των επαγγελματιών του πεδίου για την πρόληψη του φαινομένου και θα φτάνει στην συντονισμένη και έγκαιρη ανταπόκριση των αρμόδιων φορέων επί κάθε συγκεκριμένου περιστατικού, για την άμεση και αποτελεσματική προστασία των θυμάτων και για την τιμωρία των δραστών.

Με το συγκεκριμένο ζήτημα, συνδέεται η έλλειψη πρόβλεψης, σε νομοθετικό και θεσμικό επίπεδο, ενός ενιαίου (ελάχιστου) πλαισίου λειτουργίας των προγραμμάτων, με την τήρηση σαφών και συγκεκριμένων προτύπων και τη θέσπιση σταθερών κριτηρίων καταλληλότητάς τους για την κρατική χρηματοδότησή τους, ώστε να διασφαλίζεται η αξιοπιστία, η εγκυρότητα και η διαφάνεια των διαδικασιών τους. Η έλλειψη θέσπισης, εκ μέρους των κρατών, μεθοδολογικών κανόνων και εργαλείων για την αξιολόγηση των υφιστάμενων προγραμμάτων, την επικαιροποίηση του περιεχομένου τους και τη συλλογή και τήρηση αρχείων και στατιστικών δεδομένων, δεν εξασφαλίζει την προστασία των θυμάτων (βλ. ενδεικτικά Έκθεση Grevio για Ισπανία). Ως αρνητική συνέπεια των ανωτέρω ελλείψεων, αποτελεί το γεγονός ότι σε πολλά από τα υφιστάμενα σε διάφορα ευρωπαϊκά κράτη προγράμματα (π.χ. Ιταλία, Ισπανία, Γαλλία) παρατηρείται: α) να μην ενσωματώνεται επαρκώς η έννοια της ασφάλειας του θύματος, ως πρωταρχικός τους στόχος, β) να μην υπάρχει συνεργασία με τις εξειδικευμένες

υπηρεσίες για τη στήριξη των θυμάτων και γ) να μην τηρούνται στατιστικά δεδομένα για την αξιολόγησή τους και την κάλυψη των κενών και ελλείψεων, όπου υπάρχουν.

Εκτός από το Ηνωμένο Βασίλειο, όπου υπάρχουν πρότυπα διατμηματικής συνεργασίας, με ενιαία πρωτόκολλα και κοινές διαδικασίες αξιολόγησης και πιστοποίησης, αναφέρεται ως θετικό και χαρακτηριστικό ευρωπαϊκό παράδειγμα για την αντιμετώπιση των παραπάνω ελλείψεων η Ιταλία (σύμφωνα με την Grevio). Η Ιταλία πέτυχε να ενσωματώσει στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης, την υποχρέωση των αρμοδίων κρατικών υπηρεσιών για τον σχεδιασμό ενός μοντέλου για τα προγράμματα δραστών, ακολουθώντας τα πρότυπα που έχουν καθιερωθεί από την Οργάνωση Relive και ήδη εφαρμόζουν τα μέλη του Δικτύου που υλοποιούν προγράμματα για δράστες (βλ. Έκθεση Grevio για την Ιταλία).

Ένα άλλο κενό που φάνηκε να υπάρχει στα περισσότερα κράτη, ακόμη και σε αυτά που έχουν κάνει βήματα για τη διαμόρφωση ενός βασικού θεσμικού πλαισίου λειτουργίας και αξιολόγησης των προγραμμάτων, είναι το μικρό σχετικά εύρος χρήσης τους στην πράξη. Στις χώρες, όπου η παραπομπή σε κάποιο πρόγραμμα του καταδικασμένου ή υπόδικου δράστη για το αδίκημα της ενδοοικογενειακής βίας, δεν είναι υποχρεωτική, αλλά εναπόκειται στη διακριτική ευχέρεια του κατά περίπτωση αρμοδίου οργάνου/αρχής (εισαγγελέα, δικαστή), σε αυτές τις χώρες, παρατηρείται ότι δεν συντελείται ευρεία αξιοποίηση των αντίστοιχων νομοθετικών διατάξεων για την παραπομπή του δράστη σε πρόγραμμα, ως ένα από τα μέτρα προστασίας του θύματος. Κατά συνέπεια, οι δικαστικές και εισαγγελικές αρχές, αντιλαμβάνονται το πρόγραμμα ως μια διαδικασία «συμβιβασμού» ή εναλλακτικής «τιμωρίας», συνδέοντάς το με το πρόσωπο του δράστη και τον ποινικό καταλογισμό του και όχι με το πρόσωπο του θύματος και την ανάγκη προστασίας του. Τούτο οφείλεται στην έλλειψη εξειδικευμένης εκπαίδευσης και συνεχούς επιμόρφωσης των επαγγελματιών (ακόμη και των δικαστών) στις έννοιες και το ουσιαστικό περιεχόμενο της ενδοοικογενειακής βίας και της έμφυλης διάστασής της. Αποτέλεσμα είναι το γεγονός ότι δεν είναι σε θέση (λόγω της ελλιπούς εκπαίδευσης και επιμόρφωσής τους) να αναγνωρίζουν στις υποθέσεις ενδοοικογενειακής βίας που χειρίζονται, το μοτίβο της συστηματικής κακοποίησης, ως εκδήλωση της άνιση κατανομής της εξουσίας και της δύναμης, στη συντροφική σχέση και κατά συνέπεια συγχέουν τη βία που ασκείται σε μία συντροφική-εξουσιαστική σχέση από τον άνδρα στην γυναίκα, με τις απλές και συνήθεις συγκρούσεις, που συχνά συμβαίνουν ανάμεσα σε συντρόφους, στο πλαίσιο μίας ισότιμης και υγιούς σχέσης, στην οποία είναι αναμενόμενο, ως ένα βαθμό, να εμφανίζονται έριδες και διαπληκτισμοί εκατέρωθεν (και από τον άνδρα και από τη γυναίκα), αλλά σε καμία περίπτωση δεν εμφανίζονται τα στοιχεία της εξουσίασης και του ελέγχου του δράστη επί του θύματος, παράγοντες που αναπόφευκτα προκαλούν τρόμο, ανασφάλεια, ακρωτηριασμό της ελευθερίας της σκέψης και βούλησης και ακύρωση κάθε ενέργειας του θύματος.

Εστιάζοντας, επίσης, στα προγράμματα που λειτουργούν σε διάφορες δομές στην Ελλάδα, καταγράφεται ως προβληματική και ακανθώδης η αποκλειστική σύνδεσή τους με τον θεσμό της ποινικής διαμεσολάβησης. Μολονότι, η εισαγωγή στο νομικό και δικαιοσύνη μας σύστημα, με τον ν. 3500/2006, του θεσμού της ποινικής διαμεσολάβησης, θεωρήθηκε από σημαντική μερίδα του νομικού κόσμου, πρωτοποριακή, επιτυχημένη και σύγχρονη, με τα νέα δεδομένα, που επέβαλε η Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης, καλλιεργούνται αμφιβολίες και δεύτερες σκέψεις, σχετικά με το εάν η αποκλειστική σύνδεση των προγραμμάτων για τους άνδρες-δράστες με τον θεσμό της ποινικής διαμεσολάβησης, είναι πλέον συμβατή και εκπληρώνει τον εκ της Σύμβασης προβλεπόμενο σκοπό τους, δηλαδή να θέτει στο επίκεντρο την πρόληψη και τη προστασία του θύματος.

Αναλύοντας την πρόβλεψη του ν. 3500/2006 για την ποινική διαμεσολάβηση, συμπεραίνεται ότι εμφανίζεται ως προσπάθεια «συμφιλίωσης του ζευγαριού». Το ίδιο συμπέρασμα ενισχύει η αναφορά για τον θεσμό της ποινικής διαμεσολάβησης ως «*μία πρακτική συμφιλίωσης δράστη και θύματος ενώπιον του/της Εισαγγελέα, στο πλαίσιο της ενίσχυσης της αρμονικής συμβίωσης των προσώπων*» που ενυπάρχει στο εκπαιδευτικό εγχειρίδιο του Ινστιτούτου Προληπτικής, Περιβαλλοντικής και Εργασιακής Ιατρικής με τίτλο «*Η ενδοοικογενειακή βία στην Ελλάδα*» (σελ. 29 επομ.).

Επιπρόσθετα, στη 2^η Έκθεση για τη Βία κατά των Γυναικών της ΓΓΔΟΠΙΦ, αναφέρεται ότι ο θεσμός της ποινικής διαμεσολάβησης αποτελεί «*μία συμβιβαστική οδό για την αποφυγή της παραπομπής σε δίκη, κατά την οποία ο δράστης υπόσχεται, ότι δεν θα τελέσει οποιαδήποτε πράξη ενδοοικογενειακής βίας στο μέλλον, δέχεται να απομακρυνθεί από την κοινή οικία σε περίπτωση που το προτείνει το θύμα, δέχεται να παρακολουθήσει ειδικό θεραπευτικό πρόγραμμα για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας από δημόσιο φορέα και να αποκαταστήσει την ζημιά που προκάλεσε στο θύμα, καταβάλλοντας και χρηματική αποζημίωση*».

Σε κάθε όμως περίπτωση, οι «ελαστικές» διαδικασίες του «συμβιβασμού», της «διαμεσολάβησης» και της «συμφιλίωσης» δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ως κατάλληλες και συμβατές στις περιπτώσεις ενδοοικογενειακής βίας. Ο συμβιβασμός και η διαμεσολάβηση, για να επιφέρουν αποτέλεσμα, προϋποθέτουν την ισότητα των όπλων. Δεν νοούνται στις εξουσιαστικές σχέσεις, όπου η βία είναι συνειδητή επιλογή του δράστη και βίαιη εκδήλωση της ισχύος του επί του θύματος, διότι σε αντίθετη περίπτωση η βία υποβιβάζεται σε μια απλή αντιδικία του ζευγαριού και στην πραγματικότητα «καθαγιάζεται» ως μια τυπική ακολουθία ρουτίνας και επιβίωσης του ζευγαριού.

Συνεπακόλουθα, στο άρθρο 48 της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης ορίζεται ξεκάθαρα και κατηγορηματικά η «*Απαγόρευση των υποχρεωτικών εναλλακτικών διαδικασιών επίλυσης της διαφοράς ή επιβολής ποινής: 1. Τα Μέρη θα λαμβάνουν τα αναγκαία νομοθετικά ή άλλα μέτρα που αποσκοπούν στην απαγόρευση των υποχρεωτικών εναλλακτικών διεργασιών επίλυσης της διαφοράς,*

συμπεριλαμβανομένης της διαμεσολάβησης και του συμβιβασμού, αναφορικά με όλες τις μορφές βίας που καλύπτονται από το πεδίο εφαρμογής της παρούσας Σύμβασης».

Δεν είναι τυχαίο άλλωστε, ότι η Διεθνής Αμνηστία στην Ελλάδα, κατά τη συζήτηση του νομοσχεδίου για την ποινική διαμεσολάβηση, είχε επισημάνει ότι η εφαρμογή ποινικής διαμεσολάβησης, προϋποθέτει τα δύο μέρη να έχουν την ίδια αυτονομία, την ίδια ελευθερία έκφρασης και βούλησης. Ωστόσο, στην πραγματικότητα, στις περιπτώσεις ενδοοικογενειακής βίας, οι γυναίκες συνήθως υποβάλλονται σε σύστημα ελέγχου, που μειώνει τη δυνατότητά τους να εκφραστούν ελεύθερα. Υπάρχουν καταλληλότερα μέτρα, τα οποία πρέπει να συμπληρώνουν και όχι να υποκαθιστούν την ποινική δίωξη.

Στόχος των θεραπευτικών προγραμμάτων δεν είναι η αποφυγή της τιμωρίας του δράστη ή η διαμεσολάβηση μεταξύ του ζευγαριού. Η διαδικασία «συμβιβασμού», στο πλαίσιο λειτουργίας των θεραπευτικών προγραμμάτων, προκαλεί παρεξήγηση και αποκλίσεις από τους βασικούς στόχους τους, καθώς καλλιεργείται εσφαλμένη εντύπωση στον δράστη, ότι δήθεν βασικός σκοπός των προγραμμάτων, αποτελεί η αποφυγή παραπομπής του σε δίκη και η παροχή σε αυτόν της δυνατότητας να «εκμεταλλευτεί» την ένταξή του στο Πρόγραμμα, ώστε τελικά, επικαλούμενος την συμμετοχή του σε αυτό, να έχει την ευκαιρία να χειραγωγήσει το θύμα, να το αποπροσανατολίσει και να συνεχίσει την ίδια βίαιη συμπεριφορά του. Επιπλέον, ακυρώνεται το μήνυμα της μηδενικής ανοχής σε κάθε μορφής βίας, που κάθε ευνομούμενη κοινωνία οφείλει να εκπέμπει με τους θεσμούς, τους νόμους και τις εφαρμοσμένες πολιτικές του, στο κοινωνικό σύνολο.

Οι ανωτέρω προβληματισμοί επιβεβαιώθηκαν από την έρευνα, δεδομένου ότι από εκπροσώπους των φορέων, ρητά αναφέρθηκε το γεγονός, ότι είναι σύνηθες κατά την παραπομπή ενός δράστη στο πρόγραμμα, μέσω της ποινικής διαμεσολάβησης, ο δράστης να εμφανίζεται ελλιπώς ενημερωμένος για τους σκοπούς του προγράμματος στο οποίο εντάσσεται. Τις περισσότερες φορές, βρίσκεται σε σύγχυση και θεωρεί ότι συμμετέχει σε διαδικασία χωρίς υποχρεώσεις εκ μέρους του, η οποία τελικά τον «γλιτώνει» από τη βάσανο της ενεργοποίησης της δικαστικής δικαιοδοσίας και την επιβολή ποινών σε βάρος του.

Με βάση τα ανωτέρω, σαφέστατα προκύπτει η προβληματική συμβατότητα με τις αρχές της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης, της παραπομπής του δράστη σε κάποιο πρόγραμμα, μέσω του θεσμού του «συμβιβασμού του ζευγαριού», ακόμη και όταν ο δράστης καλείται να καταδικάσει την πράξη του και να υποσχεθεί ότι δεν θα διαπράξει εκ νέου άλλα αδικήματα ενδοοικογενειακής βίας και ότι δέχεται να αποκαταστήσει το θύμα. Επιπροσθέτως, η εν λόγω διαδικασία δεν λαμβάνει υπόψη της, την έμμεση βία που ασκείται στο/στα παιδί/ά, όταν αυτό/ά υπάρχουν και γίνονται μάρτυρες εκδήλωσης βίας από τον πατέρα τους σε βάρος της μητέρας τους.

Συνεπώς, προτείνεται να επανεξεταστεί το νομικό πλαίσιο των προγραμμάτων, με σκοπό να παρέχεται στους/στις δικαστές η δυνατότητα ευρύτερης εφαρμογής τους,

προς όφελος των θυμάτων και αποφυγής δευτερογενούς θυματοποίησής τους (ώστε για παράδειγμα ο/η πολιτικός/ή δικαστής να δύναται να αποφασίσει επιβάλλοντας μέτρα προστασίας, στο πλαίσιο έκδοσης απόφασης για τη ρύθμιση της επιμέλειας/επικοινωνίας του δράστη με τα παιδιά του) και όχι με σκοπό τη «συμφιλίωση του ζευγαριού».

Περαιτέρω, από την έρευνα διαπιστώθηκε ότι δεν υπάρχει επίσημη καταγραφή των προγραμμάτων που είναι διαθέσιμα, καθώς και των φορέων που τα παρέχουν. Πολύ περισσότερο, δεν υπάρχουν στοιχεία για τα χαρακτηριστικά αυτών, το γεωγραφικό εύρος τους και γενικότερα ποσοτικά και ποιοτικά δεδομένα, που να αφορούν στο περιεχόμενό τους. Τα μόνα δεδομένα είναι αυτά που παρέχει το Υπουργείο Δικαιοσύνης στο Παρατηρητήριο της ΓΓΔΟΠΙΦ, σχετικά με τον ετήσιο αριθμό των υποθέσεων ενδοοικογενειακής βίας στην ποινική διαμεσολάβηση, χωρίς όμως να περιλαμβάνονται στοιχεία των προγραμμάτων, που παρακολουθούν οι δράστες. Επιπλέον στοιχεία παρέχει το ΕΚΚΑ σχετικά με τις αιτήσεις ένταξης ετησίως.

Επιπλέον, από την έρευνα αναδείχθηκε η έλλειψη διαδικασιών μετα-παρακολούθησης των δραστών και των οικογενειών τους και έγκαιρης ενημέρωσης των αρμοδίων αρχών (κυρίως εισαγγελικών/δικαστικών) σε περίπτωση υποτροπής τους. Έτσι καθίσταται δύσκολο έως και αδύνατο, να υπάρξει διαρκής παρακολούθηση της πορείας των δραστών μετά το πρόγραμμα και σαφούς αποτύπωσης των πραγματικών διαστάσεων του φαινομένου. Συνέπεια των παραπάνω αποτελεί η αδυναμία σχεδιασμού των αναγκαίων πολιτικών, η θέσπιση απαραίτητων θεσμικών μέτρων, ο προσδιορισμός των ομάδων υψηλού κινδύνου, ο εντοπισμός των κενών ασφαλείας στα εφαρμοζόμενα προγράμματα και η αποτίμηση της αποτελεσματικότητας των παρεμβάσεων.

Επίσης, από τη βιβλιογραφική και την εμπειρική έρευνα, προέκυψε η ανυπαρξία νομοθετικού και θεσμικού πλαισίου, που να θεσπίζει ενιαίες ελάχιστες προδιαγραφές λειτουργίας των προγραμμάτων και των μέτρων, που πρέπει να λαμβάνουν για να αντισταθμίζονται οι ελλοχεύοντες παράγοντες κινδύνου για το θύμα. Ούτε υπάρχει νομοθετικό ή θεσμικό πλαίσιο πρόβλεψης κριτηρίων καταλληλότητας των προγραμμάτων, ώστε να διασφαλίζεται η αξιοπιστία, η αποτελεσματικότητα και η διαφάνεια των διαδικασιών. Εντοπίστηκε και ανυπαρξία διαδικασίας ή φορέα ελέγχου και πιστοποίησης των προγραμμάτων, ως προς την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών και της αποτελεσματικότητάς τους.

Ενώ οι φορείς των προγραμμάτων δηλώνουν ότι ενσωματώνουν στο περιεχόμενό τους την έμφυλη διάσταση της βίας, τηρώντας τις αρχές της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης και στους στόχους τους περιλαμβάνεται η εκπαίδευση του δράστη σε θέματα φύλου και στην υιοθέτηση μη βίαιων προτύπων συμπεριφοράς, ωστόσο δεν προέκυψε με σαφήνεια εάν κατά τη διαδικασία παρακολούθησης του δράστη, λαμβάνονται μέτρα για την προστασία του θύματος και ποια είναι αυτά, ούτε και εάν αυτά τα μέτρα λαμβάνονται σε συνεργασία με άλλους εμπλεκόμενους φορείς.

Η γενική εικόνα για τα προγράμματα που απευθύνονται σε άνδρες-δράστες που σκιαγραφείται με την έρευνά μας, είναι ότι εντοπίζεται σημαντική έλλειψη συγκεκριμένων πρωτοκόλλων για την ένταξη και συμμετοχή του δράστη, την μέθοδο και τεχνικές αξιολόγησής του, τα βήματα που πρέπει να γίνονται, τις πολιτικές προστασίας προσωπικών δεδομένων, εχεμύθειας και εμπιστευτικότητας, που δεσμεύονται να ακολουθούν οι επαγγελματίες στις επικοινωνίες με τον δράστη, με το θύμα και τους εμπλεκόμενους φορείς και υπηρεσίες, τη διάρκεια του προγράμματος και τα κριτήρια ολοκλήρωσής του, τη διαδικασία μετα-παρακολούθησης του δράστη, την τεκμηρίωση των διαδικασιών, την τήρηση δεδομένων για την αξιολόγηση του προγράμματος, τη στελέχωση του προγράμματος, τις ειδικότητες και τα προσόντα των επαγγελματιών, την εποπτεία και την επιμόρφωσή τους.

Όσον αφορά στην εκτίμηση και διαχείριση του κινδύνου, δεν προέκυψε εάν χρησιμοποιούνται συγκεκριμένα εργαλεία, ούτε εάν γίνεται σε συγκεκριμένα στάδια του προγράμματος. Όσον αφορά στην επικοινωνία των επαγγελματιών του προγράμματος με το θύμα, φαίνεται ότι όλα τα προγράμματα προβλέπουν οπωσδήποτε επικοινωνία με το θύμα, αλλά δεν υπάρχει σαφής προβλεπόμενη διαδικασία.

Τέλος, σημαντικό κενό υπάρχει και στη συνεργασία των στελεχών/επαγγελματιών των προγραμμάτων με τις υπηρεσίες υποστήριξης θυμάτων (συμβουλευτικά κέντρα, ξενώνες, άλλες κοινωνικές υπηρεσίες), σε θεσμικό επίπεδο, για την ανταλλαγή πληροφοριών και την κατάστρωση σχεδίου ασφαλείας για το θύμα, ανάλογα με την πορεία του δράστη στο πρόγραμμα.

Βελτιωμένη και ευρύτερη δικτύωση των αρμόδιων φορέων, φαίνεται να υπάρχει στην περιοχή της Καβάλας με την ΜΚΟ «BIA STOP», αλλά και πάλι η συνεργασία δεν στηρίζεται σε επίσημα πρωτόκολλα και σε συγκεκριμένο θεσμικό πλαίσιο, αλλά έγκειται στην επιμέλεια και την καλή θέληση των επαγγελματιών.

Σε κάθε περίπτωση, μετά την εισαγωγή του δράστη στο πρόγραμμα, κατόπιν παραπομπής του μέσω της ποινικής διαμεσολάβησης, η μέθοδος και η τεχνική εκπαίδευσής του, τα θέματα αξιολόγησης της επικινδυνότητάς του, διαχείρισης του κινδύνου, ενημέρωσης του θύματος και λήψης των αναγκαίων μέτρων για την προστασία του, συνεργασίας με άλλες υπηρεσίες, ρυθμίζονται εξατομικευμένα, κατά περίπτωση και κατά την κρίση του/της εκάστοτε επαγγελματία.

Τέλος, εκτός της περίπτωσης του ΕΚΚΑ, που ως νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου υπαγόμενο στο Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, χρηματοδοτείται από τον κρατικό προϋπολογισμό, δεν έχουν προβλεφθεί σταθεροί και θεσμοθετημένοι πόροι ή/και χορηγίες, από καμία δημόσια ή ιδιωτική πηγή χρηματοδότησης, για προγράμματα που απευθύνονται σε άνδρες-δράστες, ώστε τελικά η βιωσιμότητα όσων προγραμμάτων λειτουργούν σήμερα εξαρτάται αποκλειστικά από μη-τακτικές εφάπαξ χορηγίες, δωρεές, την εθελοντική εργασία, το μεράκι, το φιλότιμο, και το αναπτυγμένο αίσθημα του επιστημονικού καθήκοντος των επαγγελματιών.

Ε. ΤΕΛΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΑ ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΝΔΡΩΝ-ΔΡΑΣΤΩΝ & ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Τα ελάχιστα πρότυπα για τα προγράμματα δραστών ενδοοικογενειακής βίας ορίζονται με βάση τη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης και η εναρμόνιση της χώρας μας με αυτά αποτελεί διεθνή νομική υποχρέωσή της και οφείλει να συμμορφωθεί. Υπό το πρίσμα της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης, τα θεραπευτικά προγράμματα, με ενσωμάτωση της έμφυλης διάστασης, αποτελούν σημαντικό μέρος της συντονισμένης συνεργασίας της κοινότητας, για την αντιμετώπιση της βίας κατά των γυναικών. Κατέχουν κεντρική θέση όσον αφορά στην εφαρμογή της Σύμβασης και στην προώθηση της κοινωνικής αλλαγής των ανδρών, για τη δημιουργία μιας πιο δίκαιης και ισότιμης κοινωνίας. Αποτελούν τμήμα μιας μακροχρόνιας στρατηγικής για τη μείωση της βίας κατά των γυναικών και της έμφυλης ανισότητας. Είναι αλήθεια ότι κρίσιμα σημεία προκαλούν προβληματισμό. Δύναται όμως να αντιμετωπιστούν με τη θέσπιση ελάχιστων προδιαγραφών, που θα λειτουργούν ως δικλίδες ασφαλείας για την προστασία του θύματος.

Συμπερασματικά, από την έρευνα, δεν προέκυψαν αποδείξεις, ότι το θύμα βρίσκεται σε μεγαλύτερο κίνδυνο, ενόσω ο δράστης συμμετέχει σε πρόγραμμα. Ούτως ή άλλως, το θύμα διακινδυνεύει, εφόσον ο δράστης δεν συμμετέχει σε πρόγραμμα. Ιδιαίτερη ωφέλεια φαίνεται να προκύπτει για τα θύματα, που από μόνα τους δεν έχουν αναζητήσει συμβουλευτική στήριξη, μέσω εξειδικευμένης υπηρεσίας. Συνεπώς μέσω του προγράμματος, το θύμα έχει την ευκαιρία να ενημερωθεί και να λάβει την κατάλληλη στήριξη.

Προτάσεις Πολιτικής

Η έρευνα ανέδειξε μια σειρά από προτάσεις πολιτικής, που μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα, εφόσον εφαρμοστούν υπό τις κατάλληλες προϋποθέσεις, δύναται να αναβαθμίσουν το πλαίσιο υλοποίησης προγραμμάτων δραστών ενδοοικογενειακής βίας, με στόχο την προστασία των θυμάτων, ακολουθώντας τις κατευθύνσεις που προβλέπονται στο άρθρο 16 της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης. Πιο συγκεκριμένα:

1. Χαρτογράφηση και καταγραφή των υφιστάμενων φορέων παροχής θεραπευτικών προγραμμάτων για άνδρες-δράστες, σε ενιαίο κατάλογο. Η διερεύνηση του αριθμού των φορέων, της ταυτότητας και του περιεχομένου των προγραμμάτων τους, ο συντονισμός τους από ένα κεντρικό δημόσιο φορέα, η αξιολόγηση της αποτελεσματικότητάς τους, συντελούν στη διαμόρφωση μιας ξεκάθαρης εικόνας των ποσοτικών και ποιοτικών δεδομένων, των παρεχόμενων υπηρεσιών και των αναγκών, που πρέπει να καλυφθούν. Περαιτέρω, βοηθούν στον καθορισμό των στόχων και προτεραιοτήτων και στον σχεδιασμό τεκμηριωμένων παρεμβάσεων για την ολιστική προστασία των θυμάτων, τα οποία μπορούν να ενταχθούν στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ισότητα των

Φύλων, ώστε η χώρα να ευθυγραμμιστεί με τις επιταγές της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης, όσον αφορά στην εφαρμογή του άρθρου 16.

2. Επανεξέταση, αξιολόγηση και εκσυγχρονισμός του νομοθετικού πλαισίου της ενδοοικογενειακής βίας και του θεσμού της ποινικής διαμεσολάβησης, καθώς και των υφιστάμενων πολιτικών για τα θεραπευτικά προγράμματα δραστών, προς την κατεύθυνση ευθυγράμμισής τους με τις επιταγές της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης. Τα προγράμματα δραστών δεν πρέπει να συνδέονται αποκλειστικά με διαδικασίες συμβιβασμού και διαμεσολάβησης, που είναι ακατάλληλες για υποθέσεις ενδοοικογενειακής βίας και δεν έχουν στο επίκεντρο την προστασία του θύματος, σύσταση που έχει γίνει και από την GREVIO κατά την αξιολόγηση άλλων κρατών. Επιπρόσθετα είναι σημαντικό να δοθούν μεγαλύτερες δυνατότητες και ευελιξία στους/στις δικαστές, για ευρύτερη αξιοποίηση των προγραμμάτων, στις περιπτώσεις που κρίνεται αναγκαίο, ώστε να ενισχύεται το πλέγμα προστασίας του θύματος. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι θα μπορούσε, ως επιπρόσθετο μέτρο ασφάλειας του θύματος, να επιβάλλεται η παραπομπή του δράστη σε πρόγραμμα ως όρος, προκειμένου να αρθούν ή μεταβληθούν οι σε βάρος του περιοριστικοί όροι ή στο πλαίσιο ρύθμισης της γονικής μέριμνας ή της επικοινωνίας του δράστη με τα παιδιά. Σε τέτοιες περιπτώσεις, ο/η δικαστής ή ο/η εισαγγελέας μπορεί να συνεκτιμά την αναφορά των ειδικών που παρακολουθούν τον δράστη, για να επιβάλλει τα κατάλληλα μέτρα για την προστασία των θυμάτων από την εξακολούθηση της βίας ή τη δευτερογενή θυματοποίησή τους. Επίσης, επιτυγχάνεται καλύτερη παρακολούθηση και έλεγχος της επικινδυνότητας του δράστη, αφού, σε περίπτωση αύξησής της, ο/η υπεύθυνος/η του προγράμματος θα μπορεί να αναφέρεται στις αρμόδιες αρχές, προκειμένου να λαμβάνονται τα κατάλληλα μέτρα για την προστασία του θύματος. Γενικά, η νομοθεσία καταρχήν και προπάντων θα πρέπει να στηρίζεται στη διεθνώς αναγνωρισμένη αρχή, ότι η ενδοοικογενειακή βία είναι κυρίως παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των θυμάτων, και ως τέτοια δεν είναι ανεκτή και τιμωρείται. Ακόμη είναι σημαντικό να δίδεται η ευχέρεια, αλλά και τα μέσα και τα εργαλεία στις δικαστικές και εισαγγελικές αρχές να επιβάλλουν, άμεσα και χωρίς καθυστέρηση, τα κατάλληλα, για κάθε χωριστή περίπτωση, προσωρινά μέτρα για την προστασία του θύματος, λαμβανομένου υπόψη, ότι κάθε περίπτωση είναι ξεχωριστή και χρήζει εξατομικευμένης αντιμετώπισης.
3. Με την αναμόρφωση και τον εκσυγχρονισμό του νομοθετικού και θεσμικού πλαισίου αντιμετώπισης της ενδοοικογενειακής βίας, συνδέεται άρρηκτα το ζήτημα της συνεχούς και εξειδικευμένης επιμόρφωσης των εισαγγελέων και των δικαστών (εν ενεργεία και σπουδαστών/τριών στην Εθνική Σχολή Δικαστών), σε θέματα έμφυλης και ενδοοικογενειακής βίας, εφαρμογής της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης, ώστε να αναγνωρίζουν τις συμπεριφορές των δραστών, τα μοτίβα επιβολής δύναμης και ελέγχου στα θύματα και να μην συγχέουν αυτές

τις συμπεριφορές συστηματικής κακοποίησης με τους καβγάδες των ζευγαριών, όταν χωρίζουν και να μην υποτιμούν τον κίνδυνο και την ανάγκη άμεσης προστασίας των θυμάτων. Επιπλέον, θα πρέπει να υπάρχει συστηματική και τακτική ενημέρωση των δικαστικών και εισαγγελικών αρχών για τις διαθέσιμες δομές και τον τρόπο που λειτουργούν τα προγράμματα για τη θεραπεία των δραστών και για την προστασία των γυναικών θυμάτων. Με τον τρόπο αυτό θα λαμβάνονται τα κατάλληλα μέτρα προστασίας των θυμάτων, όχι μόνο των συζύγων/συντρόφων, αλλά και των παιδιών, ακόμη και στις περιπτώσεις που αποτελούν έμμεσα θύματα (ως αυτόπτες μάρτυρες της ενδοοικογενειακής βίας). Επιπλέον τα θύματα θα αισθάνονται ασφαλή να προσφύγουν στη δικαιοσύνη και να ζητήσουν βοήθεια και δεν θα αποθαρρύνονται από τον φόβο, ότι δεν θα γίνουν πιστευτά και σε περίπτωση, που δεν επιβληθούν τα κατάλληλα μέτρα στον δράστη, θα έχουν να αντιμετωπίσουν μεγαλύτερης έντασης κακοποίησης, λόγω του θυμού του και της επιβεβαίωσης της πεποίθησής του, ότι οι πράξεις του δεν είναι κολάσιμες και μένουν ατιμώρητες και χωρίς συνέπειες.

4. Θέσπιση διαδικασιών καταγραφής και τήρησης δεδομένων από τις εμπλεκόμενες υπηρεσίες πρώτης γραμμής σε βάσεις δεδομένων ή πιο ιδανικά σε διασυνδεδεμένα πληροφοριακά συστήματα, που θα επιτρέπουν τον έγκαιρο εντοπισμό υποτροπής των δραστών, ώστε να ενημερώνεται άμεσα το θύμα και να λαμβάνονται τα αναγκαία μέτρα προστασίας του. Επίσης, εάν είναι δυνατή η καταγραφή της πορείας των περιστατικών, δύνανται να εξάγονται δεδομένα για την αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων, για τις πολιτικές που πρέπει να λαμβάνονται για την προστασία των θυμάτων, αλλά και για την παρακολούθηση της γενικότερης πορείας του φαινομένου.
5. Εκπόνηση πρωτοκόλλων συνεργασίας σε κεντρικό και σε τοπικό επίπεδο των φορέων, που έχουν αξιόπιστα προγράμματα για δράστες με τις δομές του Δικτύου για τις γυναίκες-θύματα ενδοοικογενειακής βίας (δηλαδή συμβουλευτικά κέντρα και ξενώνες φιλοξενίας), αλλά και με άλλους εμπλεκόμενους φορείς). Υπάρχουν αναγνωρισμένα και δοκιμασμένα πρωτόκολλα συνεργασίας (όπως το MARAC), τα οποία θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ως πρότυπο για τη σχεδίαση της ροής εργασίας και των διαύλων επικοινωνίας, της ανταλλαγής των πληροφοριών, των κανόνων εχεμύθειας και απορρήτου, με σκοπό τη συμβολή όλων των εμπλεκόμενων υπηρεσιών στην άμεση και έγκαιρη προστασία του θύματος. Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται λειτουργικός συντονισμός των υπηρεσιών και αποφυγή αντιφατικών αποφάσεων και ενεργειών. Επιπλέον, έχουν ευκολότερη πρόσβαση τα θύματα, ως αποτέλεσμα μιας σωστής επικοινωνίας και ενημέρωσης και αξιοποίησης των υπηρεσιών που προσφέρονται σε αυτές.
6. Με την εκπόνηση πρωτοκόλλων συνεργασίας, συνδέεται και ο σαφής καθορισμός του στόχου, της αποστολής και των αρμοδιοτήτων κάθε υπηρεσίας

στις υποθέσεις ενδοοικογενειακής βίας, αλλά και η ενίσχυση των υπηρεσιών με τους απαραίτητους έμψυχους και υλικούς πόρους.

7. Ενίσχυση της στελέχωσης με διεπιστημονικές ειδικότητες και επικαιροποίηση των διαδικασιών του υφιστάμενου δημοσίου φορέα εκπόνησης προγράμματος για δράστες.
8. Μακροπρόθεσμα θα μπορούσε να μελετηθεί η δυνατότητα δημιουργίας νέων δημόσιων φορέων παροχής θεραπευτικών προγραμμάτων για δράστες, πιθανότατα ενταγμένων ή διασυνδεδεμένων με το Δίκτυο της ΓΓΔΟΠΙΦ, για την προστασία των γυναικών-θυμάτων, με σύγχρονα πρωτόκολλα εργασίας, που ενσωματώνουν την έμφυλη διάσταση, βασισμένα σε αναγνωρισμένα εργαλεία και με σαφή και ξεχωριστή διαδικασία παροχής υπηρεσιών σε δράστες και σε θύματα, καθώς και με κοινά πρωτόκολλα διατμηματικής συνεργασίας. Με αυτόν τον τρόπο μπορεί να δημιουργηθεί ένας ενιαίος δημόσιος μηχανισμός, που θα ενσωματώνει όλες τις απαραίτητες δομές και παροχές για την προστασία των θυμάτων (νομική βοήθεια, εξειδικευμένες συμβουλευτικές υπηρεσίες, φιλοξενία σε ξενώνες, επείγουσα και άμεση συμβουλευτική με τηλεφωνικές γραμμές, υπηρεσίες για την θεραπεία των συντρόφων των γυναικών) και θα παρέχονται στις γυναίκες ολοκληρωμένες υπηρεσίες από ένα κεντρικό σημείο παραπομπής, κατά τα πρότυπα των αντίστοιχων φορέων στο Ηνωμένο Βασίλειο, αλλά και του ΣΠΑΒΟ στην Κύπρο.
9. Σχεδιασμός και υλοποίηση στοχευμένων επιμορφώσεων για τους/τις επαγγελματίες, με εξειδίκευση στην έμφυλη διάσταση της ενδοοικογενειακής βίας και με εξοικείωση σε εργαλεία και μεθόδους δημιουργίας και υλοποίησης τέτοιων προγραμμάτων, με στόχο την ανάπτυξη δεξιοτήτων και τη βελτίωση των δεξιοτήτων εργασίας με τους δράστες. Με τον τρόπο αυτό, ενθαρρύνονται οι επαγγελματίες να συμμετάσχουν σε προγράμματα θεραπείας δραστών, χρησιμοποιώντας τα ορθά εργαλεία για την αξιοπιστία, τη διαφάνεια και την αποτελεσματικότητά τους.
10. Εκπόνηση οδηγού - εγχειριδίου, που θα περιλαμβάνει τις κατευθυντήριες αρχές για προγράμματα δραστών, με βάση το άρθρο 16 της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης και πρότυπα διαδικασιών και πρωτοκόλλων λειτουργίας των προγραμμάτων.
11. Υιοθέτηση συγκεκριμένου και σαφούς ρυθμιστικού πλαισίου (σε νομοθετικό και σε θεσμικό επίπεδο) των προγραμμάτων για τους δράστες. Ο αρμόδιος κρατικός φορέας για την ενδοοικογενειακή βία, σε συνεργασία με τους υπόλοιπους εμπλεκόμενους κρατικούς και επιστημονικούς φορείς και αφού προηγηθεί διαβούλευση με τους/τις επαγγελματίες πεδίου, είναι σημαντικό να προχωρήσει στη σχεδίαση ενός σταθερού μοντέλου παρέμβασης, με συγκεκριμένη θεωρητική ταυτότητα, με τη θέσπιση ενιαίων προτύπων λειτουργίας και την εισαγωγή συγκεκριμένων κριτηρίων καταλληλότητας των προγραμμάτων για τη χρηματοδότησή τους, που θα βασίζονται στα ανθρώπινα δικαιώματα και τη

- μεθοδολογική προσέγγιση, που θα ενσωματώνει τη διάσταση του φύλου και την αρχή της μη διάκρισης, θέτοντας στο επίκεντρο την ασφάλεια του θύματος.
12. Επιπλέον, θα μπορούσε να δημιουργηθεί φορέας πιστοποίησης των παρόχων τέτοιων προγραμμάτων και εγγραφής τους σε Ενιαίο Μητρώο. Με τον τρόπο αυτό, θα υπάρχουν καταγεγραμμένοι αξιόπιστοι φορείς παροχής θεραπευτικών προγραμμάτων, που θα λειτουργούν υπό ενιαία πρότυπα και με αξιολόγηση των διαδικασιών τους. Σε αυτούς τους φορείς, θα μπορούν να παραπέμπονται οι δράστες, από τις αρμόδιες δικαστικές και εισαγγελικές αρχές και καθίσταται εφικτή η παρακολούθηση της πορείας τους και η εκτίμηση της επικινδυνότητάς τους, μέσω της συνεργασίας των συγκεκριμένων πιστοποιημένων φορέων, με τις υπόλοιπες δημόσιες υπηρεσίες πρώτης γραμμής.
 13. Δράσεις διάχυσης και ευαισθητοποίησης σχετικά με τα προγράμματα δραστών, καθώς οι πολίτες, τα θύματα, οι δράστες και όλοι/ες οι επαγγελματίες, πρέπει να ενημερώνονται για τις υπηρεσίες που παρέχουν τα προγράμματα, αλλά και να αναγνωρίζουν τις μορφές ενδοοικογενειακής βίας. Οι επαγγελματίες, που εμπλέκονται στη διαχείριση υποθέσεων που σχετίζονται με τη βία, θα πρέπει να ενημερώνονται, προκειμένου να γνωρίζουν πώς να παραπέμπουν άτομα στα προγράμματα, αλλά και να ανταλλάσσουν μεταξύ τους καλές πρακτικές.
 14. Επαρκής χρηματοδότηση για την επιμόρφωση επαγγελματιών του πεδίου (ψυχολόγων, κοινωνικών λειτουργών, νομικών, δικαστών, εισαγγελέων, αστυνομικών) σε θεραπευτικά προγράμματα δραστών και μοντέλα διυπηρεσιακής συνεργασίας και προστασίας των θυμάτων από εμπειρογνώμονες και επιστήμονες άλλων χωρών, που εφαρμόζουν πρακτικές στηριζόμενες στο μοντέλο Duluth, όπως από το Ηνωμένο Βασίλειο ή την Κύπρο.
 15. Εξασφάλιση πόρων και χρηματοδότηση για την οργάνωση και λειτουργία προγραμμάτων δραστών από αρμόδιους δημόσιους φορείς (π.χ. από κοινωνικές υπηρεσίες Δήμων), καθώς και από ΜΚΟ, που δραστηριοποιούνται στο πεδίο για την κάλυψη των αναγκών, σε όλη την επικράτεια, εφόσον πληρούνται συγκεκριμένα κριτήρια καταλληλότητας, αξιοπιστίας και διαφάνειας, καθώς και υπό την τακτική αξιολόγηση της αποτελεσματικότητάς τους. Δεδομένου, ότι ο πρώτος Άξονας του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για την Ισότητα των Φύλων 2021-2025 της ΓΓΔΟΠΙΦ του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, έχει ως αντικείμενο την πρόληψη και την καταπολέμηση της ενδοοικογενειακής και έμφυλης βίας, είναι σημαντικό, κατά την επικαιροποίησή του, να ενταχθούν δράσεις που σχετίζονται με τα προγράμματα δραστών και στοχεύουν στην αντιμετώπιση των προβλημάτων και των κενών που υφίστανται, ώστε να καταστεί δυνατή, σε συγκεκριμένα χρονοδιαγράμματα, η ανάληψη πρωτοβουλιών και αρμοδιοτήτων από τις αρμόδιες υπηρεσίες και τους αρμόδιους φορείς και η πρόβλεψη των απαραίτητων χρηματικών πόρων για την υλοποίησή τους και την παρακολούθησή τους, προς τον σκοπό αναβάθμισης των προγραμμάτων δραστών και ένταξής τους σε έναν ενιαίο και συνεκτικό

μηχανισμό προστασίας των θυμάτων. Ενδεικτικά, θα μπορούσαν να περιληφθούν δράσεις για την επιμόρφωση και την εκπαίδευση των επαγγελματιών πεδίου, από εμπειρογνώμονες του εξωτερικού, για την εποπτεία τους, σχεδιασμός και εφαρμογή εργαλείων για τη δημιουργία, λειτουργία και αξιολόγηση τέτοιων προγραμμάτων από φορείς του δημοσίου και του ιδιωτικού τομέα, εισήγηση προτάσεων προς το Υπουργείο Δικαιοσύνης για την αναμόρφωση του νομοθετικού πλαισίου για την ενδοοικογενειακή βία και τα προγράμματα δραστών, πρωτόκολλα συνεργασίας για υπηρεσίες πρώτης γραμμής, δημιουργία βάσης δεδομένων.

16. Γίνεται αποδεκτό, ότι η αυστηροποίηση των ποινών για την ενδοοικογενειακή βία, δεν αρκεί από μόνη της για την αντιμετώπιση του φαινομένου. Απαιτείται συνδυαστική αντιμετώπιση, τόσο από την ενεργοποίηση της ποινικής δικαιοσύνης και την επιβολή ποινών, όσο και από την ταυτόχρονη παρακολούθηση του δράστη συμβουλευτικού και θεραπευτικού προγράμματος. Συνεπώς, κρίνεται απαραίτητη η θεσμοθέτηση σταθερής και ουσιαστικής διωπηρεσιακής συνεργασίας, των δικαστικών αρχών, των φορέων κοινωνικής πολιτικής και των συμβουλευτικών προγραμμάτων.
17. Με βάση την παραδοχή, ότι κανένα θεραπευτικό και συμβουλευτικό πρόγραμμα από μόνο του δεν αποτελεί πανάκεια για τη μείωση και εξάλειψη της ενδοοικογενειακής βίας, προτείνεται η ανάληψη πρωτοβουλιών ενημέρωσης και ενίσχυσης του θύματος, ώστε να μην ανέχεται την αρχική βία και να καταγγέλλει την επανάληψή της (υποτροπή). Η αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας, η αλλαγή συμπεριφοράς του δράστη και η διασφάλιση συνθηκών ασφάλειας για τις γυναίκες-θύματα και τα παιδιά τους, σχετίζονται τόσο με την παροχή υπηρεσιών συμβουλευτικής και θεραπευτικής ποιοτικών προδιαγραφών όσο και με τη θεσμοθέτηση και εφαρμογή πολυσυνδεόμενων μέτρων: μέτρα διατμηματικής παρέμβασης, μέτρα συμβουλευτικά, θεραπευτικά, ασφαλιστικά, μέτρα σωστής εφαρμογής του υπάρχοντος νομοθετικού πλαισίου, καθώς επίσης ανανέωσης και θεσμικής μεταρρύθμισης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΠΗΓΕΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ/ΠΑΡΑΔΟΤΕΟΥ Α΄

- Αρτινοπούλου Β. - Μαγγανάς Α. (1996), *Θυματολογία και Όψεις Θυματοποίησης*. Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη
- Αρτινοπούλου Βάσω (2006), *Ενδοοικογενειακή Κακοποίηση Γυναικών*. Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη
- *Βία κατά των γυναικών: Σημαντικά ευρήματα και στρατηγικές για την αντιμετώπιση μη καταγγελλθέντων περιστατικών βίας και την εφαρμογή των ασφαλιστικών μέτρων*, Μελέτη για την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Μάρτιος 2019
- Γιωτάκος Ο. - Τσιλιάκου Μ. (2008), *Βιασμός*. Εκδ. Αρχιτέλαγος
- Μηλιώνη Φ. (2008), *Ενδοοικογενειακή Βία - Προοπτικές μετά τον Ν. 3500/06* (Πρακτικά επιμορφωτικής ημερίδας 28/06/2007) Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας
- Παπαμιχαήλ Σ. (2005), *Κοινωνικές Αναπαραστάσεις της Κακοποίησης των Γυναικών από τους Συζύγους/Συντρόφους τους*. Αθήνα-Κομοτηνή, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας
- Στεφανίδου Ε. Ανδρομέδα (2010), *Ενδοοικογενειακή Βία - Η έννοια της οικογένειας και η διαδικασία της ποινικής διαμεσολάβησης*. Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη
- Συλλογικό, Επιμέλεια Γιωτάκος Ο. - Τσιλιάκου Μ.(2008), *Ο κύκλος της κακοποίησης, Ενδοοικογενειακή βία-σεξουαλική κακοποίηση-trafficking-bullying*. Εκδ. Αρχιτέλαγος
- Συμβούλιο Επιμόρφωσης στην Κοινωνική Εργασία: Ενδοοικογενειακή Βία (2011), Διεπιστημονική προσέγγιση στην πρόληψη και την αντιμετώπιση, Αθήνα, Εκδ. ΑΩ-ΣΕΚΕ.
- Φαρσεδάκης Ι. (1986), *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος των Ανηλίκων*, 12^η επανέκδοση, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη.
- Beech et al. (1998), *An evaluation of the prison sex offender treatment programme*. A report for the Home Office by the STEP team, Home Office, London, UK (November 1918)
- BewleyS-Welchl (2017), *ABC για την ενδοοικογενειακή και σεξουαλική βία*. Εκδ. Παρισιανού Α.Ε
- COE, Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Istanbul Convention) at <https://www.coe.int/fr/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168008482e>
- Council of Europe (2008), *Combating violence against women: minimum standards for support services*, Council of Europe, Strasbourg

- Council of Europe (2014), Analytical study of the results of the 4th round of monitoring the implementation of Recommendation Rec(2002)5 on the protection of women against violence, Council of Europe, Strasbourg
- Dobash R.P et al.(1999), "A research evaluation of British programs for violent men" *Journal of social policy* ,April 1999,vol.28, issue 02,pp.205-33.
- Echeburua E., Fernandez-Mondalvo J. and Amor P.J. (2006), ment of men convicted of gender violence: a pilot study in Spanish prisons", *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, Sage Publications, February 2006,vol.50(1),p.67.
- Feder L., Wilson D.B., Austin S. (2008), "Court-mandated interventions for individuals convicted of domestic violence", *Campbell Systematic Reviews*, The Campbell Library 2008,vol.4, issue 12.
- Friendship C., Mann R.E. and Beech A.R. (2003), Evaluation of a national prison-based treatment programme for sexual offenders in England and Wales", *Journal of Interpersonal Violence*, July 2003, vol.18,no.7, pp.744-59.
- Gadsby O. et al.(1996), "Attrition from a male batterer treatment program: client –treatment congruence and lifestyle instability", *Violence and victims sprint* 1996, vol.11, no.1, pp.51-64.
- Gondolf E. (2002), *Batterer Intervention system: issues, outcomes and recommendations*, SAGE Publications, Thousand Oaks, CA.
- Graciela M.(SP), Letizia C.S.(IT), Marija B.(RS), Gender-based violence and poverty in Europe, EAPN Gender and poverty WG- Briefing #2
- Hangemann-White C .et al.(2010), *Factors at play in the perpetration of violence against women, violence against children and sexual orientation violence-A multi-level interactive model*(part of a Feasibility study to assess the possibilities, opportunities and needs to standardize national legislation on gender violence and violence against children for the European Commission: JLS/2009/D4/018,Publications Office of the European Union, Luxemburg.
- Kelly L.(2008), Combating violence against women: minimum standards for support services, Council of Europe, Strasbourg.
- Lila M. , Gracia E., Murgula S.(2013), "Psychological adjustment and victim-blaming among intimate partner violence offenders: The role of social support and stressful life events", *The European Journal of Psychology Applied to Legal context* 2013,vol.5, no.2,pp.147-53.
- Lila M. et al. (2013),"Predicting success indicators of an intervention programme for convicted intimate-partner violence offenders: The Contexto programme". *The European Journal of psychology Applied to legal context* 5(1):73-95.
- Organization for Cooperation and Security in Europe (2017), Combating violence against women in the OSCE region .A reader on the situation in the region, good practices and the way forward.
<https://www.osce.org/secretariat/286336?download=true>

- Pence E. and Paymar M. (1993), *Education groups for men who batter. The Duluth model*, Springer Publishing Company, New York.
- Rajagopalan V., Price P. and Donaghy P. (2008), *Improving women and children's safety: An evaluation of the East London Domestic Violence Intervention Project*, DVIP, London.
- Saunders D.G,(2008), "Group Interventions for men who batter: a summary of program descriptions and research", *Violence and Victims* 2008, Vol.23,no.2,pp. 156-72
- Schmucker M. and Losel F. (2008), "Does sexual offender treatment work? A systematic review of outcome evaluations", *Psicothema* 2008,vol.20,no.1,pp.10-19
- Stanley N.et al (2011), *Strength to change: Report of the evaluation of a new initiative for perpetrators of domestic violence*, University of Central Lancashire, Preston.
- Summary of adopted GREVIO reports relevant for Perpetrator programmes (PP) for domestic and gender –based violence. Information from GRAVIO reports collected from the Council of Europe website, Report produced by WWP EN (December 2020).
- UN WOMEN, **violence against women- Facts everyone should know**, <http://unwomen.org/en/digital-library/multimedia/2017/11/infographic-violence-against-women-facts-everyone-should-know>
- Violence against women, Psychological violence and coercive control, Policy Department for Citizens 'Rights and Constitutional Affairs Directorate-General for Internal Policies, PE 650.336-April 2020.
- Westmarland N., Kelly L. and Chalder-Mills J.(2010), *Domestic violence perpetrator programmes: what counts as success ?*(Briefing Note 1), Respect, London.
- <http://eige.europa.eu/gender-based-violence>
- [Domestic and Sexual Violence Perpetrator Programmes: Article 16 of The Istanbul Convention \(A collection of papers on the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence\), Council of Europe, September 2014.](#)
- [Protecting Women against Violence-Best Practices from all over Europe, Federal Ministry of Family Affairs, Senior Citizens, Women and Youth of Germany, December 2020.](#)
- [Greivio Baseline Evaluation Report on Italy,](#)
<http://www.coe.int/conventionviolence>
- [Greivio Baseline Evaluation Report on Sweden,](#)
<http://www.coe.int/conventionviolence>
- [Greivio Baseline Evaluation Report on France,](#)
<http://www.coe.int/conventionviolence>

ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ/ΠΑΡΑΔΟΤΕΟΥ Β΄

- 1^η Ετήσια Έκθεση για τη Βία κατά των Γυναικών, Γενική Γραμματεία Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων, Νοέμβριος 2020.
 - Έμφυλη Βία πίσω από τις κλειστές πόρτες, Βιβριδάκη Ιφιγένεια, ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΟ ΒΗΜΑ, 02.07.2021.
 - ΒΙΑ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ, Χρηματοδοτούμενο από το Πρόγραμμα Δικαιοσύνης της ΕΕ, Μάρτιος 2019.
 - Υπηρεσίες Αστυνομίας Ενδοοικογενειακής Βίας, Ετήσια Έκθεση Απολογισμού Έργου 2020.
 - Α.Π. 21906/22.05.2018 Κανονισμό (ΑΔΑ: 6ΟΨΟ465ΧΘ7-Ι20).
 - Α.Π. 21919/22.05.2018 Κανονισμό (ΑΔΑ: ΨΔΔΤ465ΧΘ7-138).
 - Π.Δ. 178/2014 (Α΄ 281) και 7/2017 (Α΄ 14).
 - Π.Δ. 37/2019 (Α΄ 63).
-
- Arbeit mit Tätern in Fällen häuslicher Gewalt: Standard der Bundesarbeitsgemeinschaft Täterarbeit Hausliche Gewalt e. V.
 - A survey of Domestic Violence Perpetrator Programs in the United States and Canada: Findings and Implications for Policy and Intervention, Clare Cannon, MA/John Hawel, LCSW/ Fred Buttell, Ph.D, Regardt J. Ferreira, Ph.D
 - A survey of Domestic Violence Perpetrator Programs in the USA and Canada: Findings and Implications For Policy and Intervention, UC Davis, published 2018-01-31, <https://escholarship.org/uc/item/0fj5q0zn>
 - Blaya, C (2015), Mapping the legislation and assessing the impact of protection orders in the European Member States (POEMS) – National Report France. Available at: <http://poems-project.com/wp/content/uploads/2015/02/France.pdf>
 - Domestic Abuse Report 5: Conditional Cautioning & Male Perpetrator Programmes. Report Completed as part of 2010-11 Fullbright Police Research Fellowship awarded by the US-UK Fullbright Commission
 - Domestic Violence Perpetrator Programs in Europe, Part I: A Survey of Current Practice, International Journal Offender Therapy and Comparative Criminology 2013.
 - Domestic Violence Perpetrator Programmes, Steps Towards Change, Liz Kelly and Nicole Westmarland, Dunham University, January 2015.
 - Domestic and Sexual Violence Perpetrator Programmes: Article 16 of the Istanbul Convention, A collection of papers on the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence.
 - EIGE(2013):<http://eige.europa.eu/content/the-respect-accreditation-standard-and-process>.

- Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence.
- Evaluation of partner contact linked to IDAP – “Violence in close relationships and sexual offences, 2008-2010”, title in Swedish “Utnvardering av partnerkontakt kopplat till IDAP – Vald I nara relationer och sexualbrott 2008-2010.
- Federation Nationale des Associations et des Centres de prise en Charge d’Auteurs de Violences conjugales & Familiales – National Federation of organizations and centres supporting authors of domestic and family violence – FNACAV.
- Gender – based Violence and Poverty in Europe (EAPN Gender and Poverty WG – Briefing #2, 31.07.2018.
- Grevio Baseline Evaluation Report on France, <http://www.coe.int/conventionviolence>.
- Grevio Baseline Evaluation Report on Italy, <http://www.coe.int/conventionviolence>.
- Grevio Baseline Evaluation Report on Italy, VII Concluding Remarks, & Appendix V - VI <http://www.coe.int/conventionviolence>.
- Grevio: Baseline Evaluation Report on Spain, <http://www.coe.int/conventionviolence>.
- Grevio: Spanish State Report to Grevio.
- Grevio: Baseline Report Received by GREVIO on 30 July 2021 GREVIO/Inf(2021)8.
- Grevio: Summary of adopted GREVIO reports relevant for Perpetrator Programmes for domestic and gender-based violence, Information from Grevio reports collected from the Council of Europe website, Report produced by WWP EN, December 2020.
- Grevio: Comments submitted by Sweden on GREVIO’s final report on the implementation of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, Received by GREVIO on 17 January 2019 GREVIO/Inf(2019)2 Baseline Report Grevio.
- HM Government (2010) Call to End Violence against Women and Girls, DVIP referrals monitoring, July 2009 to June 2010, Howarth, V. Stimpson, L. Barran, D and Robinson A, 2009, Safety in Numbers: Summary of Findings and Recommendations from o Multi Site Evaluation of Independent Domestic Violence Advisors London: Hestia Fund, Working with Perpetrators of domestic violence: dvip.org/wp-content/uploads/2018/12/working-with-perpetrators-leaflet.pdf.
- Handbook on Effective Prosecution Responses to Violence against Women and Girls Criminal Justice Handbook Series United Nations, New York, 2014.
- L'Express, Coline Vazquez, 25-11-2019.

- Lila M. et. Al. (2013) “Predicting success indicators of an intervention programme for convicted intimate-partner violence offenders: The Contexto Programme”, The Journal of Psychology Applied to Legal Context, 2013, 5(1): 73-95 www.usc.es/sepif
- National Report Italy 2016, Alessandra Pauncz, Relive, www – European network: OAK foundation.
- Prison and Probation Service, Strategy Area 8, Jenny Yourstone Cederwall and Ingrid Freij, 2010.
- Research: A review of Domestic Violence Perpetrator Programs in the United Kingdom, 2017, Springer Publishing Company.
- Standards and recommendations for working with male perpetrators in the context of interagency cooperative alliances against domestic violence, Germany 2007-2014, European Institute for Gender Equality, www.eige.europa.eu
- The Respect Standard, Third Edition 2017.
- The other Side of the Story PERPETRATORS IN CHANGE: 1^ο Ενημερωτικό Σημείωμα.
- University of Copenhagen, Violence against women and the EU accession to the Istanbul Convention the Danish questionnaire, Baumbach, Trine, 2017.
- Violence against Women Psychological violence and coercive control, Police Department for Citizens’ Rights and Constitutional Affairs, 2020.

ΔΙΑΔΥΚΤΙΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ-ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ

<http://eige.europa.eu/content/standards-and>

https://paratiritirio.isotita.gr/genqua_portal/

<https://debop.gr>

www.direcontrolaviolenza.it

<https://domviolence.org.cy>

www.work-with-perpetrators.eu/about-us/members/list-of-network-members

<https://www.work-with-perpetrators.eu>

<https://www.solfa.fr>

www.respect.uk.net/articles/134-funding-for-perpetrator-interventions-announced-by-home-office

<https://escholarship.org/uc/item/0fj5q0zn>

<https://dvp.org/services-for-women/women-services>

www.gov.uk/government/organisations/probation-service

<https://www.respect.uk.net>

www.uv.es/contexto/ - The Contexto Programme

<https://dvip.org/get-involved>

www.dcip.org/for-professionals/training-services

www.work-with-perpetrators.eu/training

<https://goo.gl/C8QYwN>

<https://goo.gl/83P3aW>

www.domviolence.org.cy

ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ/ΠΑΡΑΔΟΤΕΟΥ Γ' (Γ1-Γ2)

- Ζαραφωνίτου, Χ. (2004), *Εμπειρική Εγκληματολογία*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Ιωσηφίδης, Θ. (2006), *Θεμελιωμένη Θεωρία και Ανάλυση Ποιοτικών Δεδομένων: Δυο ερευνητικά παραδείγματα, στο Ιωσηφίδης & Σπυριδάκης (επιμ.) Ποιοτική κοινωνική έρευνα. Μεθοδολογικές προσεγγίσεις και ανάλυση δεδομένων*. Αθήνα: Κριτική.
- Λαμπίρη-Δημάκη, Ι. & Κελπερής, Χ. (1995), *Κοινωνικές Έρευνες με Στατιστικές Μεθόδους*. Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Σάκκουλας.
- Σταλίκας, Α. (2011). *Μέθοδοι Έρευνας στην Κλινική Ψυχολογία*. Τόπος, 161.
- Μπαμπασίδης, Κ. (2006). *Πανεπιστημιακό Άσυλο: Κοινωνικοπολιτικές και Εγκληματολογικές Προεκτάσεις*, (Κεφάλαιο Πέμπτο, σελ. 279-335). Αθήνα: Εκδόσεις Βας. Κατσαρός.
- Φαρσεδάκης, Ι. (2005). *Στοιχεία Εγκληματολογίας*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Robson C. (2007) . *Η Έρευνα του Πραγματικού Κόσμου*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ/ΠΑΡΑΔΟΤΕΟΥ Δ'

- 1^η ΕΚΘΕΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΑ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ, 2020, Γενική Γραμματεία Δημογραφικής και Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων, Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων.
- 2^η ΕΚΘΕΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΑ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ, 2021, Γενική Γραμματεία Δημογραφικής και Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων, Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων.

- Εκπαιδευτικό Εγχειρίδιο του Ινστιτούτου Προληπτικής, Περιβαλλοντικής και Εργασιακής Ιατρικής Prolepsis με τίτλο «Η Ενδοοικογενειακή Βία στην Ελλάδα» (Ιούνιος 2012).
- *A Discussion on the Duluth Curriculum. Power & Control: Tactics of Men Who Batter*” Ellen Pence, *Domestic Abuse Intervention Programs, Home of The Duluth Model, www.theduluthmodel.org*
- «DOMESTIC VIOLENCE PERPETRATOR PROGRAMMES: STEPS TOWARDS CHANGE”, Liz Kelly & Nicole Westmarland Durham University, London Metropolitan University, Ιανουάριος 2015
- *Duluth Treatment Model is 30 years old, Bob Kelleher, MPRnews, 22 Oct, 2010*
- Duluth Model” Ellen Pence, *Domestic Abuse Intervention Programs, Home of The Duluth Model, www.theduluthmodel.org*
- Έκθεση με τίτλο: *Μηχανισμός διαχείρισης & αξιολόγησης Κινδύνου, Mediterranean Institute of Gender Studies, www.familyviolence.gov.cy*
- *WHO SHOULD PROVIDE VICTIM SUPPORT SERVICES? A Review of Documents and Working Papers on Collaboration Between Perpetrator Programs and Women’s Support”, WWP- EUROPEAN NETWORK FOR THE WORK WITH PERPETRATORS OF DOMESTIC VIOLENCE, www.work-with-perpetrators.eu*
- EIGE, 2013: «Επισκόπηση της εφαρμογής της Πλατφόρμας Δράσης του Πεκίνου στα κράτη μέλη της ΕΕ: Βία κατά των Γυναικών- Υποστήριξη των Θυμάτων», www.womensos.gr
- Project ASAP: “A systematic Approach for Perpetrators” (www.work-with-perpetrators.eu):
 - WP 2-RESEARCH AND IDENTIFICATION OF THE EXPERIMENTAL OPERATIVE PROTOCOL
 - WP 3: *Testing of the operational protocol and elaboration of policy guidelines D 3.3-FINAL OPERATIONAL PROTOCOL AND TOOLKIT – ITALY*
D 3.4-POLICY GUIDELINES (ITALY)
- Version 1.1, WWP – Work with Perpetrators of Domestic Violence in Europe – Daphne II Project 2006 - 2008 (www.work-with-perpetrators.eu)
- Working Papers 1, 2, 3, from the Daphne III Project IMPACT: Evaluation of European Perpetrator Programs (www.work-with-perpetrators.eu):
 - IMPACT TOOLKIT WORKING PAPER (DEC. 2015)
 - W.P. 1: OUTCOME MEASUREMENT IN EUROPEAN PERPETRATOR PROGRAMS: A SURVEY (Heinrich Gerdschlager, Oriol Gines, David Nax, Alvaro Ponce)
 - W.P. 2: OVERVIEW AND ANALYSIS OF RESEARCH STUDIES EVALUATING EUROPEAN PERPETRATOR PROGRAMMES (Marianne Hester, Sarah-Jane Lillen, Llorenç O’Prey, Jeppe Budde)
 - W.P. 3: POSSIBILITIES FOR MULTI-SITE /MULTI-COUNTRY EUROPEAN EVALUATION STUDIES ON DOMESTIC VIOLENCE PERPETRATOR PROGRAMS (Christian Scambor, Katarzyna Wojnicka and Elli Scambor)
 - AN UPDATE ON IMPLEMENTING THE IMPACT TOOLKIT (DEC. 2017)